

”Kiusallinen hiljaisuus” –
Keskustelutauot ja puhujien keinot selvitä niistä
kasvokkaiskeskustelussa

Pro gradu -tutkielma

Anna Luopa

Helsingin yliopisto

Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten
ja pohjoismaisten kielten ja

kirjallisuuksien laitos

Toukokuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Anna Luopa			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Kiusallinen hiljaisuus" – Keskustelutauot ja puhujien keinot selvittää niistä kasvokkai-keskustelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 102 + 2 liitesivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
Käsittelen tutkielmassani keskusteluanalyttisin metodein keskustelutaukoja suomenkielisessä kasvokkai-keskustelussa. Keskustelutauot ovat tyypillisesti pitkiä tai pitkäköjiä hiljaisuuksia, jotka pysäyttävät keskustelun etenemisen. Niitä esiintyy niin sanotussa vuorovaikutuksellisessa saumassa, jossa edellinen sekvenssi tai topiikki on saatu päätökseen, eikä tiedossa ole mitään määrättyä seuraavaa toimintaa. Keskustelutauot eivät kuulu kellekään tietylle puhujalle, vaan ovat puhujien yhteisiä, ja kuka tahansa puhuja voi lopettaa ne. Keskustelutauko syntyy, kun vuorottelusääntöjä ei noudateta: siirtymän mahdollistavassa kohdassa ketään ei ole valittu seuraavaksi puhujaksi, eikä kukaan myöskään valitse itse itseään. Vuorottelusääntöjen toteutumattomuus tekeekin tauosta ongelmallisen, ja maallikkotermein keskustelutaukoa voisi mahdollisesti kutsua "kiusalliseksi hiljaisuudeksi". Aineistoni peräisin Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja se käsittää seitsemän videotua ystävien ja/tai sukulaisten ja perheenjäsenten välistä arkikeskustelua. Tutkielmassa selvitan sitä, a) millaisissa sekventiaalisissa ja topikaalisissa paikoissa keskustelutauko syntyy, b) mitä tauon aikana tehdään keskustelutauon aiheuttaman paineen vähentämiseksi ja c) miten lopulta pyritään palauttamaan topikaalinen puhe ja keskustelun eteneminen. Samalla pyrin rikkomaan stereotyyppiä siitä, että suomalaisessa ja suomenkielisessä keskustelussa hiljaisuus olisi sosiaalisesti täysin hyväksyttävää ja jopa oletettava normi. Päinvastoin aineistoesimerkeissäni on seikkoja, joista voi päätellä puhujien kohtelemaan keskustelutaukoja ongelmallisina. Keskustelutaukoon voidaan päätyä joko puhujien kesken yhteisesti tai niin, ettei toinen puhuja erityisesti ruoki topiikkia. Ensiksi mainituissa tapauksissa topiikki saadaan vietyä mahdolliseen päätökseen niin, ettei sitä ole enää tarpeen jatkaa. Näissä tapauksissa molemmat/kaikki puhujat osallistuvat keskusteluun aktiivisesti ja odotuksenmukaisesti. Kyse ei siis aina ole siitä, että keskustelussa olisi mennyt jotain vikaan. Jälkimmäisissä tapauksissa topiikkiin hiipumisen tai äkkinäisemmän katkeamisen aiheuttavat tyypillisesti vastaanottajan riittämättömät responssit ja epäodotuksenmukainen toiminta, jolloin seurauksena on keskustelutauko. Syynä vastaanottajan toiminnalle voi olla esimerkiksi mahdollinen vähäinen kiinnostus puheenaiheeseen tai aiheen arkaluontoisuus. Tauontäyttäjät ovat keinoja, joilla voi vähentää keskustelutauon aiheuttamaa painetta hetkellisesti keskustelutauon aikana. Jaottelen ne kehollisiin vuorovaikutuksesta irrottautumisiin (esim. juominen, lemmikin hellittely ja itsen rapsutus) sekä sanallisiin tauontäyttäjiin (esim. dialogipartikkelit <i>joo</i> ja <i>vai niin</i>). Tauontäyttäjillä puhujat reagoivat keskustelutaukoon ja osoittavat, etteivät aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi. Niillä pelataan aikaa siirtämällä myöhemmäksi päätöstä siitä, kuka seuraavan vuoron ottaa. Tauontäyttäjillä, niin sanallisilla kuin kehollisillakin, puhuja osoittaa tiedostaneensa vuorottelun ongelman ja osoittaa siten samalla panostavansa yhteiseen vuorovaikutukseen. Etenkin sanallisilla tauontäyttäjillä puhuja paljastaa ja tuo julki tilanteen ongelmallisuuden, ja siksi ne ovatkin harvinaisempia kuin keholliset irrottautumiset, joilla ongelmaa käsitellään huomaamattomammin. Topikaalinen puhe, normaali vuorottelu ja vuorovaikutuksen eteneminen pyritään palauttamaan palaamalla keskustelutaukoa edeltävään topiikkiin, aloittamalla uusi topiikki tai ehdottamalla jotakin uutta toimintaa, joka voisi toimia tukena ja taustana sosiaaliselle kanssakäymiselle. Usein keskustelutauon jälkeen palataan vanhaan topiikkiin, vaikka topiikki olisi saatu jo mahdolliseen päätökseen ennen taukoa. Tämä kertoo keskustelutauon aiheuttamasta paineesta, sillä hiljaisuuden voisi ajatella implikoivan sitä, että puheenaiheesta on jo sanottu kaikki. Uuden topiikin voi aloittaa topikalisoimalla jotakin samassa tilassa olevaa kohdetta, itseä koskevalla ilmoituksella tai tiedustelemalla toiselta jotakin tiettyä uutista. Uuden toiminnan aloitus voi olla esimerkiksi ehdotus glöginkeitosta sekä myös ehdotus illanviettopaikan vaihtamisesta ja siten koko meneillään olevan kaltaisen vuorovaikutuksen lopettelusta.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords suomen kieli, keskusteluntutkimus, keskusteluanalyysi, keskustelutauko, hiljaisuus, tauontäyttäjät, topikaalisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskohde	1
1.2 Metodi ja aineisto	3
2 Aiempaa tutkimusta	5
2.1 Vuorottelu ja tauot	6
2.2 Topikaalisuus	8
2.3 Tauontäyttäjien taustaa	11
3 Miten keskustelutaukoon päädytään	15
3.1 Topiikki viedään loppuun yhteisesti	16
3.2 Toinen puhuja ei ruoki topiikkia	24
4 Tauontäyttäjät	36
4.1 Kehollinen irrottautuminen vuorovaikutuksesta	37
4.1.1 Irrottautuminen juomalla	37
4.1.2 Irrottautuminen muilla keinoilla	50
4.2 Sanalliset tauontäyttäjät	60
4.3 Yhteenveto	67
5 Miten palautetaan topikaalinen puhe	70
5.1 Palataan edelliseen topiikkiin	70
5.2 Aloitetaan uusi topiikki	78
5.3 Aloitetaan uutta toimintaa	84
6 Lopuksi	89
6.1 Yhteenvetoa ja tutkimustuloksia	89
6.2 Pohdintaa ja tulevaisuudennäkymiä	93

Lähteet	97
----------------------	----

Liite: Litterointimerkit

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohde

01 Ross: †so umm krhm Phoebe tells me you play piano.
02 Mike: yeah.
03 Ross: you know I used to play keyboards in college.
04 Mike: †oh (.) do you have one here.
05 (2.0)
06 Ross: no.
07 (2.0)
08 Mike: okay he he he
09 (15.0) ((miehet juovat olutta))
10 Ross: umm I- you know I'm- I'm divorced.
11 (2.0)
12 Ross: umm Phoebe- Phoebe says you- you've been divorced?
13 Mike: yeah (.) heh
14 Mike: yeah I'm- I'm sorry I don't- I don't really like to
15 talk about it.
16 (4.0)
17 Ross: that's okay we'll talk about something else.
18 (10.0) ((miehet juovat olutta))

Yllä oleva keskustelunpätke on amerikkalaisesta television komediasarjasta *Frendeistä*. Kohtauksessa Ross on kutsunut kotiinsa hyvän ystävänsä Phoeben poikaystävän Miken, jotta miehet voisivat tutustua toisiinsa paremmin. Keskustelu ei vain millään tahdo lähteä lentoon: miehet eivät keksi mitään puhuttavaa ja he istuvat suurimman osan ajasta hiljaa sohvalla. Ainoaksi virikkeeksi muodostuu olut, jota Mike on tuonut mukanaan. Välillä olutta naukkaillaan, välillä puhallellaan pullonsuuhun ja yritetäänpä eri oluttyypeistä keksiä jutunjuurtakin. Kun miehet lopulta eroavat, molemmat ovat silminnähden helpottuneita siitä, että vaivaannuttava ilta on vihdoinkin ohi.

Esimerkki kuvaa hauskaasti, joskin karikatyyrimäisen liioittelevasti tutkimaani aihetta: tyypillisesti pitkiä tai pitkäähköjä hiljaisuuksia, joita esiintyy, kun toimintajakso tai topiikki on saatu päätökseen, eikä tiedossa ole mitään seuraavaa toimintaa. Nämä hiljaisuudet eivät kuulu kellekään tietylle puhujalle, vaan ne ovat puhujien yhteisiä. Kutsun tällaista hiljaisuutta *keskustelutauoksi* – maallikkotermein tätä voisi kutsua ”kiusalliseksi” tai ”vaivaantuneeksi hiljaisuudeksi”. Keskustelutauko on

nimensä mukaisesti koko keskustelun ja vuorovaikutuksen etenemisen pysäyttävä tauko, ei siis tauko puheenvuoron tai toimintajakson sisällä. Keskustelutauot koetaan ongelmallisina, sillä normaalissa vuorottelussa aina jonkun pitäisi puhua (Sacks 1992b: 223, Sacks, Schegloff & Jefferson 1974: 700) – puhumattomuus on merkki siitä, että vuorovaikutus voidaan yhtä hyvin lopettaa.

Tässä tutkielmassa tutkin sitä, miten keskustelutaukoon päädytään (luku 3), mitä sen aikana tehdään (luku 4) ja miten se lopetetaan (luku 5). Luvussa 4 keskeinen käsite on toinen nimeämäni termi: *tauontäyttäjä*. Tauontäyttäjillä tarkoitan tietynlaisia kehollisia ja sanallisia keinoja, joita käytetään vähentämään keskustelutauon aiheuttamaa painetta hetkellisesti. Termi juontaa juurensa siihen, että tauontäyttäjillä pelataan aikaa ja pyritään hetkeksi *täyttämään* taukoa jollakin, joko puheella tai kehollisella toiminnalla. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Mitä keskustelussa tapahtuu ennen keskustelutaukoa? Millaisissa sekventiaalisissa ja topikaalisissa kohdissa keskustelutauko syntyy?
- Mitä tauontäyttäjät ovat? Miten ja miksi niitä käytetään, mitä niillä tehdään?
- Miten keskustelu aloitetaan tauon jälkeen? Millä keinoin pyritään saavuttamaan taas normaali vuorottelu?

Usein törmää siihen käsitykseen, että suomalaiset ovat hiljainen kansa (ks. myös Australian aboriginaalien hiljaisuudesta, Mushin & Gardner 2009). Lehtonen ja Sajavaara (1985) ovat pohtineet aihetta artikkelissaan *The Silent Finn*. Heidän mukaansa suomalaisilla itsellään sekä myös ulkomaalaisilla on kuva suomalaisista hiljaisina. Siedämme hiljaisuutta monia muita kansoja paremmin, ja vanhojen suomalaisten sananlaskujen ja viisauksienkin mukaan on hyvä puhua vähän. Hiljaisuuden sietokyky vaihtelee kulttuureittain ja kielittäin. Small talkista tunnetussa Yhdysvalloissa vuorovaikutuksellista hiljaisuutta pidetään sosiaalisesti epäsopevana. Amerikkalaiset kyselevät kysymyksiä ja kannustavat kanssapuhujia keskustelemaan täyttääkseen hiljaisuuden: usein puheen funktio ei olekaan välittää tietoa ja viestejä, vaan vain välttää hiljaisuutta. Kirjoittajien mukaan Suomessa hiljaisuus on sosiaalisesti paljon hyväksyttävämpää. Muut kansallisuudet voivat pitää suomalaisen hiljaisuutta merkinä vaivaantuneisuudesta tai siitä, että puheenaihe ei kiinnosta, ja keskustelusta voikin koitua väärinymmärryksiä. (Lehtonen & Sajavaara 1985.)

Myös amerikkalainen keskusteluntutkija Elliott Hoey osittain humoristisesti totesi luennollaan Helsingin yliopistossa (4.5.2015), että amerikkalaisten

puhujien välisen keskustelutauon ajatellaan kertovan eripurasta puhujien välillä, mutta suomalaisten välillä hiljaisuus on täysin normaalia ja jopa oletettavaa. Yksi tutkielmani tavoitteista on todistaa tämä vallalla oleva yleistys vääräksi. Suomalaiset eivät ehkä yleistäen sanottuna ole innokkaimpia puhumaan ventovieraille bussissa tai juttelemaan naapurien kanssa, mutta silloin kun keskustelutauko yllättää esimerkiksi ystävien välisessä kahvitaukiossa, yhtä lailla myös suomalaiset kohtelevat hiljaisuutta ongelmallisena. Väitänkin, että keskustelutauko on sellainen hiljaisuuden tyyppi, jota suomalaisetkaan eivät siedä.

1.2 Metodi ja aineisto

Tutkimuksen metodina on keskustelunanalyysi. Keskustelunanalyysi tutkimusalana alkoi kolmesta henkilöstä: Harvey Sacksista, Emanuel Schegloffista ja Gail Jeffersonista. Tutkimussuunta perustuu Sacksin vuosina 1964–1972 Kaliforniassa pitämiin luentoihin, joita nauhoitettiin Sacksin toisessa yliopistossa työskentelevää kollegaa Schegloffia varten. Myöhemmin Sacksin oppilas ja kollega Jefferson litteroi luennot. Vaikka keskustelunanalyysi tutkiikin kieltä, sen juuret eivät ole kielitieteessä tai viestinnässä vaan sosiologiassa – Sacksin opettaja oli sosiologisen suuntauksen, etnometodologian, perustaja Harold Garfinkel. (Hakulinen 1998: 13, Stivers & Sidnell 2013: 1–2.)

Olennaista keskustelunanalyysille on oivallus siitä, että keskustelu ei ole kaaos, eikä puhujien välinen ymmärrys perustu sattumaan. Päinvastoin puhujien välinen vuorovaikutus on pienintäkin yksityiskohtaansa myöten järjestäytynyt ilmiö. Jopa pienet eleet, kuten käden rapsutus tai niiskaisu voivat olla tarkkaan ajoitettuja ja merkityksellisiä, kuten pyrin tutkimuksessani osoittamaan. Kielellinen merkitys syntyy vastaanottajan päättelyprosessissa, ja siihen vaikuttavat samalla sekä ilmaus että sen konteksti. Keskustelunanalyysi pyrkii selvittämään, mitä puheenvuoroilla saadaan aikaiseksi. Sen peruskysymys onkin ”why that now”, siis miksi tietty lausuma tuotetaan juuri tietyssä paikassa (Schegloff & Sacks 1973: 299). Keskustelunanalyysissa ei tulkita puhujien intentioita, vaan tavoitteena on tehdä metodisia, kulttuurisesti yleispäteviä havaintoja. Keskustelunanalyytikko ei siis yritä päästä puhujien pään sisään – siksi minäkään en tässä tutkielmassa ota kantaa siihen, kokevatko puhujat keskustelutauot kiusallisina. (Hakulinen 1998: 13–15.)

Keskustelunanalyysissa käytetään aineistona aitoja, nauhoitettuja keskustelutilanteita. Tutkimukseni aineisto sisältää seitsemän videoitua kasvokkaiskeskustelua (signumit 346, 377, 396, 398, 437, 438 ja 441), joista esimerkeissäni käytän kuutta. Aineistoni on peräisin Helsingin yliopiston keskusteluntutkimuksen arkistosta, ja sen yhteiskesto on reilu kahdeksan tuntia. Kaikissa keskusteluissa on kokoonnuttu jonkinlaisen pöydän ääreen, ja kaikissa on tarjolla jotakin juotavaa tai syötävää. Puhujat ovat keskenään joko ystäviä, perheenjäseniä tai läheisiä sukulaisia. Kolmessa keskustelussa ystävät viettävät aikaa yhdessä: niissä vietetään iltaa ruokapöydän ääressä välillä syöden ja juoden tarjoiltavia, jutellaan ja juodaan teetä pöydän ääressä tai vietetään uudenvuoden alkuiltaa olohuoneessa juoden kuohuviiniä. Kahdessa keskustelussa siskokset istuvat ruokapöydän ääressä ja välillä juovat ja syövät tarjoiltavia. Yhdessä osallistujana on kuusihenkinen perhe, joka syö illallista kotona pöydän ääressä. Esimerkissäni illallinen on syöty, ja äiti ja tytär ovat jääneet pöydän ääreen juttelemaan ja juomaan viiniä. Suurimmassa osassa käyttämästäni esimerkeistä käydään kahden hengen keskustelua.

Kaikki käyttämäni signumit sisältävät kasvokkaiskeskusteluja. Valitsin kasvokkaiskeskusteluja siksi, että niissä puhujat voivat reagoida keskustelutaukoon myös sanattomilla eleillä, joita ei puhelinkeskustelussa luonnollisesti pysty tekemään. Kasvokkaiskeskusteluissa esiintyy myös pidempiä ja selkeämpiä keskustelutaukoja, koska puhelinkeskusteluissa pieni, alle sekunninkin mittainen tauko koetaan pitkäksi ja sitä pidemmät tauot ovat melko harvinaisia.

Arkikeskustelu oli selkeä valinta, sillä institutionaalisessa keskustelussa on aina tavoite ja päämäärä, jota kohti keskustelua viedään. Kun tavoite on saavutettu, keskustelu voidaan lopettaa. Kokemukseni perusteella voisin olettaa, että on harvinaisempaa, että institutionaalisessa keskustelussa pääsisi syntymään paikkoja, joissa edellinen puhe on saatu loppuun, eivätkä keskustelijat tiedä, mitä tekisivät seuraavaksi. Virkailija, haastattelija tai muu voi vain siirtyä seuraavaan kysymykseen tai käsiteltävään asiaan tai lopettaa koko keskustelun. Toisin kuin institutionaalisessa keskustelussa, arkikeskustelussa puhujilla ei ole tukenaan virallisia käytäntöjä. Keskustelun vapaus aiheuttaa sen, että topiikit voivat kuihtua ilman, että puhujat keksivät uusia, ja näin pääsee syntymään hiljaisuuksia. (Bergmann 1990: 211.)

Puheen voi jakaa karkeasti kahteen erilaiseen tyyppiin sen perusteella, onko tilanteen hallitseva toiminta puhuminen vai jokin muu. Nämä tyypit voisi suomentaa vaikkapa keskusteluorientoituneeksi vuorovaikutukseksi (*sustained talk*) ja

mahdollisen vuorovaikutuksen tilaksi (*incipient talk* tai *continuing states of incipient talk*) (ks. myös *focused* ja *unfocused interaction*, Goffman 1963: 24). Aineistoni kaikki esimerkit ovat ensiksi mainittua puhetta. Mahdollisen vuorovaikutuksen tilaa edustavat esimerkiksi perheenjäsenet olohuoneessa, työntekijät, joilla on yhteinen työhuone, ja ystävät, jotka tekevät kotitehtäviä yhdessä – hallitseva toiminta ei ole puhe (Schegloff & Sacks 1973: 324–325, Hoey tulossa a). Myös television katsominen yhdessä ystävien tai perheenjäsenten kanssa kuvaa hyvin tätä puhetyyppiä (Berger 2012, Ergul 2014). Mahdollisen vuorovaikutuksen tilassa ei tarvita erikseen aloituksia ja lopetuksia, ja se sisältää tyypillisesti paljon ja pitkiä taukoja (Schegloff & Sacks 1973: 325, Berger 2012: 177). Vuorottelun peruseriaate siitä, että yhden henkilön pitäisi aina olla äänessä (Sacks 1992b: 223) ei mahdollisen vuorovaikutuksen tilassa päde, ja hiljaisuuksia kohdellaankin ongelmattomina (Berger 2012: 148, Hoey tulossa a).

Keskusteluorientoitunutta vuorovaikutusta edustavat tilanteet, joissa henkilöt kokoontuvat yhteen tarkoituksenaan puhua ja puhujien yhteinen huomio on vain keskustelussa (Goffman 1963: 24, *focused interaction*). Puhuminen on osallistujien hallitsevaa toimintaa. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi puhelinkeskustelut, ruokapöytäkeskustelut ja ystävien yhteiset illanvietot. Keskusteluorientoitunut vuorovaikutus on keskusteluntutkimuksessa selvästi tunnetumpaa ja tutkitumpaa, ja siihen pätevät yleiset vuorottelusäännöt. Hoey (tulossa a) kuvaa kahta puheen tyyppiä niin, että mahdollisen vuorovaikutuksen tilassa voi olla puhetta, mutta keskusteluorientoituneessa vuorovaikutuksessa *täytyy* olla puhetta. Olen valinnut tutkielmani aineistoksi kahdesta puhetyypistä keskusteluorientoitunutta vuorovaikutusta siksi, että siinä keskustelutauot koetaan ongelmallisiksi ja niitä pyritään välttämään omanlaisella keinostollaan.

2 Aiempaa tutkimusta

Tässä luvussa esittelen aiheittain koskevaa tutkimusta. Luvussa 2.1 käyn läpi perusasiaa vuorottelusta ja keskustelutauoista sekä selvitän erilaisten hiljaisuuksien eroja. Luvussa 2.2 esittelen tutkimuksia topikaalisuudesta ja eri tavoista aloittaa topiikki silloin, kun se ei ole vaivattomasti liukunut uuteen. Luvussa 2.3 käsittelen tauontäyttäjiä ja niihin liittyvää tutkimusta.

Keskustelutaukoja ja puhujien keinoja selvittää niistä ei ole kandidaatintutkielmaani lukuun ottamatta aiemmin tutkittu tarkemmin, vaan vain sivuttu tutkimuksissa. Keskusteluntutkija Elliott Hoey on tekemässä aiheesta väitöskirjaa (*Problems in progressivity: Lapses in face-to-face interaction*, odotettu julkaisuvuosi 2016), ja käytänkin keskeisinä lähteinä hänen kahta väitöskirjaan liittyvää julkaisematonta artikkeliaan (Hoey tulossa a ja c), yhä jo julkaistua artikkelia (Hoey 2015b) sekä hänen Helsingin yliopistossa 4.5.2015 pitämäänsä yleisöluentoa (Hoey 2015a).

2.1 Vuorottelu ja tauot

Vuorottelujäsennys on yksi keskustelunanalyysin perusjäsenyksistä. Vuorottelusääntöjen mukaan ei vähempää tai enempää kuin yhden ihmisen pitäisi puhua kerralla (Sacks 1992b: 223, Sacks, Schegloff & Jefferson 1974: 700). Tästä on kaksi poikkeusta: päällekkäispuhunta, jossa puhujia on useampi kuin yksi, sekä hiljaisuus. Keskustelutauoissa puhujia on vähemmän kuin yksi, joten ne eivät noudata yhden puhujan sääntöä – siksi ne koetaan ongelmallisina. Sacks (1992b: 225) sanookin, että vuorottelun kannalta hiljaisuus on suorastaan kamala asia: jonkun pitäisi aina puhua.

Vuorottelusääntöjen mukaan puhuja on alustavasti oikeutettu vain yhteen vuoron rakenneyksikköön kerrallaan, ja tätä seuraa siirtymän mahdollistava kohta eli paikka, jossa puhujan on mahdollista vaihtua (ks. Hakulinen 1998). Siirtymän mahdollistavassa kohdassa a) nykyinen puhuja valitsee seuraavan puhujan, b) seuraava puhuja valitsee itse itsensä tai c) nykyinen puhuja jatkaa (Sacks ym. 1974: 704, Sacks 1992b: 223–224). Keskustelutauko syntyy, kun näitä sääntöjä ei noudateta: kukaan ei ota vuoroa. Kun vuorot eivät seuraa toisiaan, keskustelu ei ole jatkuvaa (*continuous*) vaan keskeytynyttä (*discontinuous*) (Sacks ym. 1974: 714–715). Keskustelutauot muodostavatkin esteen keskustelun etenemiselle (*progressivity*) (Schegloff 2007: 15). Keskustelun jatko on epäselvä: ei ole tiedossa, kuka puhuu ja mistä puhutaan. Mitään seuraavaa toimintaa ei ole määrätty (Hoey tulossa c).

Keskusteluntutkimuksessa tunnetaan kolme erilaista hiljaisuutta: *pause*, *gap* ja *lapse* (Sacks ym. 1974: 715), joista *lapse* on vähiten tutkittu (Berger 2012: 84). Suomen kielessä eri hiljaisuuksia ei ole erotettu toisistaan ennen tätä tutkimusta, vaan kaikkia on kutsuttu tauoksi. Sacksin, Schegloffin ja Jeffersonin (1974: 714–715)

mukaan *pause* (suom. 'tauko', 'keskeytys') on vuoron sisäinen tauko. *Gapilla* (suom. 'aukko', 'rako', 'väli') he tarkoittavat hiljaisuutta siirtymän mahdollistavan kohdan jälkeen – kuitenkin, jos seuraava puhuja on valittu, hiljaisuus ennen hänen vuoroaan on *pause*. *Lapse* (suom. esim. 'erehdys', 'aikaväli', 'tauko', 'lakkaaminen') on pitkittynyt *gap*-tauko. Sen tunnusmerkki siis on, että se on pitkä. Sacksin ym. mukaan hiljaisuudet voivat myös muuttua. Esimerkiksi jos mahdollista lopetuskohtaa seuraa tauko, tauko on potentiaalinen *gap*, mutta jos sama puhuja jatkaa, tauko muuttuu *pauseksi*.

Uudemman määritelmän (Berger 2012: 159–161) mukaan *pause* esiintyy vuoron rakenneyksikön sisällä ja kuuluu sille puhujalle, jonka vuoron sisällä se on, kuten seuraavassa.

se tota (0.2) siinä haastateltiin Jouni Melakoskea

Gap esiintyy sekvenssin sisällä mutta vuoron ulkopuolella. Esimerkiksi vierusparin etujäsentä seuraava tauko on nimeltään *gap*. Tauko siis kuuluu henkilölle, jonka olisi odotuksenmukaista tuottaa jälkijäsen.

A: keitetääks glögii.

(2.0)

B: .t keitetääks sit ku Minna tulee ni.

Lapse puolestaan esiintyy sekvenssin ulkopuolella, ja se ei kuulu kenellekään tietylle puhujalle. Tällaiset ei-kenenkään hiljaisuudet ovat keskusteluntutkimuksessa vähemmän tunnettuja (Hoey tulossa c). *Lapsen* voi lopettaa kuka tahansa puhuja. Bergerin mukaan ne voivat olla minkä pituisia tahansa, vaikka termi konnotoikin pitkää hiljaisuutta.

A: °se on nyt tuol makuuhuonees se o iha? (0.3) (toimii siellä.)°

(5.6)

A: .h hei saitsä tietää koskaan #e# nyt että #e# mihin se Leena oikein menee.

Tässä työssä siis tutkin viimeiseksi mainittuja taukoja, joita kutsun keskustelutauoiksi.

Kuten edellä nähtiin, Bergerillä on hiljaisuuksista hieman erilainen käsitys kuin Sacksilla ja kumppaneilla. Hänen määritelmiään voi pitää selkeämpinä, koska niiden avulla eri tauot on helpompi erottaa toisistaan. Sacks ym. eivät esimerkiksi määrittele, kuinka pitkä hiljaisuuden tulee olla, että se on *lapse* eikä *gap*. Toisaalta Berger laskisi *lapseiksi* myös sekvenssien väliset aivan lyhyet tauot, jotka eivät

kuitenkaan tee puheesta keskeytynyttä (*discontinuous*) ja joita puhujat tuskin kokevat millään tapaa ongelmallisina. Bergerin määritelmä *lapsesta* sopii ehkä kasvokkaiskeskusteluja paremmin puhelinkeskusteluihin. Niissä kokemusteni mukaan lyhyet, alle sekunninkin pituiset sekvenssien väliset tauot ovat merkittäviä ja koetaan ongelmallisina. Tauontäyttäjiä voidaan käyttää jopa ilman niitä edeltävää taukoa, jos topiikki tai sekvenssi on päättynyt ja tauko on siten ennakoitavissa (Luopa 2014).

Hoey (2015b) luokittelee termin *lapse* alle kolme erilaista hiljaisuutta. Ensimmäinen on sellainen, jossa hiljaisuus on oletettavaa ja asianmukaista, esimerkiksi kun kaksi keskustelijaa hiljenee sen ajaksi, kun kolmas soittaa puhelinsoiton, tai kun institutionaalisessa asiointitilanteessa virkailija syventyy tutkimaan asiakkaan papereita. Toinen on esimerkiksi television katselu tai yhdessä läksyjen teko, jossa voi joko puhua tai sitten ei, ja henkilöt antavat tarkoituksella hiljaisuuden muodostua. Tällaisissa tilanteissa on siis käynnissä jokin muu päätoiminta kuin puhuminen (*incipient talk*, Schegloff & Sacks 1973: 324–325, Berger 2012, Ergul 2014, Hoey 2015b, Hoey tulossa a). Kolmas hiljaisuuden tyyppi on tauko, jota nimitän keskustelutauoksi. Siinä puhujat kohtelevat hiljaisuutta ongelmallisena puheen poissaolona; siis hiljaisuutena, jonka tilalla pitäisi olla puhetta. Tässä työssä tutkin vain tällaisia ongelmallisia hiljaisuuksia.

2.2 Topikaalisuus

Topiikki tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, mistä keskustelussa puhutaan (Maynard 1980: 263), siis keskustelun puheenaihetta (ks. myös VISK:n toisenlainen määritelmä). Topiikki muodostuu, kun puhujat sovittavat lausumansa edelliseen lausumaan – tällöin lausumat muodostavat koherentin kokonaisuuden. Topikaalisuus on järjestäytynyt ilmiö, ja puhujat saavuttavat sen yhdessä neuvottelemalla topiikin suunnasta. Topiikin vaihdos tapahtuu silloin, kun lausuma ei liity edelliseen. Uuteen topiikkiin ei voi siirtyä yksin, vaan siihen tarvitaan toinen: jos puhuja A aloittaa uuden topiikin, puhuja B voi vaikuttaa topiikin kehittymiseen jatkamalla topiikkia tai torjumalla sen, viemällä sitä toiseen suuntaan tai jättämällä sen kokonaan huomiotta. (Maynard 1980: 263–264, Bergmann 1990: 203–204.)

Usein topiikit vaihtuvat asteittain liukuen yhdestä toiseen, eikä selvästi erottuvaa uuden topiikin alkua ole välttämättä havaittavissa (Sacks 1992b: 566, Jefferson 1984b: 198, Button & Casey 1985: 3, Schegloff 2007: 192). Uusi topiikki voi

kuitenkin myös alkaa, kun vanha on selkeästi saatu päätökseen. Raymond (2004: 207) kutsuu paikkaa, jossa sekvenssi tai topiikki on tuotu päätökseen eikä uutta sekvenssiä ole aloitettu, vuorovaikutuksen saumaksi (*interactional seam*). Tällöin puhujat voivat esimerkiksi aloittaa uuden topiikin tai toiminnan, lopettaa keskustelun tai vain antaa keskustelutauon kehittyä. Hoeyn (2014: 192, tulossa c) mukaan tällaiset paikat ovat vuorottelun kannalta erityisen kriittisiä, koska niissä ei ole mitään itsestään selvää seuraavaa toimintaa. Sekvenssin lopetus tarjoaakin mahdollisuuden keskustelutauon kehittymiseen.

Maynard (1980) on tutkinut topiikin vaihdoksia. Topiikin vaihdokset eivät ole satunnaisia tapahtumia, vaan ne esiintyvät tietyissä sekventiaalisissa konteksteissa (mts. 264). Joskus topikaalinen puhe horjuu, jos puhujan vaihdoksessa on ongelmia ja puhujat epäonnistuvat tuottamaan jatkuvaa, katkeamatonta puhetta. Merkkejä puhujan vaihdoksen epäonnistumisesta ovat hiljaisuudet. Tällaisissa paikoissa topiikin vaihtamista voidaan käyttää keinona palauttamaan jatkuva puhe ja normaali vuorottelu. Topiikin vaihtaminen voi olla paikallaan esimerkiksi silloin, kun vastaanottaja välttelee vuoron ottamista siirtymän mahdollistavissa kohdissa. Maynardin mukaan usein yhdellä henkilöllä kerrallaan on vastuu kehittää topiikkia, mutta toisen puhujan pitäisi kehottaa jatkamaan ja tuottaa minimaalisia palautteita (*uh-huh, oh really*; suomessa esimerkiksi dialogipartikkeli *aijaa*, Koivisto 2015), kysymyksiä ynnä muuta pitääkseen puheen jatkuvana. Vastaanottajan puheen poissaolon takia topiikki voi kuihtua ja se voidaan vaihtaa uuteen.

Topiikin vaihtamiseen on monia eri tapoja. Topiikin muuttaminen (*topic shifting*) tarkoittaa siirtymää topiikin yhdestä näkökulmasta toiseen niin, että topiikista esitellään uusia mainitsemisen arvoisia asioita (Maynard 1980: 271). Topiikkia muuttamalla ei aloiteta varsinaista uutta topiikkia, vaan pysytään laajemmassa ylätopiikissa. Yksi keino tähän on hyödyntää samaan jäsenyyssluokkaan kuuluvia asioita: puhe voidaan vaihtaa vaikkapa kissoista koiriin, sillä molemmat kuuluvat luokkaan 'lemmikkieläimet' (Sacks 1992a: 757). Topiikin muuttamista voidaan käyttää apuna silloin, kun puhujan vaihdokset epäonnistuvat ja keskustelussa on paljon hiljaisuuksia (Maynard 1980: 272).

Uuden topiikin ehdottamista (*topic nomination*) voidaan käyttää sellaisissa sekventiaalisissa ympäristöissä, kun topiikki ei ole liukunut uuteen. Buttonin ja Caseyn (1985) mukaan topiikin ehdottamisessa on kaksi tiettyihin uutisarvoisiin asioihin orientoitunutta sekvenssityyppiä: uutisen tiedustelu ja uutisen ilmoittaminen. Uutisen

tiedustelu on kysymys, jolla pyritään pääsemään ajan tasalle tietystä asiasta tai tapahtumasta. Topiikkia uutisen tiedustelulla aloittava puhuja olettaa, että vastaanottajalla on asiasta tietoa ja uutisarvoista kerrottavaa. Vastauksessa puhuja voi joko paikata lyhyesti puuttuvan tiedon tai selvittää asiaa yksityiskohtaisemmin. Pidempi, yksityiskohtaisempi vastaus antaa mahdollisuuden pidempikestoiseen topikaaliseen puheeseen.

Toisin kuin uutisen tiedustelussa, uutisen ilmoittamisessa (Button & Casey 1985) uutisarvoinen tapahtuma liittyy puhujaan. Puhujalla on siis aiheesta ensimmäisen käden tietoa. Ilmoituksissa ei kerrota heti kaikkea, vaan annetaan vain osittainen uutisotsikon kaltainen raportti. Ilmoitus on muotoiltu saamaan vastaanottajalta responsi, joka antaa puhujalle mahdollisuuden jatkaa ja kertoa uutisen kokonaan. Kuten uutisen tiedustelulla, uutisen ilmoituksellakin voidaan saada aikaan pidempikestoista topikaalista puhetta. Myös Maynardin (1980: 283) mukaan topiikin voi aloittaa ilmoituksella silloin, kun puhujan vaihdoksissa on ongelmia. Ilmoitus muodostaa vierusparin etujäsenen, jolloin jälkijäsen on odotettavissa – ilmoitus siis takaa sen, että tulossa on ainakin yksi vuoronvaihdos. Ilmoitus implikoi vahvasti useampien vuorojen sarjaa, jossa koko uutinen käydään läpi ja vastaanotetaan.

Myös Schegloff (2007: 169–180) esittelee yhdenlaisen tavan ehdottaa uutta topiikkia, topiikin tarjoamisen (*topic proffering*). Topiikin tarjoaminen tapahtuu tyypillisesti vaihtoehtokysymyksillä, kuten ”Tapaillet siis Pekkaa?” tai ”Onko sinulla ollut tällä lukukaudella samoja luentoja Villen kanssa?”. Vastaanottaja on usein asiantuntevassa asemassa. Tarjoaja siis ehdottaa uutta topiikkia, johon vastaanottaja voi tarttua ja laajentaa sitä tai vaihtoehtoisesti lopettaa sekvenssin. Puhuja ei aktiivisesti aloita uutta topiikkia, vaan antaa vastaanottajalle vastuun kehittää sitä eteenpäin. Vastaanottaja voi hyväksyä topiikin, mikä on tässä tapauksessa preferoitu vaihtoehto, tai hylätä sen, mikä on preferoimaton (ks. Tainio 1998: 93–110). Jos topiikki ei ensi yrittämällä laajene, puhuja voi tarjota uutta topiikkia. Topiikin tarjoaminen muistuttaa Buttonin ja Caseyn (1985) uutisten tiedustelua, jossa vastaanottaja voi joko vain täydentää puuttuvan tiedon tai tarttua topiikkiin laajentamalla sitä. Kuten muissa topiikin aloitustavoissa, tavallisesti ennen topiikin tarjoamista edeltävä sekvenssi on saatu mahdolliseen päätökseen.

Bergmann (1990) on tutkinut paikallista havaintokykyä tai herkkyyttä (*local sensitivity*) eli kykyä huomioida lähiympäristöä ja topikalisoita sitä. Hänen

mukaansa mistä tahansa, mikä herättää keskustelijoiden huomion, voidaan muodostaa uusi topiikki. Huomiota herättävä asia voi olla vaikkapa kissan hauska asento, muutos säätilassa tai jokin ääni. Myös sellaisista asioista, jotka ovat olleet paikallaan koko ajan, kuten henkilön vaatteet tai kodin sisustus, voidaan muodostaa topiikki. Ympäristön topikalisointia voidaan käyttää pelastuskeinona silloin, kun topiikki on kuihtunut eikä uutta ole keksitty tilalle. Tällaisissa paikoissa vuorovaikutuksen jatkuminen on vaarassa: keskustelun hiljaisuus on merkki siitä, että keskustelijoilla ei ole mitään kerrottavaa toisilleen ja he voivat yhtä hyvin erota (mts. 221). Ympäristön topikalisointi ei aina ole vain nopea keino lämmitellä keskustelua uudelleen, vaan sillä voi aloittaa laajemmankin keskustelun (mts. 223).

Hoey (tulossa a) on pohtinut keskustelutauon lopettamista keskusteluorientoituneessa vuorovaikutuksessa (*sustained talk*) ja mahdollisen vuorovaikutuksen tilassa (*incipient talk*). Hänen aineistonsa perusteella keskusteluorientoituneessa vuorovaikutuksessa keskustelutauko voidaan lopettaa esimerkiksi palaamalla edelliseen puheeseen, itseä koskevalla ilmoituksella esimerkiksi omista ajatuksista ja tunteista tai alkamalla kokonaan lopetella vuorovaikutustilannetta. Mahdollisen vuorovaikutuksen tilassa keskustelutauko voidaan lopettaa aloittamalla uusi sekvenssi, johon vastaanottajan on oletettavaa tuottaa sopiva vierusparin jälkijäsen. Tällainen sekvenssin aloitus voi olla esimerkiksi kysymys, ilmoitus tai huomio. Oma aineistoni ja edellä esitellyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että näillä keinoilla voi aloittaa topiikin/sekvenssin vuorottelun kannalta hankalissa tilanteissa myös keskusteluorientoituneessa vuorovaikutuksessa.

2.3 Tauontäyttäjien taustaa

Schegloff ja Sacks (1973) tutkivat artikkelissaan keskusteluiden lopetuksia. Heidän mukaansa englannin kielessä *we-ell-*, *O.K.-* ja *so-oo-*tyyliset vuorot voivat toimia aloittamassa keskustelun mahdollista lopetusta (*possible pre-closings*) silloin, kun ne muodostavat vuoron yksinään. Tällaisia vuoroja kohdellaan lopetusta aloittavina vain silloin, kun ne sijoitetaan paikkaan, jonka keskustelijat tulkitsevat topiikin lopuksi. Niillä ei tuoteta topikaalisesti koherenttia lausumaa, mutta ne eivät myöskään aloita uutta topiikkia. Niillä puhuja ohittaa vuoronsa ja osoittaa, että hänellä ei ole uutta sanottavaa. Puhuja siis antaa vuoronsa toiselle puhujalle ja antaa tälle tilaisuuden

esimerkiksi esitellä uuden topiikin ja sanoa jotain aiemmin mainitsematonta (*unmentioned mentionable*). Mikäli jotain aiemmin mainitsematonta sanotaan, keskustelun ei tarvitse loppua, vaan päinvastoin se voi jatkua vielä pitkäänkin. Tällaiset vuorot voivat siis aloittaa keskustelun lopetusjakson tai vaihtoehtoisesti antaa mahdollisuuden uuden topiikin aloittamiseen. (Mts. 303–305.)

Sorjonen (2001: 261–267) on tutkinut lyhyesti tapauksia, joissa puhujat tuottavat peräkkäisissä vuoroissaan pelkän vastaanottopartikkelin *joo*. Tällaisissa tapauksissa puhujat pohtivat, jatkaako nykyistä puhetta vai ei. Hän siteeraa Jeffersonia [1981: 1–2], jonka mukaan dialogipartikkelien sarjat samalla sekä ylläpitävät nykyistä topiikkia (*topic hold*) että kuihduttavat sitä (*topic attrition*). Puhujat siis eivät tarjota materiaalia, joka ruokkisi topiikkia, mutteivät kuitenkaan näytä siirtyneen pois nykyisestä topiikista. Jeffersonin tutkimuksessa joskus tällaisen dialogipartikkelien sarjan jälkeen topiikki loppui ja joskus jatkui. Sorjosen mukaan kahden *joon* sarjassa ensimmäisellä *joolla* puhuja näyttää, ettei aio tehdä mitään seuraavaa toimintaa ja antaa vuoron puhekumppanille. Puhekumppani antaa toisella *joolla* taas vuoron takaisin toiselle. *Joolla* osoitetaan, ettei topiikkiin ole lisättävää ja annetaan puhekumppanille vastuu seuraavasta toiminnasta. *Joo* onkin tavallinen keino selviytyä vuorottelun ongelmista, kun puhujat eivät valitse itseään seuraavaksi puhujaksi. Yksi paikka, joissa peräkkäisiä *joo*-partikkeleita tuotetaan, ovat sekventiaaliset rajakohdat. Niissä topiikki ja toiminta on saatu loppuun ja on oletuksenmukaista siirtyä uuteen topiikkiin tai toimintaan. Samansuuntaisia tuloksia on saanut Jefferson (1993: 21), jonka mukaan peräkkäiset vastaanottopartikkelit implikoivat topiikin vaihdosta. Toisella partikkelilla topiikkia ei enää viedä eteenpäin vaan kuihdutetaan topiikkia.

Kandidaatintutkielmassani (Luopa 2014) tutkin suullisia, enimmäkseen sanallisia tauontäyttäjiä puhelinkeskustelussa. Tauontäyttäjät ovat ilmauksia, jotka eivät vie keskustelua eteenpäin. Ne eivät siis ole topikaalista puhetta. Toisin kuin dialogipartikkelit tavallisesti, ne eivät voi olla vierusparin jälkijäseniä tai kolmannen position vuoroja; eivät siis responsseja edelliselle vuorolle. Niitä esiintyy tyypillisesti silloin, kun topiikki on saatu päätökseen ja on aika joko aloittaa uusi topiikki, jatkaa vanhaa tai aloittaa keskustelun lopetusjakso. Aineistossani tauontäyttäjiä esiintyi useimmin kahden eri topiikin välissä. Tauontäyttäjiä edeltää tyypillisesti tauko, mutta aina taukoa ei tarvitse olla: silloin keskustelussa on selvästi huomattavissa topiikin (tai sekvenssin) loppuminen, ja puhuja ennakoi mahdollisen tulevan tauon. Yleisimmät

tauontäyttäjät aineistossani olivat *joo* ja muut dialogipartikkelit, huokaus ja kuuluva hengitys sekä edellistä kokoavan anaforisen sanonnan (*vai/että*) *semmosta* variaatiot.

Tässä kohtaa selvennän hiukan tauontäyttäjän käsitettä sekä edellä esiteltyjä Sorjosen (2001) ja Jeffersonin (1993) tutkimuksia. Alla on itse keksimäni esimerkki.

01 A: Oletko uinut paljon tänä kesänä?

02 B: Joo <- vastaus, vierusparin jälkijäsen

03 A: Joo <- kolmannen position vuoro
(tässä voisi mahdollisesti olla keskustelutauko)

04 A/B: Joo <- tauontäyttäjä (Jefferson: toinen vastaanottopartikkeli;
Sorjonen: ensimmäinen *joo* kahden *joon* sarjassa)

05 A/B: Joo <- tauontäyttäjä (Sorjonen: toinen *joo* kahden *joon* sarjassa)

Esimerkissä vasta rivien 4 ja 5 *joo*-dialogipartikkelit ovat tauontäyttäjiä, koska ne eivät ole vierusparin jälkijäseniä tai kolmannen position vuoroja. Ne eivät siis ole responsseja edelliselle vuorolle.

Hoey (2014) on tutkinut huokauksia keskustelussa. Hänen mukaansa keskustelun siirtymäkohdat, kuten topiikkien ja sekvenssien jälkeiset paikat, ovat relevantteja huokauksille (mts. 186). Huokauksia voikin esiintyä vuorovaikutuksen saumoissa [Raymond 2004: 207], joissa sekvenssi on lopetettu, mutta uutta ei ole aloitettu; mitään seuraavaa toimintaa ei ole määrätty. Tällaisissa paikoissa huokauksella samalla lopetetaan edellistä sekvenssiä ja valmistaudutaan mahdolliseen tulevaan uuteen toimintaan. Vuorovaikutuksen saumat antavat mahdollisuuden keskustelutauon (*lapse*) kehittymiseen. Hoeyn sanoin huokaus voi toimia keinona ostaa aikaa paikoissa, joissa puhujan valinta on epäselvä. Sillä hallinnoidaan puhujan valintaa ja viivästytetään päätöstä vuorojen jakamisesta myöhemmäksi. Huokausta voidaankin käyttää sanattomana keinona selvittää keskustelutauosta. Huokauksella puhuja osoittaa, ettei aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi. Samalla sillä reagoidaan vuoronvaihdon relevanttiuteen ja näytetään, että vielä läsnä ja sitoutunut keskusteluun. Huokauksen tuottanut puhuja on siis vastaanottavainen, mutta hetkellisesti ei puhujana saatavilla. Puhumiseen verrattuna huokaus on minimaalinen vaihtoehto ottaa osaa vuorovaikutukseen, mutta pelkällä huokauksellakin voidaan ylläpitää orientoitumista keskustelun etenemiseen. (Mts. 192–195.)

Hoey (tulossa a, tulossa c) käsittelee keskustelutaukoa (*lapse*) ja puhujien keinoja selvitä siitä. Hänen mukaansa itsestään selvin tapa selvitä ongelmasta on yksinkertaisesti puhua, mutta puhujilla on tiettyjä keinoja, joilla he ilmaisevat, etteivät aio ottaa vuoroa. Yksi keino on siirtymän mahdollistavan kohdan uudelleenohjaus viemällä sekvenssi uudelleen loppuun (*sequence recompletion*). Se tarkoittaa, että sekvenssin loputtua puhuja sivuuttaa vuoron ottamisen ja ohjaa sen toiselle puhujalle usein minimaalisilla vastaanottopartikkeleilla, kuten englannin *yeah*. Puhuja siis tuottaa uuden siirtymän mahdollistavan kohdan. Tällä keinolla puhujat osoittavat olevansa sitoutuneita vuorovaikutukseen, mutta kuitenkin kieltäytyvät tekemästä enemmän. Puhuja siis pyrkii välttämään keskustelutauon täyttämällä tauon puheella, jolla antaa toiselle ylimääräisen mahdollisuuden vuoron valintaan.

Hoeyn (tulossa c) mukaan toinen tavallinen keino selvitä keskustelutauosta on vähentää siirtymän mahdollistavan kohdan aiheuttamaa painetta irrottautumalla vuorovaikutuksesta (*disengagement from an interaction*). Tämä tarkoittaa, että siirtymän mahdollistavassa kohdassa puhuja tekee vuoron ottamisen itselleen vaikeammaksi ja siten näyttää, ettei ole sopiva henkilö seuraavaksi puhujaksi. Puhumisen valinta jätetään muille osanottajille. Puhuja on kuitenkin edelleen osallisena keskusteluun ja hänet voidaan valita seuraavaksi puhujaksi. Irrottautumisen voi tehdä esimerkiksi itseen suuntautuvilla fyysisillä teoilla (*auto-involvements*, Goffman 1963: 64), kuten juomisella, itsensä raapimisella tai asennon vaihtamisella. Tällaisilla eleillä näytetään, että ”on hiljaista, koska juon”, ei päinvastoin. Puhuja siis pyrkii osoittamaan, ettei hiljaisuus johdu mistään suuremmasta asiasta, kuten riidasta, vaan siitä, että puhujalla on juuri silloin ikään kuin muuta tekemistä. (Hoey 2015a.)

Goodwinin (1986) mukaan kasvojen rapsutuksella tai muulla itsensä siistimisellä (*self-grooming*) ei ole näkyvää yhteyttä sen kanssa, mitä keskustelussa sanotaan. Hänen mukaansa ne eivät olekaan eleitä (*gesture*), toisin kuin vaikkapa sen näyttäminen käsillä, kuinka ison kalan onnistui nappaamaan. Kun itsensä siistimistä tehdään etenkin kasvojen alueella, vastaanottaja usein katsoo pois tekijästä. Tällaisten liikkeiden ei olekaan tarkoitus houkutella vastaanottajan katsetta, toisin kuin *gesture*-tyyppisten eleiden. Itsensä siistimiset eivät ole käynnissä olevan puheen kannalta merkityksellisiä, koska ne eivät ole kommunikatiivisia toimia, joihin vastaanottajan pitäisi reagoida. Niitä voidaankin käyttää keinona vuorovaikutuksesta irrottautumiseen (Hoey tulossa c).

3 Miten keskustelutaukoon päädytään

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten ja millaisissa tilanteissa keskustelutauko pääsee syntymään. Olen jaotellut tilanteet kahdenlaisiin: sellaisiin, jossa topiikki saadaan käsiteltyä loppuun yhteisesti (luku 3.1) ja sellaisiin, jossa toinen puhuja ei ruoki topiikkia (luku 3.2). Luvun 3.1 tapauksissa molemmat puhujat ovat yhtä lailla vastuussa topiikin loppumisesta. Luvussa 3.2 tapauksissa taas toinen puhuja ei syystä tai toisesta osallistu yhtä aktiivisesti topiikin ylläpitoon, minkä takia topiikki lopahtaa ja seuraa keskustelutauko.

Esimerkeissäni esiintyy sekä sellaisia keskusteluja ja topiikkeja, jotka ovat molempien/kaikkien puhujien yhteisiä, että sellaisia, jotka koskevat vain yhden puhujan kokemuksia ja asiointiloja, joihin toisella ei ole suoraa pääsyä (*my-side telling*, Sorjonen 2001: 132). Ensiksi mainitun kaltainen keskustelu voi olla vaikkapa yhdessä hauskan tv-ohjelman muisteleminen (esimerkki 2) tai mielipidekeskustelu yhteiskunnallisesta aiheesta (esimerkki 9). Jälkimmäisen kaltaisia ovat kerrontatilanteet, kuten esimerkit 1 ja 3, joissa toinen puhuja asettuu vastaanottajaksi; puhujilla on siis selkeästi erilaiset roolit. Molempien kaltaisissa keskusteluissa topiikki voidaan viedä loppuun yhteisesti ja ongelmattomasti, tai vastakohtaisesti se voi hiipua tai katketa ongelmallisemmin ja toisen puhujan kannalta yksipuolisemmin.

Topikaalinen puhe on yhteistyön tulosta. Vaikka usein yhdellä ihmisellä kerrallaan on vastuu kehittää topiikkia ja viedä sitä eteenpäin esimerkiksi kertomalla tapahtumien kulusta, myös toisella puhujalla on tärkeä rooli. Toinen puhuja voi tuottaa esimerkiksi kysymyksiä ja muita lausumia, joilla hän osoittaa huomiota keskusteluun ja kehottaa jatkamaan ja siten osallistuu puheen ylläpitämiseen. Vastaanottajan puheen puuttumisella voikin olla kohtalokkaita seurauksia topiikin kulun kannalta. (Maynard 1980: 266–271.)

Olen päätenyt esimerkkien näyttämisessä tässä luvussa ratkaisuun, jossa katkaisen litteraatit keskustelutauon kohdalta; litteraatit siis loppuvat nuolella merkittyyn keskustelutaukoon. Vaikka keskustelun jatkoa ei tässä vaiheessa näe, voin kertoa, että kaikki litteraatin päättävät tauot ovat aiemmin määritellyn kaltaisia puhujien yhteisiä keskustelutaukoja, jotka aiheuttaa ongelma vuorottelussa. Tauon aikana puhujat ovat edelleen orientoituneet keskustelemiseen yhteisenä aktiviteettina, ja puhe jatkuu tauon jälkeen. Tulevissa luvuissa käsittelen samoja tai vastaavanlaisia esimerkkejä pidemmälle.

3.1 Topiikki viedään loppuun yhteisesti

Tämän luvun esimerkeissä topiikit saadaan vietyä (mahdolliseen) lopetukseen niin, ettei aiheesta puhumista ole enää tarpeen jatkaa. Vaikka topiikki hiipuu, se ei välttämättä tarkoita sitä, että keskustelussa olisi mennyt jotain pieleen ja että topiikki olisi ongelmallinen eikä esimerkiksi kiinnostaisi jotakuta puhujista – joskus topiikkien on loputtava. Ongelmaksi muodostuu se, jos topiikin hiipumisen jälkeen kukaan puhujista ei valitse itseään seuraavaksi puhujaksi ja esimerkiksi esittelee uutta topiikkia. Tällaisissa kohdissa saattaakin syntyä keskustelutauko.

Ensimmäisessä esimerkissä keskustelutaukoa edeltää kerrontatilanne. Kyseessä on eräänlainen valituskertomus, joka sisältää ongelman ja ratkaisun. Jaana kertoo huonosti toimivasta tietokoneestaan, jonka hän on vienyt elektroniikkakauppaan korjattavaksi. Korjaamisen jälkeen koneesta oli kuitenkin paljastunut vielä ongelma. Katkelmassa tapaus saadaan käytyä läpi kronologisesti alusta loppuun – ongelmasta ratkaisuun – ja topiikin loppumista seuraa keskustelutauko. Tuulan osallistuminen keskusteluun on ongelmatonta: hän osoittaa olevansa vastaanottavainen ja aktiivinen keskustelija, ei vain passiivinen kuulija. Hän myös asennoituu kertomukseen Jaanan kanssa samalla lailla, mikä on vastaanottajalle preferoitua toimintaa (Stivers 2013: 201–202). Tuula ei kuitenkaan laajenna topiikkia esimerkiksi hakemalla lisätietoa, vaan on viemässä aihetta loppuun. Ennen katkelman alkua on pohdittu pitkään vikaa tietokoneessa ja syytä, joka sen olisi voinut aiheuttaa.

1) SG 438 Adophe plaiör

01 Jaana: .nffmth mut se et sitte kun ne laitto sen kuntoon ni
02 sit sielt .hhhh hävis se mikä #äh# Adophe #vv::# hh
03 (0.4) plaiör tai joku tämmönen #näin# ni et oli
04 hävinny sieltä ni .hhhh se et mä en saanu sitä Ju-
05 Juutuubii enään (0.4) käyntiin [ja sitte mä en
06 Tuula: h[m,
07 Jaana: pystyny kattoo esimerkiks se että .hhhh et niinku tos
08 Iltaleh- eh- tai Ilta-Sanomissa ni se että kun (0.2)
09 siin on aina niitä semmossii (0.2) .mthh pienii
10 video#pätkee et mitä mä katon# (0.4) sillan tällön ni
11 nekää ei toiminu?
12 (0.4)

13 Tuula: .mt <ahaa.>
 14 (0.6)
 15 Tuula: .mthh [↑no ↑harmi juttu et sul] t_ommonen on käyny
 16 Jaana: [mut toi (et (.) joo,)]
 17 Tuula: [<sitten>].
 18 Jaana: [joo mut s_e että #e# .hhhh et #e# ne laitto sen siel
 19 Kikantissa #ni:#, (0.2) niihin alkuperäisasetuksii
 20 .hhhh ja sitten nii Pilvi kävi laittamas mulle ni sen
 21 (0.2) plä- (.) pleierin ni et#tä:# et n- nyt mä voin
 22 sitten (.) soitella Juutuubiiki siel?
 23 (.)
 24 Tuula: n:o hyväh.
 25 -> (5.0)

Katkelman alussa Jaana kertoo uudesta ongelmasta, joka tietokoneessa ilmeni korjauksen jälkeen (r. 1–11). Kerronnan mahdollisen päätös- tai huippukohdan (ks. Routarinne 2003: 47) jälkeen Tuula tuottaa jälkimmäistä tavua painottaen tiedon uutena vastaanottavan dialogipartikkelin *ahaa*, joka prosodiansa perusteella kohtelee tietoa merkittävänä ja yllättävänä. Tuula evaluoi kerrontaa esittämällä lausemuotoisen, myötätuntoisen kannanoton siitä, mitä Jaanalle on sattunut: *.mthh ↑no ↑harmi juttu et sul t_ommonen on käyny <sitten>* (r. 15, 17). Hän siis osoittaa suhtautuvansa tapahtumiin harmillisina ja tekee sen pelkkää minimaalista kannanottoa laajemmin (vrt. esim. interjektio *höh*).

Jaana ei kuitenkaan vielä lopeta kerrontaa vaan alkaa kertoa tapahtumien uudesta käänteestä, mikä on merkitty kontrastiivisella konnektorilla *mut* (Sorjonen 1989b). Hän kertoo siitä, miten hänen tyttärensä onnistui lopulta korjaamaan ongelman (r. 18–22). Tuula esittää affektiivisen kannanoton (*n:o hyväh*, r. 24.), jolla hän jälleen asennoituu kertomuksen tapahtumiin Jaanan kanssa samanmielisesti.

Nyt tapaus on saatu käytyä läpi: Jaana on kertonut ensin ongelmasta ja sitten käänteestä, joka ratkaisi ongelman. Tapauksen käsittelyä ei ole enää tarpeen jatkaa. Keskustelu onkin tullut vuorottelun kannalta kriittiseen saumakohtaan (*interactional seam*, Raymond 2004: 207), jossa sekvenssi tai topiikki on saatu päätökseen, eikä mitään uutta toimintaa ole tiedossa (Hoey 2014: 192, 2015b: 443). Kun kumpikaan ei valitse itseään seuraavaksi puhujaksi, keskustelussa seuraa viiden sekunnin keskustelutauko.

Seuraavassa esimerkissä ystävykset Lotta ja Liisa muistelevat tv-sarjan Ponille kyytiä (Smack the Pony) sketsejä. Puhujat asennoituvat koomisten sketsien muisteluun relevantilla tavalla, eli osoittavat samanmielisyyttään sketsien hauskuudesta ja nauravat. Molemmat osallistuvat aktiivisesti keskusteluun. Katkelmassa käydään läpi ensin yksi sketsi, joka sitten innoittaa muistelemaan toista. Kun heti jälkimmäisen sketsin jälkeen ei lähdetä käymään läpi kolmatta sketsiä eikä aloiteta uutta topiikkia, seuraa keskustelutauko. Ennen katkelmaa on puhuttu Lotan kissasta, joka on samassa huoneessa.

2) SG 377 Smack the Pony

01 Liisa: siinä oli loistava muuten s(h)iinä £Smack the Ponyssa
 02 semmonen£ sk(h)et[sihh
 03 Lotta: [hhh .hh
 04 Liisa: niinku £semmonen nainen katsoo (.) ulkona sateessa ku
 05 pariskunnat [halaileef ja muuten (--).nff-f apeena
 06 Lotta: [krhm
 07 Liisa: =sit [se menee k_otiin £ja siel on k_issa vastassa >sit
 08 Lotta: [he hehh
 09 Liisa: siin on< oikeen semmonen Sheba-#mainos tyylinen#£
 10 °semmone[n°
 11 Lotta: [n(h)i[i
 12 Liisa: [£>siin on semmonen< #laulu että jos
 13 olet yksin etkä saa miestä# thh£
 14 Lotta: hah ha [ha ha
 15 Liisa: [.hh £sit siin oli >just semmonen et< se oli
 16 kissan kaa kylvyssä ja se nu:oli sitä
 17 kynttiläillallis(h)ellah£
 18 Lotta: hah ha [ha ha
 19 Liisa: [£ja sit se loppu just siihen et ku ne sängyssä
 20 se kissa #tälleen sammutti# (.) [valot£
 21 Lotta: [ha hahhh
 22 Liisa: sit siin oli että £jos et saa miestä (.) hanki
 23 k[(h)iss(h)ahh£
 24 Lotta: [ehh ha ha ha ha
 25 Lotta: £sit siin Smack the Ponyssa oli siin ek(h)assa
 26 [jaksossa£,
 27 Liisa: [heh
 28 Lotta: £h_itsi mua har[mittaa et oikeesti toi toka jakso

```

29 Liisa:                [ .hhhh hh
30 Lotta:                m(h)eni ohi; (.) siinä oli se mahtava
31                        ikkunan{p(h)esusk(h)etsi£ he [he he
                               {Liisa alkaa kurottaa kohti teekuppia
32 Liisa:                [nii oliki se (.) @ma:u@
33                        (0.5) @aah@
34 Lotta:                ha ha ha ha .hhh £mahdollisesti siin on t(h)ajuttu
35                        jotain tosi oleel[lista£. .hh
36 Liisa:                [n(h)ii .hh
37                        -> (1.5)
                               0.0 Liisa juo ((kehollisen toiminnan merkintätavoista
                               liitteessä))
                               0.5 Lotta katsoo kissaa
38 Lotta:                °Missu°
39                        -> (4.6)
40 Liisa:                °oioi°
41                        -> (3.3)

```

Riveillä 1–2 Liisa vaihtaa topiikkia: hän jatkaa edelleen kissateemalla ja ottaa puheeksi televisiosarjan toisessa jaksossa olleen kissa-aiheisen sketsin. Nopea topiikin vaihdos on merkitty huomionkohdistimella *muuten*, joka toimii niin sanottuna väärän osoitteen merkkinä (*misplacement marker*, Schegloff & Sacks 1973: 319, Sorjonen 1989a: 132). Liisa käsittelee ohjelmaa molemmille tunnistettavana demonstratiivisella määritteellä *siinä (s(h)iinä £Smack the Ponyssa)*. Vuorollaan Liisa tarjoutuu kertojaksi ja määrittää, millainen kerronta on tulossa, siis sketsin muistelu. Hän selostaa Lotalle yksityiskohtaisesti sketsin tapahtumat, sillä Lotta ei ole nähnyt jaksoa, jossa se näytettiin (r. 28, 30). Kerronnan huippukohta (Routarinne 2003: 47) ja lopetus ovat riveillä 22–23, kun Liisa esittää sketsin iskulauseen. Huippukohdan jälkeen Lotta nauraa äänekkäästi (r. 24), mikä toimii yksinään kerronnan vastaanottojaksona (Sacks 1974: 347).

Tämän jälkeen Lotta ottaa puheeksi saman sarjan toisen sketsin, joka näytettiin ensimmäisessä jaksossa (r. 25–26). Vuoro on kytketty jatkoksi aiempaan puheeseen adverbilla *sit*. Lotta kuvailee sketsiä nauraen (r. 30–31). Toisin kuin ensiksi kuvaillun sketsin, tämän molemmat ovat nähneet (*se mahtava ikkunap(h)esusk(h)etsi*). Liisa osoittaa tunnistaneensa sketsin ja näyttelee sen kohokohdan (r. 32–33). Lotta

nauraa ja kehuu sketsiä (r. 34–35), johon Liisa osoittaa samanmielisyytensä dialogipartikkelilla *nii* ja nauraa (r. 36).

Edellä muisteltu sketsi on saatu nyt käsiteltyä, eikä sitä ole tarpeen selostaa yhtä yksityiskohtaisesti kuin aiempaa sketsiä, jota Lotta ei ollut nähnyt. Liisa on aiemmin kurottanut kohti teekuppia (r. 31), ja heti rivin 36 vuoronsa tuotettuaan hän tuo teekupin huulilleen ja juo. Hän ei siis aio ottaa vuoroa, ja vuoron valinnan mahdollisuus on nyt Lotalla. Myöskään Lotta ei valitse itseään seuraavaksi puhujaksi, ja seuraa keskustelutauko. Menee yhteensä 11.3 sekuntia, kunnes normaali, jatkuva vuorottelu ja topikaalinen puhe onnistutaan palauttamaan (tässä vaiheessa en vielä tarkastele rivien 38 ja 40 tauontäyttäjiä).

Seuraavassa esimerkissä on pidempi kerrontajakso, ja keskustelu on kolmen hengen välinen. Katkelmassa Liisa kertoo kauheimmasta teatteriesityksestä, jonka hän on nähnyt. Ennen katkelmaa Lotta on kertonut oman kamalan kokemuksensa performanssiteasta. Liisa kertomus onkin niin sanottu toinen kertomus, jossa puhutaan samasta topiikista ja jossa kertoja asennoituu kertomukseen samalla lailla ensimmäisen kertomuksen kanssa (Routarinne 1998: 152). Esimerkissä kertomus vastaanottojaksoineen ja lopetuksineen saadaan päätökseen. Vastaanottajat reagoivat kertomukseen odotetulla tavalla, eli kertojan tavoin affektiivisesti arvioivat tapausta kauheaksi (Stivers 2013: 201–202). Katkelman lopulla ennen keskustelutaukoa kertomus ja topiikki osoittavat useita hiipumisen merkkejä. Kertomus on hyvin pitkä, ja olen poistanut siitä keskeltä rivejä.

3) SG 377 Teatteriesitys

01 Liisa: mul on hirvein esitys mitä (mä ikinä oon ollu)
02 kattomassa oli se (0.5) eiks Piia ollu siel
03 =[oliiks se Kellariteatteris?
04 Lotta: [m(h)mhhh m(h)ä muist(h)an s(h)en
05 Liisa: sen kirvesepisodin. (.) siis se on jotain niin
06 kauheeta ku mä vieläkin (.) mä kuulen sen napsahuksen
07 ku se kir#ves osuu siihen sen kämmenselkään#
08 (1.0)
09 Liisa: °se oli aivan [kauhh° .hh
10 Lotta: [fhhhf he
11 Vilma: siis mä en oo kuullu tällast juttuu?

((välistä poistettu 69 riviä kertomusta))

81 Liisa: ehhhhhh .hhh £>↑mut siis se oli jotenki nii semmonen
82 paha olo.<=sit ku se (.) verinen side kädessä
83 näytteli£=siin vaihees kaikki tajus että se osu
84 oikeesti siihen käteen se kirves.
85 Vilma: ei hh hir[v(h)eetä
86 Liisa: [hhhhh .hhh
87 Liisa: °se on vähä° (.) jotenki semmosta=sit sen jälkeen mä
88 en (0.5) mä en oikeen muista siit
89 esityk[ses(h)tä mit(h)ään muut(h)a k(h)uin he he
90 Lotta: [fhhhhh .hhh£
91 Liisa: £sen semmonen mikä kuuluu se (0.5) naps (0.5) ku
92 luut napsahtaa poikki ku sit(h)ä
93 lyö[d(h)ään kirv(h)eel. hhh .hh£ hh
94 Lotta: [(£kauhe[eta£) ((Lotta pitää käsiä korvien
päällä))
95 Vilma: [↑hy:i. siis oisko kannattanu mennä
96 ↑lääkäriin?
97 Liisa: kyl [se varmaan sit meniki sinne mut,
98 Lotta: [kyl se kai sit meniki mut £eihä ny esityst voi
99 keskeyttää jos vaik tu[lee [kirves käteen;£
100 Liisa: [nii.[varsinki jos on
101 pikkasen pilvessä #ni ei niinku oikein;#
102 (1.0)
203 Vilma eh hh [heh heh heh
104 Liisa: [fhh£ .t >se oli semmonen niinku,<
105 Vilma: yä::ks
106 Liisa: ihana esitys.
107 (1.5)
108 Vilma: °↑huh ↓huh.°
109 -> (4.1)

Katkelman alussa Liisa ottaa puheeksi kauheimman teatterikokemuksensa ja kuvailee sen lyhyesti Lotalle (r. 1–3, 5–7). Lotta on kuullut tapauksesta aiemmin (r. 4), joten hänelle ei ole tarpeen selostaa tapahtumia tarkemmin. Keskustelun osallistumiskehikko (ks. Seppänen 1998: 156–176) kuitenkin muuttuu, kun Lotan sisko Vilma ottaa osaa keskusteluun ilmoittamalla, ettei ole kuullut tarinaa (r. 11). Hän kuvaa videokameralla Lottaa ja Liisaa ja on seurannut keskustelua aiemmin vain sivusta. Tässä

kohdassa litteraatista on poistettu 69 riviä. Rivien aikana Liisa selostaa yksityiskohtaisesti tapahtumien kulun. Esityksessä siis näyttelijä oli lyönyt toista vahingossa kirveellä käteen, mutta haavoittunut näyttelijä oli jatkanut esitystä tästä huolimatta.

Riveillä 81–82 Liisa evaluoi kertomusta kuvailemalla tunteita, joita tapaus herätti ja palaa sitten vielä tapauksen mehevimpiin yksityiskohtiin (r. 81–84, 87–89, 91–93). Vilma osoittaa affektiivista suhtautumista kertomukseen samalla nauraen (*eihh hirv(h)etä*, r. 85) ja arvioi kertomusta interjektioilla *hyi* (r. 95). Myös Lotta nauraa ja arvioi kertomusta voimakkaan affektiivisesti samalla elehtien käsillään merkiksi siitä, ettei halua kuulla enempää (*£kauheeta£*, r. 94).

Vilma osallistuu topiikin kuljettamiseen esittämällä retorisen kysymyksen muodossa mielipiteensä siitä, mitä haavoittuneen näyttelijän olisi pitänyt tehdä: *siis oisko kannattanu mennä lääkäriin?* (r. 95–96). Lotta ja Liisa vastaavat sarkastisesti vitsaillen (r. 97–101), ja Vilma ja Liisa nauravat pilailulle. Liisa kiteyttää kertomuksen sarkastisella arviolla tapahtumista: *£hh£ .t >se oli semmonen niinku,< ihana esitys*. (r. 104, 106). Liisan vuoro toimii koodana eli kertojan yhteenvetona, joka osoittaa kertomuksen päättyneen (Labov 1972: 370). Yhteenveto myös implikoi topiikin loppua tai muutosta topiikissa (Jefferson 1984: 211). Seuraa 1.5 sekunnin tauko, joka samoin implikoi sekvenssin ja topiikin loppumista. Lopuksi Vilma vielä kiteyttää suhtautumisensa kertomukseen interjektioilla *huhhuh* (r. 108).

Rivillä 109 syntyy 4.1 sekunnin keskustelutauko. Kertomus on saatu kerrottua, vastaanottajat ovat arvioineet sitä useaan otteeseen kertojan kanssa samanmielisesti ja kertoja on päättänyt sen yhteenvedolla. Puhujat ovat myös nauraneet yhdessä, mikä sekin implikoi lopetusta (esim. Holt 2010). Mikäli kukaan puhujista ei heti kertomuksen ja vastaanottojakson päätyttyä esittele uutta topiikkia tai vaihda nykyisen topiikin näkökulmaa toiseen esimerkiksi aloittamalla uuden niin sanotun toisen kertomuksen, keskustelutauko on oletettavissa.

Esittelen lopuksi tapauksen, jossa topiikki loppuu huumoriin ja yhteiseen nauruun. Kuten edellä totesin, yhdessä nauraminen implikoi topiikin loppumista. Nauraminen voikin luoda keskustelutauon kehittymisen kannalta paikan, jossa sekvenssi tai topiikki on saatu päätökseen eikä seuraavasta toiminnasta ole tietoa. Toisin kuin edellisissä esimerkeissä, joissa topiikki päättyi, kun aihe oli saatu käsiteltyä loppuun, tässä humoristinen juttu ja nauru lopettavat topiikin melko äkkinäisesti. Ennen

3.2 Toinen puhuja ei ruoki topiikkia

Tässä luvussa esittelen tapauksia, joissa topiikki hiipuu, kun toinen puhuja (tai monen hengen keskustelussa useammat puhujat) ei aktiivisesti osallistu topiikin kuljettamiseen eteenpäin. Tämän seurauksena topiikki lopahtaa ja kehittyy keskustelutauko. Vaikka tämän luvun tapauksissa hiljaisuuden voi usein tulkita olevan seurausta nimenomaan toisen puhujan toiminnasta tai toimimattomuudesta, keskustelutauko on silti puhujien yhteinen kuten keskustelutauot aina. Tauko ei siis johdu esimerkiksi vierusparin jälkijäsenen, kuten kysymykseen annettavan vastauksen puuttumisesta. Vierusparirakenne on keskustelussa hyvin vahva ja konventionaalistunut ilmiö (ks. Raevaara 1998: 75), ja siksi hiljaisuus kuuluisi selvästi sille puhujalle, joka ei tuota jälkijäsentä.

Luvun esimerkeissä toisen puhujan vähäiselle osallistumiselle on erilaisia syitä. Syynä voi olla, ettei puheenaihe kenties erityisemmin kiinnosta tai siitä ei ole tietoa, jolloin osallistuminen on vaikeaa (esimerkki 5). Topiikki voi olla myös puhujalle epämiellyttävä, kuten esimerkissä 6, jossa keskustelija kuuntelee selostusta toisten riidasta ja joutuu olemaan riidan kolmantena osapuolena. Esimerkissä 7 topiikin hiipumisen aiheuttaa toisen puhujan epäsovinnaainen ja arkaluontoinen mielipide, ja esimerkissä 8 alkoholinkäytöstä puhuminen osoittautuu toiselle puhujista samoin arkaluontoiseksi. Viimeinen esimerkki eroaa edellisistä. Se sisältää monen hengen mielipidekeskustelun, jonka aihe on yhteiskunnallisesti niin monimutkainen ja vaikea, ettei keskusteluun saada tyhjentävää ratkaisua ja päädytään keskustelutaukoon. Kuitenkin myös tässä esimerkissä lopulta vain yksi puhuja vie topiikkia eteenpäin.

Esimerkissä 5 siskokset Tuula ja Jaana keskustelevat Tuulan vanhasta cd-soittimesta ja siitä, minkälaisen laitteen hän ostaisi sen tilalle. Keskustelu tapahtuu Tuulan kotona, jossa Jaana on kyläilemässä. Vaikka Jaanalla olisi pääsy aiheeseen erilaisista musiikintoistolaitteista (vrt. *my-side telling*, Sorjonen 2001: 132), Tuula on selvästi puhujista se, joka lopulta kuljettaa topiikkia eteenpäin. Katkelman loppupuolella Jaana ei enää juurikaan osallistu keskusteluun, ja lopussa keskustelu hiipuikin Tuulan yksinpuheluksi. Tässä esimerkissä ei ole kyse mistään suuremmasta ongelmasta, kuten puhujien välisistä mielipide-eroista tai arkaluontoisesta aiheesta, vaan Jaana ei syystä tai toisesta osoita erityistä kiinnostusta puheenaiheeseen.

5) SG 438 Iipodi ja kaiutin

01 Jaana: .hhhhmt †hei. (0.4) laitas muuten Seija Simo°laa°.
 02 (1.0)
 03 Jaana: onks sul jossa[i,
 04 Tuula: [mm::t se on tuol Jarin huoneessa se #ö#
 05 †soitin;
 06 (0.2)
 07 Jaana: a:i jaa. (.) no sit #e# sit[te ei lai°teta°.]
 08 Tuula: [toj ei t- toi]
 09 rikko[o seedeet tota mä en käytä ollenkaa?
 10 Jaana: [.nfff
 11 (1.0)
 12 Tuula: toi on ihan näkönä vaa siinä kuuluu radioki to- tosi
 13 huonosti nykyää;
 14 (.)
 15 Jaana: m-h;
 16 (0.2)
 17 Tuula: nfff >pitäsköhä< heittää #pois# (°toi°).
 18 (1.0)
 19 Tuula: lo[ppujen lo°puks°.
 20 Jaana: [.hh
 21 (.)
 22 Jaana: .h niin ku tom[mossii saa,
 23 Tuula: [>se on vaan niin< nätti;
 24 Jaana: saa, he [he he he] ehe (.) ehe [he] .hhhh
 25 Tuula: [he he he] [.hhhh]
 26 Jaana: £saa tota t(h)uolta Anttilastakin #ni#£ (.) #saa ihan
 27 paril kympillä i[han semmossii# (-).
 28 Tuula: [t †nii ja sitte ku (.) >mä oon
 29 aatellu< ihan (.) korvaa nää #n äh# .hh tämmöset
 30 (0.3) .mth soittimet nin ihan Iipodilla .hh ja sitten
 31 niillä kaiuttimilla?=[.hh se on] kuulemma semmonen
 32 Jaana: [ju:st.]
 33 Tuula: tota, (0.3) †no Jarilla on Iipodi ja kaiutin?
 34 (1.2) ((Tuula nielaisee, Jaana nyökkää))
 35 Tuula: mniin, (.) siit kaiuttimest kuuluu iha riittävän
 36 hyvin.
 37 (.)
 38 Jaana: joo.=
 39 Tuula: =et se korvaa tommoset soit#topelit#.

40 Jaana: .nff
 41 (2.0)
 42 Tuula: kun mä nyt vaa la- saisin aikaseks hommaa sen Iipodin
 43 niin °sitte.°
 44 -> (6.2)
 0.0 Tuula katsoo Jaanaa, (Jaana nyökkää pienesti)

Katkelman alussa (r. 1) Jaana pyytää Tuulaa laittamaan tiettyä musiikkia soimaan. Tuula vastaa preferoimattomasti ja selittää, miksi musiikin kuuntelu ei onnistu: vanha cd-soitin toimii huonosti (r. 4–5, 8–9, 12–13). Tuula pohtii soittimesta luopumista (r. 17, 19), johon Jaana osoittaa samanmielisyytensä ja perustelee uuden cd-soittimen ostamista (r. 22 ja 26–27). Vuoro sisältää samalla ehdotuksen korvata cd-soitin uudella vastaavalla. Tuula osoittaa samanmielisyytensä *nii*-dialogipartikkelilla (r. 28), mutta kertoo sitten suunnitelman, joka poikkeaa Jaanan ehdotuksesta (ks. Sorjonen 2001: 185): hän on ajatellut korvaavansa cd-soittimen toisenlaisella musiikkilaitteistolla (r. 28–31). Hän perustelee suunnitelmaansa riveillä 33–36. Jaana vastaanottaa Tuulan puhetta lyhyesti nyökkäämällä sekä dialogipartikkeleilla *just* ja *joo* (r. 32, 38), jotka eivät ota kantaa tai osoita samaistumista edellä sanottuun, vaan vain vastaanottavat sen ymmärretyksi (ks. Sorjonen 2001). Partikkelivuoroilla hän myös osoittaa, ettei ole siirtymässä pääpuhujaksi (Sorjonen 1999: 170, Hakulinen 1998: 51).

Tuula jatkaa aikeensa perustelua rivillä 39: *=et se korvaa tommoset soit#topelit#.* Vuoro on inkrementti eli vuoron mahdollisen lopetuskohdan jälkeen tehty lisäys, joita käytetään tyypillisesti reaktiona vastaanoton ongelmiin. Se muodostuu *että*-lauseesta, joka toimii yhteenvetona saman puhujan aiemmasta puheesta. (Seppänen & Laury 2007.) Yhteenveto taas implikoi topiikin loppua (Jefferson 1984: 211, Drew & Holt 1998). Vuorossa on lisäksi toistoa Tuulan aiemmasta puheesta (r. 29–30: *korvaa nää #n äh# .hh tämmöset (0.3) .mth soittimet*), millä merkitään moniyksikköisen vuoron loppumista ja puhujanvaihdon mahdollistavaa kohtaa (Schegloff 2011) – nyt Jaanalla olisi siis paikka ottaa puheenvuoro.

Jaana ei ota vuoroa, vaan vain niiskaisee, ja keskustelussa seuraa kahden sekunnin tauko (r. 41). Vaikka Jaana on antanut responsseja, ne ovat olleet niukkoja, eikä hän ole arvioinut Tuulan suunnitelmaa mitenkään. Hän ei ole ottanut kantaa siihen, onko suunnitelma hänen mielestään parempi kuin uuden cd-soittimen ostaminen. Syynä voi olla esimerkiksi, ettei Jaanalla ole enempää tietoa musiikinkuuntelulaitteista tai erityistä kiinnostusta aiheeseen.

Myös seuraavassa esimerkissä puhujina ovat Tuula ja Jaana, ja keskustelu päättyy samoin lopulta toisen yksinpuheluksi. Jaana on valittanut Tuulalle pitkään hänen ja hänen työkaverinsa Ailan riidasta. Aila pitää mykkäkoulua, ja naisilla on vaikeuksia sopia keskenään kesälomien ja muiden poissaolojen ajankohdista. Toisten riita voi olla ulkopuoliselle henkilölle hankala aihe, ja katkelmassa Tuula pidättäytyykin arvioimasta Ailaa ja ruokkimasta riitaa. Tuula osoittaa myös haluttomuutta jatkaa koko topiikkia. Ennen katkelman alkua Jaana on kertonut Tuulalle pattitilanteesta töissä, ja katkelman alussa (r. 1) Tuula kysyy, miten kesälomariidan kanssa aiotaan menetellä. Tällä hän hakee keskusteluun uutta suuntaa pois päin jo kauan kestäneestä ongelmien kuvailusta lähemmäs ratkaisua.

01 Tuula: .mthhhh no mites nytteh;
02 (0.6)
03 Jaana: .mthh [no,
04 Tuula: [sitteh;
05 Jaana: no nytte n#i:#, (.) täst lähtien ni #vv# .hhhh me (.)
06 keskustelemme sitten hallintojohtajan läsnä#ollessa ni
07 näist lo[#mi°sta°.
08 Tuula: [{hh ((= tuha^hhdus))
{Tuula kääntää päänsä ja katseensa pois^hpäin
Jaanasta
09 Jaana: [eiks oo hölmöö.
10 Tuula: [(-) te ette voi keskenään

11 sopi[i (-),
12 Jaana: [e:::i; [(0.2) todellakaa.
13 Tuula: [°typerää typerää° ↑typerää {↓type[rää
{Tuula alkaa
katsoa sylissään olevaa kissaa
14 Jaana: [.hhhh
15 Tuula: °↓typerää.°
16 Jaana eiks okki. .hh niin kun aattelee et ku meil oli ne
17 Ura-#päivät#? .hh nii (0.2) {>mtse et ku mä aatteli et
{Tuula alkaa katsoa Jaanaa
18 mä> #e#t minä nyt ainakin ilmotan et jos #mä oon
19 poissa#.
20 (0.2)
21 Tuula: [mm,
22 Jaana: [ni, (.) se että .nfhhh et oli niinku jo#tain# (.)
23 jotain hommaa oli tulossa ja Aila ei lähteny
24 Ura-päiville josta mä olin tosi #e e#
25 ↑hammästyny kyllä. .hh (0.2) kun se on ai#na ollu
26 niillä#; .hh[hh nin tota: (.) se et mä sit Ailalle
27 Tuula: [hm.
28 Jaana: sanoi et kun (.) hh mä kävin viemäs postit sen
29 huoneeseen ni .nfmh mä sanoi et#tä# et ne jotka mä oon
30 #e# sitte #e# sillo ja sillo että: et mä oo siel
31 Ura-päivillä et mä oon toimitsijana et mä oon pois si-
32 (.) pois sen päivän koko#naan ni# (0.4) @kyllä minä
33 sen tiedän@.
34 (1.7)
35 Jaana: ↑siis: (0.2) ↑se ↑on ↑tammöne. ((Jaana levittää
käsiään)
36 (0.9)
37 Tuula: ↓hm.
38 -> (9.7)

Jaana vastaa, että he joutuvat sopimaan kesälomista hallintojohtajan ollessa paikalla (r. 5–7). Tuula tuhahtaa ja kääntää päänsä ja katseensa mielenosoituksellisesti pois Jaanasta (r. 8), millä hän osoittaa negatiivista asennetta ratkaisuun. Hän esittää ymmärrystarjouksen siitä, mitä Jaana sanoi: naiset eivät voi sopia lomista keskenään (r. 10–11). Jaana vahvistaa tarjouksen oikeaksi korostetun päivittelevästi äännettä venyttäen ja partikkelilla *todellakaan* vahvistettuna (r. 12).

Tuula antaa selkeän arvionsa työkaverien riidasta toistamalla adjektiivia *typerä* (r. 13, 15).

Tuulan toiminnassa on tässä vaiheessa huomattavissa muutamia seikkoja, jotka implikoivat hänen haluttomuuttaan jatkaa topiikkia. Rivillä 7 hän on kääntänyt päänsä ja katseensa pois päin Jaanasta. Rivien 13 ja 15 vuoronsa (*°typerää typerää°* *↑typerää ↓typrää °↓typerää. °*) aikana hän alkaa kiinnittää huomiotaan sylissään olevaan kissaan: hän alkaa katsoa kissaa ja nostaa sitä ylemmäs sylissään. Kääntämällä katseensa pois Jaanasta ja keskittymällä kissaan Tuula vetäytyy keskustelusta ja osoittaa vähentynyttä sitoutumista keskusteluun. Rivin 8 ele ja tuhdus sekä *typerä*-adjektiivia toistava vuoro kertovat selkeästi Tuulan asenteesta riitaan: voikin tulkita niin, että jos koko riita on Tuulan mielestä järkeä vailla, ei sen vatvomistakaan ole mielekästä jatkaa.

Rivillä 16 Jaana alkaa kertoa esimerkkiä eräästä tietystä ikävästä tapauksesta Ailan kanssa. Tuula palauttaa katseensa Jaanaan hetken päästä kertomuksen alkamisesta (r. 17). Kertomuksen huippukohta on, kun Jaana esittää dramatisoiden Ailaa referoimalla, miten epäystävällisesti hän Jaanalle töksäytti: *@kyllä minä sen tiedän@*. (r. 32–33) (Haakana 2005: 119–121). Huippukohdan jälkeen pitäisi alkaa kertomuksen vastaanottojakso, jossa vastaanottaja arvioi kertomusta (Routarinne 2003: 47), mutta Tuula ei sano mitään. Seuraa 1.7 sekunnin hiljaisuus, jonka jälkeen Jaana vielä kiteyttää ja päivittelee (molempia korostamassa partikkeli *siis*) Ailan käytöstä tuohtumusta implikoivalla korkealla sävelkorkeudella ja dramaattisesti käsiään levitellen (r. 35). Pienen tauon jälkeen Tuula tuottaa hyvin minimaalisen responssin: tiedon uutena vastaanottavan dialogipartikkelin *hm*. Tätä seuraa pitkä, 9.7 sekunnin keskustelutauko.

Tuulan vähäpuheisuus saattaa olla tietoinen valinta. Aiemmin Jaana on puhunut yleisemmin naisten riidasta, mutta nyt hän valittaa nimenomaan Ailasta. Tuula ei lähde mukaan arvioimaan Ailan käytöstä ja siten jättäytyy riidassa puolueettomaksi; toisten riitaan sekaantuminen ja puolen valitseminen saatetaan kokea epämukavaksi. Toisaalta Tuulan olisi ollut odotuksenmukaista osoittaa solidaarisuutta ja myötätuntoa sisartaan kohtaan, ja aiemmin keskustelussa ennen katkelman alkua hän onkin arvioinut yhdellä vuorolla suoraan Ailaa. Kuitenkaan enää tässä vaiheessa, kun riidan kuvausta on jo jatkunut pitkään, hän ei lähde lisäämään enempää vettä myllyyn.

Seuraavassa esimerkissä topiikin hiipumisen ja keskustelutauon aiheuttaa arkaluontoinen mielipide. Tässä toinen puhujista, Kati, esittää mielipiteen, johon hän ei saakaan oletusarvoista samanmielisyyttä osoittavaa reaktiota ystävältään Tarjalta. Ongelma johtaa topiikin melko äkilliseen loppumiseen ja keskustelutaukoon.

mielipiteensä Katin sanomasta, mutta hän ei sitä vielääkään tee. Äitiysaiheinen topiikki päättyykin tähän, ja seuraa viiden sekunnin keskustelutauko (r. 24).

Haluttomuuden jatkaa topiikkia voi eksplikoida myös suoraan kielellisesti, kuten Tuula tekee seuraavassa esimerkissä. Tässä topiikki katkeaa esimerkeistäni kaikkein ongelmallisimmin. Esimerkissä puhutaan alkoholinkäytöstä, mitä pidetään usein arkaluontoisena ja henkilökohtaisena aiheena. Ennen katkelman alkua Jaana on kertonut vähäisestä alkoholinkäytöstään: hän on ollut sairaslomalla, jonka aikana hän on juonut vain vähän, ja töihin palaaminen uudenvuoden juhlinnan jälkeen krapulassa antaisi huonon vaikutelman. Katkelman alussa Jaana jatkaa juomismääristä raportoimista (r. 1–3).

8) SG 437 Juominen

01 Jaana: .mth enkä oo muutenkaan täs (.) #e# (.) juonu;
02 (.)
03 Jaana: .hh [↑n#o#] (.) [↑eilen;]
04 Tuula: [.mthhh] [°(onks) pak]ko puhua täst nyt ku°
05 (0.2) ↓hrm. ((Tuula kurtistaa kulmiaan))
06 (1.0)
07 Tuula: .hh (koko) (-) juomisesta >et< onhan meillä muutakin
08 puhuttavaa [toki ku juominen.
09 Jaana: [on on toki,
10 Tuula: m[m.
11 Jaana: [nii mut tuli vaan täst uude[stvuodest nyt mie°lee°.
12 Tuula: [mm.
13 -> (4.1)

Riveillä 4–5 Tuula keskeyttää Jaanan riidanomaisella, *olla pakko* -nesessiivirakenteen sisältävällä retorisella kysymyksellä, jolla hän ehdottaa topiikin lopettamista. Riidanomaiseksi ilmauksen tekee se, että se sisältää oletuksen siitä, että toisen on *pakko* tehdä mainittua asiaa, sekä se, että kysymys on retorinen; siihen ei ole sopivaa vastausta. Vuoro jää syntaktisesti kesken: se päättyy temporaalista suhdetta ilmentävään tai toisaalta edellä sanottua perustelemaan *ku*-partikkeliin (ks. Herlin 1998: 168–173) ja matalalta sävelkorkeudelta lausuttuun paheksuvaan tuhahtukseen, mutta loppu jätetään vastaanottajan pääteltäväksi. Syy topiikin keskeyttämiselle on mahdollisesti se, että siskoksia kuvataan parhaillaan, joten keskustelu ei ole aivan

yksityinen. Tätä tulkintaa tukee myös Tuulan käyttämä meneillään olevaan hetkeen viittaava adverbi *nyt* (r. 4) Riveillä 7–8 Tuula perustele keskeytystään. Jaana osoittaa samanmielisyytensä (r. 9, 11), mutta puolustautuu sitten perustelemalla, miksi puhui kyseisestä aiheesta (*nii mut*, Sorjonen 2001: 185). Tuula myötäilee lyhyesti *mm*-dialogipartikkeleilla (r. 6, 8). Topiikki loppuu äkkinäisesti, eivätkä puhujat esittele uutta puheenaihetta; meneillään oleva toiminta on keskeytetty, eikä mitään uutta ole tiedossa. Keskustelutauko onkin oletettavissa (r. 13).

Viimeisessä esimerkissä on monen hengen välinen perusteellinen ja syvälinen mielipidekeskustelu monikulttuurisuuden haasteista Suomen kouluissa. Ystävyyksiä Kerttua, Sannaa, Eevaa ja Anttia mietityttää se, että koulussa kielletään suomalaiseseen kulttuuriin liittyviä perinteitä muslimioppilaiden takia. Toisin kuin esimerkeissä 6, 7 ja 8, tässä puheenaihe ei ole arkaluontoinen erityisesti kellekään puhujista. Sen sijaan aihe on yhteiskunnallisesti haastava. Katkelmassa Kerttu ja Sanna onnistuvat saamaan aiheeseen jonkinlaisen ratkaisun, mutta Eeva palauttaa keskustelun alkuperäiseen ongelmaan. Topiikin loppuminen ja keskustelutauko johtuvatkin tästä suunnanmuutoksesta, jota Kerttu ja Sanna eivät enää lähde jatkamaan. Topiikkia ei saada vietyä tyhjentävästi loppuun, ja se loppuu ikään kuin kesken siihen käsitykseen, että asiaan ei ole selkeää ratkaisua.

Kerttu, Sanna, Eeva ja Antti ovat puhuneet monikulttuurisuudesta jo pitkään. Katkelman alussa Kerttu kertoo tenttikirjastaan, joka käsittelee islaminuskoa. Tässä katkelmassa Antti ei ole äänessä, vaan hän syö ja kuuntelee muiden keskustelua.

9) SG 346 Uskonnot

01 Kerttu: ja siinä just siin puhuttiin ett#ä# (0.7) et ku monet
 02 (.) niinku islamilaiset tai islamin- muslimit nih
 03 (0.3) °>islamimaissa<° ni niiden niinku k- m-
 04 historiakasitys on niinku (0.6) se niinku <islamin
 05 (0.2) maailman (0.2) kuva> >tai sillee niinku< et ne
 06 ei niinku ota maailmankuvaansa o- välttämättä
 07 lansimaista kulttuuria (.) ollenkaan mukaan;
 08 Sanna: nii joo,=
 09 Kerttu: =et ne niinku näkee sen=
 10 Sanna: =mm;
 11 Kerttu: niinku koko maailmanhistorian ja [maailmankuvan
 12 Sanna: [mm;

13 Kerttu: pel[kästään niinku heidän,
 14 Sanna: [mm.
 15 (0.3)
 16 Sanna: mm.
 17 Kerttu: oman uskon[tonsa.
 18 Sanna: [no oha meillääki tiet[ysti tosi (--).
 19 Kerttu: [↑nii (per-) ↑nii ↑nii
 20 ↑nii ja sit sehän on sama ja si[is niin sillee [että
 21 Sanna: [mm. [mjoo;
 22 Kerttu: (.) et kris- samoin ku kristius[ko suurimma[ks osaks
 23 Sanna: [mm. [mm mm.
 24 Kerttu: mut länsimaissa (0.3) on kuitenkin ehkä sillee vähä
 25 niinku >jedistyneempää< et kuitenki otetaan
 26 niin[ku, .t
 27 Eeva: [mm. [(0.4) °huom[ioo°
 28 Sanna: [mm.
 29 Kerttu: =huomioo mut jen ↑mä nyt tiedä loppujenlopuks kuinka
 30 paljon me nyt [(.) tunnetaan niinku jonku islaminuskon
 31 Sanna: [emmä ainakaa tiiä yhtään;
 32 Kerttu: [historiaa.
 33 Sanna: [nii.
 34 Sanna: tai sit menee johonki ihan mihin tahansa muualle
 35 maailmaan johonki (0.9) Aasiaan tai,
 36 (0.3)
 37 Kerttu: [mm.
 38 Eeva: [.hhh [nii ei ehkä ehkä sillee tunneta se on totta
 39 Sanna: [no emmä tiedä.
 40 Eeva: mutta se että (.) et okei et kyl (.) tääl niinku niin
 41 paljo annetaa periks niinku nii[den=et jos ne sanoo
 42 Sanna: [nii;
 43 Eeva: et niil on tällane ja tällane juhla ni >okei fine<,
 44 (.)
 45 Sanna: mm.
 46 Eeva: mut että #ö#ö# nii sitte taas toisaalta et jos niinku
 47 #ö# menee johonki vahva- vahvasti niinku
 48 >islaminuskoseen< maahan ni kyl siel sulle heitetää
 49 tiäks niinku lakanat päälle et[tä;
 50 Kerttu: [mm-m;
 51 Sanna: mm.
 52 -> (1.3)
 53 Kerttu: °niinpä°.

54 Eeva: =°ei sul oo sinne muuten menemistä mut niinku,°
 55 -> (3.2)
 2.0 Eeva heilauttaa päätään *pienesti vasemmalle*
 56 Sanna: .mt ɛ↑joo-o vakavaks vetää.ɛ

Katkelman alussa Kerttu argumentoi aiheesta islamkriittisesti (1–17). Sanna osoittaa samanmielisyyttä useilla dialogipartikkelivuoroilla (r. 8, 10, 12, 14, 16), mutta esittää sitten vaihtoehtoisen, islammyönteisemmän argumentin (r. 18). Kerttu osoittaa samanmielisyytensä toistamalla *nii*-partikkelia ja jatkaa Sannan väitettä eteenpäin (r. 20, 22). Rivillä 24 hän alkaa esittää jälleen kriittistä argumenttia. Hän kuitenkin tuo vuoronsa lopuksi esiin *mut*-konjunktioilla kontrastoiden lieventävän asianhaaran, jolloin vuoro päättyy islamin kannalta myönteiseen näkökantaan (r. 29–32). Vuoron jälkipuoliskon prosodiassa on kuultavissa tietty kuvio, jossa tavujen äänenkorkeus vaihtelee: *mut* ↓ *en* ↑ *mä nyt tiedä*. Tämä prosodinen kuvio kertoo siitä, asia on itsestään selvä eikä huomionarvoinen, ja se implikoi topiikin loppua. (Ogden, Hakulinen & Tainio 2004.) Kerttu on mahdollisesti saanut argumenttinsa esitettyä, eikä aiheen jatkaminen ole hänen osaltaan tarpeellista. Sanna vahvistaa Kertun toteamuksen omilla kokemuksillaan (r. 31) ja jatkaa vielä islammyönteisellä argumentilla (r. 34–35).

Nyt topiikki voisi mahdollisesti alkaa lähestyä päätöskohtaa. Topiikin alussa puhujat ovat kokeneet ongelmana monikulttuurisuuden ja sen, että muslimit kieltäytyvät osallistumasta suomalaisiin perinteisiin, ja tässä vaiheessa keskustelun lopputulos on monikulttuurisuuden ja islamin kannalta myönteisempi. Kerttu ja Sanna ovat tuoneet esiin ongelmaa lieventäviä näkökulmia ja siten päässeet yksimielisesti jonkinlaiseen ratkaisuun.

Eeva on katkelman aikana ollut pääasiassa hiljaa. Rivillä 38 hän palaa aiemmin esittelemäänsä ongelmaan, josta topiikki lähti käyntiin. Ensin hän kertoo olevansa muiden kanssa samaa mieltä, mutta esittää sitten kontrastoivan islamkriittisen argumentin (40–49). Eeva siis palauttaa keskusteluun topiikin alun kielteisemmän ja ongelmallisemman näkökulman islamiin. Sanna ja Kerttu osoittavat samanmielisyyttään (r. 42, 45, 50 ja 51), mutta eivät kuitenkaan enää lähde esittämään lisäargumentteja ja jatkamaan Sannan aloittamaa suuntaa topiikissa.

Seuraa 1.3 sekunnin hiljaisuus (r. 52), joka enteilee topiikin loppua ja implikoi ongelmaa vuorottelussa. Eeva tekee lisäyksen edellä sanomaansa jatkamalla islamkriittistä argumentointia: °ei sul oo sinne muuten menemistä mut niinku,° (r. 54).

Syntaktisesti kesken jäävän vuoron *mut*-loppupartikkeli implikoi paluuta aiempaan islammyönteisempään näkökantaan ja etualaistaa samanmielisyyden siihen (Koivisto 2011: 127–166). Eeva siis hieman lieventää vastakkaista kannanottoaan. Seuraa 3.2 sekunnin keskustelutauko. Kun taukoa on kulunut kaksi sekuntia, Eeva heilauttaa päätään pienesti vasemmalle. Ele näyttäisi olevan kehollinen täydennys edelliseen vuoroon: vasemmalle osoittamisen voi tulkita viittauksena menneisyyteen eli edellä puhuttuun. Edellä on käsitelty monikulttuurisuutta toisaalta kritisoivasti ja toisaalta myönteisesti, ja ele voisikin viitata siihen, ettei asiaan ole yhtä ratkaisua.

Aiheen käsittely loppuu tähän, ja rivillä 56 Sanna keskeyttää keskustelutauon tuottamalla hymyillen vuoron *.mt £↑joo-o vakavaks vetää.£. Vakavaks vetää* -idiomi eksplikoi metakielellisesti hiljaisuutta: puhujat ovat keskustelleet kauan tauotta, ja nyt seurueeseen on langennut hiljaisuus. Vuoro onkin tulkinta siitä, että hiljaisuuden on aiheuttanut yhteiskunnallisesti hankala ja monimutkainen topiikki. Puheenaiheeseen ei ole saatu tyhjentävää ratkaisua ja selkeää lopetusta.

4 Tauontäyttäjät

Tässä luvussa käsittelen sitä, mitä keskustelutauon aikana tapahtuu. Tarkasteluni kohteena ovat keholliset ja sanalliset keinot, joita käytetään vähentämään keskustelutauon aiheuttamaa painetta hetkellisesti. Kutsun näitä keinoja yleisesti termillä *tauontäyttäjät*. Olen jaotellut luvun kehollisiin vuorovaikutuksesta irrottautumisiin (ks. Hoey 2015b, tulossa c) sekä sanallisiin tauontäyttäjiin. Ensiksi mainitun alaluvun olen jaotellut lisäksi juomiseen (kahvin, teen tms.), joka on aineistossani yleistä, sekä muihin vuorovaikutuksesta irrottautumisiin. Kaikki tauontäyttäjät, nimestään huolimatta myös irrottautumiset, osoittavat omalla tavallaan sitoutumista vuorovaikutukseen: irrottautumalla keskustelusta puhuja näyttää tiedostaneensa, että vuorottelussa on ongelma ja tekee ongelman näkyväksi. Sen sijaan, että puhuja olisi välinpitämätön ongelmaa kohtaan, hän tekee jotakin lievittääkseen painetta, jonka keskustelutauko on saanut aikaan. Jos puhujat vain istuisivat hiljaa paikallaan sanomatta tai tekemättä mitään, kertoisi se siitä, että koko vuorovaikutuksen voisi yhtä hyvin lopettaa (Bergmann 1990: 221).

Tauontäyttäjien voi ajatella muodostavan jatkumon sen perusteella, kuinka eksplisiittisiä tai implisiittisiä ne ovat. Sanalliset tauontäyttäjät ovat sekä aineistoni että

arkielämän kokemusteni perusteella kasvokkaiakeskustelussa harvinaisempia, sillä niillä puhuja osoittaa suuremmin, että vuorottelussa ja keskustelun etenemisessä on ongelma – ongelman paljastaminen ei luonnollisesti ole preferoitua vuorovaikutuksen kannalta (ks. Tainio 1998). Puhelinkeskustelussa sen sijaan irrottautuminen ei onnistu, joten sanallisia tauontäyttäjiä käytetään enemmän (Luopa 2014). Esimerkissä 9 nähtiin kenties suurin mahdollinen tapa paljastaa vuorottelun ongelma, ongelman eksplikoiminen metakielellisesti:

Sanna: .mt ɛ↑joo-o vakavaks vetää.ɛ

En kuitenkaan luokittele sitä tauontäyttäjäksi, sillä se on topikaalista ja sisällöllistä puhetta. Vastaavanlainen tapa olisi todeta suoraan, että ”onpa hiljaista”. Uskoisin, että tällaista ongelman metakielellistä eksplikointia vältellään, sillä puhujat pyrkivät säilyttämään sosiaaliset kasvonsa: sosiaalisen suhteen kannalta ei ole kovin suotuisaa, jos puhujat eivät keksi mitään sanottavaa toisilleen.

Kaikkein huomaamattomampia ovat sellaiset vuorovaikutuksesta irrottautumiset, joita on mahdollista tehdä tilanteessa riippumatta siitä, onko keskustelutauko vai ei. Tyypillinen tällainen ele on juominen. Usein tuttavien välisiin tapaamisiin ja illanistujaisiin kuuluu jonkin juoman, esimerkiksi kahvin, teen tai alkoholin, nauttiminen, joka toimii tukena, taustana ja oleellisena osana sosiaalista kanssakäymistä. Aineistoni kaikissa keskusteluissa on ainakin jossain vaiheessa tarjolla juotavaa. Etenkin juomisesta voikin olla hankala päätellä, käytetäänkö sitä strategisesti keskustelusta irrottautumiseen vai juodaanko sosiaalisen normin mukaisesti, kuten tilanteessa on tapana. Myös muilla itseen tai ympäristöön suuntautuvilla eleillä ja kehollisilla toiminnoilla, kuten itsen tai lemmikin rapsutuksella tai asennon vaihtamisella, vuorottelun ongelmaa käsitellään enemmänkin vaivihkaa kuin suoraan.

4.1 Kehollinen irrottautuminen vuorovaikutuksesta

4.1.1 Irrottautuminen juomalla

Tässä luvussa tarkastelen juomista keinona irrottautua vuorovaikutuksesta. Luvun esimerkeissä juomisen käyttö tauontäyttäjänä voidaan päätellä sen ajoittamisesta keskustelutaukoon ja vuorovaikutuksen saumaan (Raymond 2004: 207). Tyypillisesti

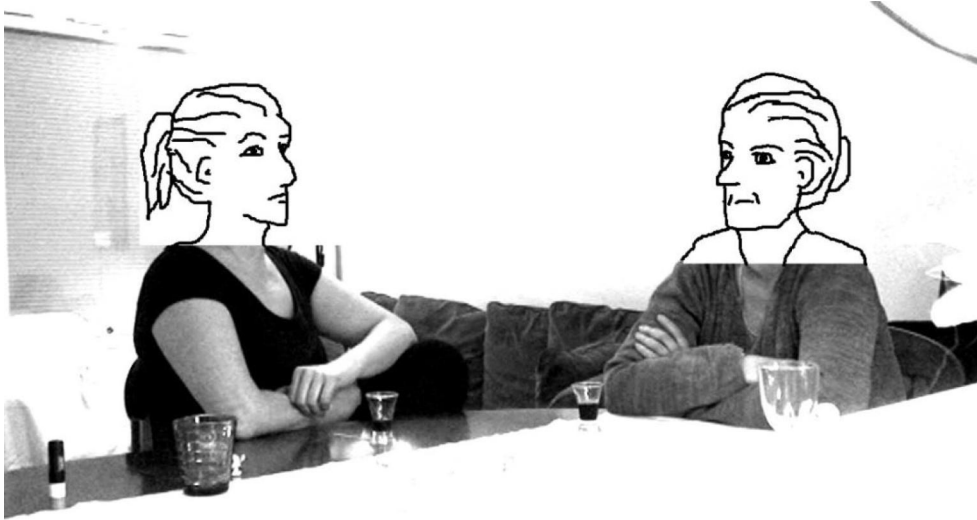
(puhuja A:n) ei-strateginen juominen tapahtuu silloin, kun puhuja B on valittu tai valinnut itsensä seuraavaksi puhujaksi; esimerkiksi silloin, kun puhuja B alkaa kertoa jotain pidempää. Kun puhuja A ei ole hetkeen äänessä, hänellä on sopiva väli juoda. Näin juominen ei muodostu hidasteeksi keskustelun etenemiselle. Sen sijaan strateginen juominen ajoitetaan paikkaan, jossa olisi oiva tilaisuus vuoron ottamiseen.

Tauontäyttäjää, kuten juominen, voidaan tuottaa joko heti tauon alkaessa niin, että puhuja ennakoi mahdollisen keskustelutauon, tai vasta tauon pitkittyttyä. Esimerkissä 10 taukoa ehtii kulua useita sekunteja, kunnes Jaana irrottautuu vuorovaikutuksesta juomalla. Esimerkissä Tuula pohdiskelee uuden musiikintoistolaitteen ostamista vanhan rikkiäisen tilalle (ks. esimerkkiä 5, luku 3.2). Jaana on ehdottanut uuden vastaavanlaisen ostamista (r. 1–2), mutta Tuulalla on suunnitelmissa ostaa perinteisen cd-soittimen sijaan Ipod ja kaiutin (r. 3–6). Tuula perustelee suunnitelmaansa Jaanalle (r. 6–11, 14). Jaana ei ota kantaa suunnitelmaan ja kerro mielipidettään siitä, vaan antaa vain niukkoja responsseja (*just* ja *joo* sekä nyökkäys, r. 7, 9, 13). Topiikki hiipuukin Tuulan yksinpuheluksi.

10) SG 438 Iipodi ja kaiutin

01 Jaana: f_saa tota t(h)uolta Anttilastakin #ni#£ (.) #saa ihan
02 paril kymptillä i[han semmossii# (-).
03 Tuula: [t ↑nii ja sitte ku (.) >mä oon
04 aatellu< ihan (.) korvaa nää #n äh# .hh tämmöset
05 (0.3) .mth soittimet nin ihan Iipodilla .hh ja sitten
06 niillä kaiuttimilla?=[.hh se on] kuulemma semmonen
07 Jaana: [ju:st.]
08 Tuula: tota, (0.3) ↑no Jarilla on Iipodi ja kaiutin?
09 (1.2) ((Tuula nielaisee, Jaana nyökkää))
10 Tuula: mniin, (.) siit kaiuttimest kuuluu iha riittävän
11 hyvin.
12 (.)
13 Jaana: joo.=
14 Tuula: =et se korvaa tommoset soit#topelit#.
15 Jaana: .nff
16 (2.0)
17 Tuula: kun mä nyt vaa la- saisin aikaseks hommaa sen Iipodin
18 niin °sitte.°
19 -> (6.2) ((kuva 1))

0.0 Tuula katsoo Jaanaa, (Jaana nyökkää pienesti)
-> 5.2 Jaana alkaa kurkottaa lasia kohti ja juo, kuva 2

Kuva 1: Keskustelutauko. Puhujat ovat paikallaan ja katsovat toistensa ohi.

Kuva 2: 5.2 sekunnin kuluttua tauon alkamisesta Jaana (oik.) alkaa kurkottaa lasia kohti.

Riveillä 17–18 Tuula viittaa tulevaisuuden suunnitelmiin konditionaalimuotoisella ja itsenäisellä *kun*-alkuisella lauseella, joka toimii toivomuksena Ipodin hankkimisesta, ja samalla lopettelee topiikkia: *kun mä nyt vaa la-saisin aikaseks hommaa sen Ipodin niin °sitte.°*. Vuoronsa lopuksi Tuula katsoo Jaanaa, ja Jaana vastaa mahdollisesti nyökkäämällä hyvin pienesti (videolla tuskin nähtävissä). Jaana ei vielääkään ota kantaa Tuulan suunnitelmaan tai muulla tavoin osallistu topiikin

Toisin kuin edellisessä esimerkissä, esimerkissä 11 tauontäyttäjä tuotetaan välittömästi keskustelutauon alkaessa. Ennen katkelmaa Liisa ja Lotta ovat puhuneet Lotan pikkusiskosta ja ihmetelleet sitä, kuinka tämä hoikkana ihmisenä syö laihdutusvalmisteita. Katkelmassa Liisa kertoo siitä, kun hän oli työkaverinsa kanssa laihdutusvalmisteyritys Herbalifen tuote-esittelyssä. Keskustelutauko on ennakoitavissa, kun Liisa saa kerronnan selkeään päätökseen, ja Lotta juokin heti tauon alkaessa.

01 Liisa: .mt °muistaakseni° {(.) jotakin varmaan (.) emmä tiedä
 {Lotta juo teetä
02 onks ne nyt (.) jotain sellast (1.5) ↑niil oli jotain
03 Herbalifen niinku #laihutusvalmiste joskus mun
04 työkaverin kans# me oltiin siel hiton Herbalife-
05 esittelyssä ja,
06 Lotta: .mt oah.
07 Liisa: ne mainosti jotain iha ihmeen=siis se oli ihan
08 ↑hirveetä (.) se oli semmosta niinku (1.3) jostain
09 jauheest tehty jotain ihme semmosta niinku m- @mussea@
10 hh °s(h)emmost{(h)° (1.0) suklaamussea joka maistu
 {Liisa katsoo Lottaa, Lotta alkaa
 hymyillä leveästi
11 silleen °niinku° (.) o:udolle;
12 (2.0) ((Lotta hymyilee edelleen))
13 Liisa: sit siin oli kans kauheen hyvät puheet siitä et mikxi
14 se on niin hirveen hyvä keino laihduttaa syömällä sitä
15 hemmetin mussea;
16 (0.5)
17 Lotta: [(--)
18 Liisa: [ja se tuntu ihan aivottomalta ku ei siitä lähteny ees

```

19      nälkä eikä (0.5) se maistunu hyvälle (eikä myö-)
20      [eh heh k(h)oit(h)ettiin {syödä sitä hemmetin
                                   {kuva 3
21 Lotta:      [ehe he
22 Liisa:      m(h)ussea ehh heh ni .nff[f {oli aika {vastenmielistä.
23 Lotta:      [hhh
                                   {Liisa siirtää katseensa
                                   pois Lotasta ja katsoo Lotan taakse
                                   {kuva 4
24      -> (7.2)
      -> 0.0 Lotta alkaa juoda teetä, kuva 5

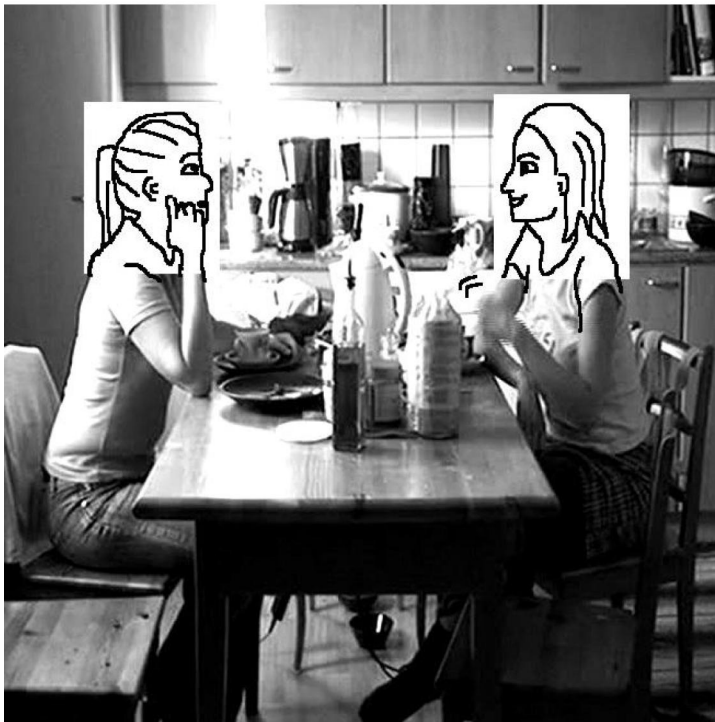
```


Kuva 3: Keskustelua ennen keskustelutaukoa. Liisa (vas.) kertoo, Lotta (oik.) vastaanottaa.

Kuva 4: Kerronnan lopussa vuoronsa aikana Liisa siirtää katseensa Lotan taakse.

Kuva 5: Lotta ennakoi keskustelutauon ja alkaa ottaa teekuppia käteensä heti Liisan lopetettua vuoronsa.

Riveillä 1–5 Liisa valmistelee kertomusta esittelemällä sen taustainformaatiota. Hän arvioi Herbalifen tuote-esittelyä voimasanalla (*hiton Herbalife-esittelyssä*, r. 4–5): tulossa on siis kertomus, joka suhtautuu negatiivisesti

esittelyyn. Liisa kuvailee esittelyssä mainostettua tuotetta useilla negatiivisilla ilmauksilla (*jotain iha ihmeen, ihan hirveetä, jotain ihme, maistu (...) oudolle*, r. 7–11). Rivillä 12 seuraa kahden sekunnin tauko. Tässä olisi paikka Lotalle vastaanottaa kerrontaa sanallisesti, mutta hänen ainoaksi responssikseen jää leveä hymy. Hän katsoo Liisaa ikään kuin odottaen jatkoa kerronnalle.

Liisa jatkaa kerrontaa arvostelemalla esittelyä (r. 13–15) ja kuvailemalla yksityiskohtaisesti moussen syömistä (r. 18–20, 22). Lotta nauraa (r. 21, 23), mikä toimii yksinään kertomuksen vastaanottojaksona (Sacks 1974: 347). Liisa lopettaa kertomuksen arvioiden kokemustaan kiteyttävällä kannanotolla: *ni .nfff oli aika vastenmielistä*. (r. 22). Tapahtumien selostuksesta kertomuksen arviointiin siirtyminen on tyypillinen tapa siirtyä pois puheen laajemmasta yksiköstä, kuten kertomuksesta tai topiikista (Goodwin & Goodwin 1987). Lisäksi yhteenvedo implikoi topiikin loppumista (Jefferson 1984: 211): Liisa on jo kuvaillut kokemusta lukuisilla negatiivisilla ilmauksilla, ja *ni .nfff oli aika vastenmielistä*. kiteyttää kokemuksen.

Tässä vaiheessa keskustelussa seuraa pitkä, 7,2 sekunnin keskustelutauko. Rivillä 22 ennen kannanottoa Liisa on siirtänyt katseensa pois Lotasta ja alkanut katsoa tämän ohi (kuva 4). Sekä keskustelusta vetäytyminen pois katsomalla että kertomusta kiteyttävä kannanotto implikoivat selkeästi sitä, että Liisa on lopettanut kertomisen eikä enää aio olla äänessä. Mikäli Lottakaan ei ota vuoroa, hiljaisuus on väistämätön. Heti tauon alkaessa Lotta tarttuukin teekuppiin (kuva 5) ja juo ja siten osoittaa, ettei hänkään valitse itseään seuraavaksi puhujaksi.

Seuraava esimerkki kertoo juomisen strategisesta käytöstä vielä edellisiä selvemmin. Vaikka luvun alussa totesin, että esimerkiksi juomisesta voi olla hankala sanaa, onko sen funktio keskustelutauon aiheuttaman paineen vähentäminen vai jokin muu, tietyt seikat voivat paljastaa irrottautumisen strategisen käytön. Esimerkissä 13 Lotta juo kahdesti lyhyen ajan sisällä, vaikka yleensä hän ajoittaa juomisensa väljemmin. Ensimmäisen juomisensa jälkeen Lotta vaihtaa asentoa, millä hän orientoituu siihen, ettei enää toistaiseksi jatka juomista, mutta keskustelutauon syntyessä hän juokin uudestaan. Jälkimmäistä juomista käytetäänkin selvästi tauontäyttäjänä. Ennen katkelmaa Liisa on kertonut humoristisen kertomuksen siitä, kuinka hänen koiransa Noksu nukkuu sohvalla, ja katkelman alussa hän jatkaa samasta aiheesta. Katkelmassa on kaksi eri topiikkia ja myös kaksi keskustelutaukoa. Keskityn niistä tässä jälkimmäiseen (r. 23).

12) SG 377 Kissa ja koira

01 Liisa: fhfh .hh °sit se° .hh mua vaan alko ärsyttääf ku
02 mä pesin sen sohvan tyynyt ja {mä irrotin kaikki ne
-> {Lotta alkaa juoda
03 (1.0) {is[tuintyynyjen ku ne on vetskarilla siis ihan
04 Lotta: [°fm.£°
{kuva 6
05 Liisa: irrotettavat ja pesin kun mulla oli joku semmonen
06 (0.5) hormaalinen siivousneuroosivaihe ja? .hh sit
07 Lotta: [fni.£
08 Liisa: tota noin ni (0.5) nyt ne tietysti ärsyttää et mä en
09 halua et se menee siihen sohvalle ku >mul on koko ajan
10 siin semmonen joku semmonen< #lakana peittona#.
11 Lotta: fnii.£
12 (1.0)
13 Liisa: #sit siellä haisee heti märeille koiralle.# ((tuolilla
ollut kissa hyppää alas, Liisa katsoo kissaa))
14 (5.2)
-> 4.0 Lotta panee teekupin takaisin pöydälle ja vaihtaa
asentoa
15 Lotta: Misse [se täyttää {kakstoista nyth syksyllä (.) tai
16 Liisa: [(°---°)
{kuva 7
17 Lotta: si[is >itseasiassa< se on varmaan (0.5) ihan niinku
18 Liisa: [mm;
19 Lotta: (1.0) täs niinku viikon sisään täyttää kakstoista?
20 (0.5)
21 Liisa: fnii.£. (0.5) nii se on kaks vuotta vanhempi kuin
22 meidän Noksu.
23 -> (7.0)
-> 0.3 Lotta alkaa kurottaa kohti teekuppia ja juo
((kuva 8))

Kuva 6: Lotta (oik.) juo Liisan (vas.) kerronnan aikana.

Kuva 7: Ensimmäisen keskustelutauon aikana Lotta on lopettanut juomisen ja pannut teekupin pois. Hän vetäytyy kauemmaksi pöydästä.

Kuva 8: Toisen keskustelutauon alkaessa Lotta ottaa jälleen teekupin käteensä.

Liisa kertoo siitä, että hän on juuri pessyt sohvan päälliset eikä halua, että Noksu menee likaamaan sohvan (r. 1–10). Kerronnan alussa hän evaluoi tulevaa verbillä *ärsyttää* (r. 1), ja sana toistuu rivillä 8, mikä implikoi moniyksikköisen vuoron ja sekvenssin loppua (Schegloff 2011). Liisan lopetettua Lotta osoittaa samastumista dialogipartikkelilla *nii* (r. 11, Sorjonen 2001), muttei tuota mitään laajempaa responsia. Liisan kerronnalla ei olekaan tunnistettavaa kärkeä tai huipennusta, johon voisi reagoida. Rivillä 12 seuraa lyhyt tauko, joka enteilee topiikin loppumista. Kun Lotta ei valitse itseään puhujaksi, Liisa jatkaa ja tekee lisäyksen kertomaansa: *#sit siellä haisee heti märälle koiralle#*. (r. 13). Vuoro on tuotettu naristen, mikä implikoi sitä, että kerronta on lopussa (esim. Ogden 2004). Vuoronsa aikana Liisa ei katso Lottaa hakeakseen responsia, vaan katsoo vieressään olevaa Misse-kissaa, joka hyppää juuri tuolilta alas. Lotta ei otakaan vuoroa, ja keskustelussa seuraa 5.2 sekunnin keskustelutauko.

Riveillä 15–19 Lotta aloittaa uuden topiikin hyödyntämällä puhujien huomion juuri hetki sitten kiinnittänyttä Misse-kissaa (Bergmann 1990) ja kertoo, että se täyttää lähiaikoina 12 vuotta. Lotta ja Liisa ovat jo pitkään puhuneet lemmikeistään, ja Lotan topiikinaloitus jatkaa samaa aihepiiriä. Liisa vastaa minimaalisesti (*mm* ja *nii*, r. 18 ja 21). Lotan ilmoituksella Missen iästä ei näytäkään olevan Liisalle erityistä uutisarvoa: hän olisi voinut tuottaa edellisen uutena tietona vastaanottavan dialogipartikkelin kuten *aijaa* tai *mhy* (Koivisto 2015, Sorjonen 1999) tai tarttua aiheeseen esittämällä lisäkysymyksiä ja kommentteja (esim. ”Ai se on jo niin vanha?”).

Hän esittää samoin uutisarvoltaan vähäisen toteamuksen siitä, että Misse on kaksi vuotta Noksu-koiraa vanhempi (r. 21–22). Tuottaessaan vuoron Liisa ei katso Lottaa tavoitellakseen responsia, mikä kertoo siitä, ettei vuoro ole erityisen merkittävä – tarkoituksena on mahdollisesti vain tuottaa jotakin topikaalista puhetta ja siten välttää hiljaisuus. Lotta ei tuota responsia. Topiikki lemmikkien i’istä kuihtuukin heti alkuunsa, eivätkä puhujat onnistu saamaan siitä aikaan laajempaa puhejaksoa (*extended talk*, Button & Casey 1985: 25).

Seuraa pitkä, seitsemän sekunnin keskustelutauko (r. 23). Kuten edellisessä esimerkissä, tässäkin Lotta ennakoi keskustelutauon: olisi hänen vuoronsa puhua, mutta hän ei ota vuoroa, joten hiljaisuus on oletettavissa. 0.3 sekunnin päästä hän alkaa siirtää kättään kohti teekuppia, ottaa kupin käteensä ja juo (kuva 8). Tauontäyttäjän strategisesta käytöstä kertoo se, että Lotta on juuri hetki sitten juonut: hän alkoi juoda, kun Liisa alkoi kertoa sohvanpäällisistä (r. 2, kuva 6), ja hän lopetti juomisensa edellisen keskustelutauon aikana (r. 14). Yleensä Lotan juomisrytmi ei ole näin nopea. Viimeisimmällä juomiskerrallaan hän joi kauemmin ja enemmän kuin tavallisesti, ja pantuaan teekupin pöydälle hän risti jalkansa ja nojautui tuolissa taaksepäin (r. 14, kuva 7). Asennon vaihtaminen kauemmaksi teekupista implikoi sitä, että juominen on nyt toistaiseksi lopetettu. Kun topiikki Missen iästä ei otakaan tuulta alleen ja seuraa keskustelutauko, vuorovaikutuksesta irrottautuminen uudestaan juomalla toimii keinona vähentää siirtymän mahdollistavan kohdan aiheuttamaa painetta (Hoey tulossa c).

Lopuksi näytän, että irrottautuminen vuorovaikutuksesta juomalla ei aina toimikaan samalla lailla, jos toinenkin puhuja on samaan aikaan irrottautunut (ks. Hoey tulossa c). Esimerkissä keskustelutauon alussa Kati juo, ja myös Tarja ottaa lasin pöydältä syliinsä, mutta ei juokaan. Katkelmassa topiikki hiipuu, kun Kati esittää yleisestä ajattelutavasta poikkeavan mielipiteen, eikä saakaan Tarjalta oletusarvoisesti samanmielistä reaktiota (ks. esimerkkiä 7, luku 3.2). Kati kertoo osittain humoristisesti, että aikoi olla lapselleen huono äiti (r. 3–9). Tarja ei anna selkeää sanallista responsia, eikä kerro, mitä mieltä on Katin ajatuksesta. Kun Kati ei saa Tarjalta riittävää responsia, hän alkaa kumota ja perustella aiemmin sanomaansa (r. 12–16).

13) SG 398 Äitienpäivä

01 Kati: .hhh =>ku< (.) mä: oon inhonnu äitienpäiviä?

Kuva 9: Tarja (vas.) alkaa kurkottaa lasia hetki sen jälkeen, kun Kati (oik.) juo.

Kuva 10: Kun Tarja saa lasin käteensä, hän ei juokaan, vaan hetken päästä alkaa puhua. Kuvassa Kati on laittamassa lasia pois.

Riveillä 13 ja 15 Tarja myötäilee Katin perusteluja useilla dialogipartikkeleilla, Katin vuoron toistolla ja nyökyttelyllä, mutta siirtymän mahdollistavassa kohdassa (r. 17) hän ei ota vuoroa: hän ei vie topiikkia eteenpäin esimerkiksi ottamalla selkeämmin kantaa Katin ajatukseen. Vuoronsa päätteeksi Kati alkaa tuoda lasia suutaan kohti ja juo (r. 16–17) ja siten osoittaa, ettei aio olla enää äänessä. Seuraa viiden sekunnin keskustelutauko. 0.2 sekunnin päästä Katin juomisesta Tarja alkaa kurkottaa pöydällä olevaa lasia kohti (kuva 9) ja ottaa lasin syliinsä: Tarja ennakoi tulevan keskustelutauon ja ajoittaa lasin kurkottamisen heti Katin juomisen perään.

Saatuaan lasin syliinsä Tarja ei juokaan (kuva 10): hän ei käytä juomista keinona vuorovaikutuksesta irrottautumiseen ja vuoron valinnan sivuuttamiseen. Päinvastoin 0.8 sekunnin päästä hän valitsee itsensä puhujaksi ja aloittaa uuden puheenaiheen liittyen Katille kylään lähtemiseen (r. 18–19). Syynä vuoron ottamiseen voi olla se, että juuri aiemmin keskustelussa Tarjan vähäpuheisuus on aiheuttanut hieman ongelmallisen tilanteen, ja nyt Tarja mahdollisesti pyrkii osoittamaan parempaa ja aktiivisempaa osallistajuutta vuorovaikutukseen. Syynä voi myös yksinkertaisesti olla se, että jos molemmat puhujat irrottautuvat samaan aikaan, silloin väistämättä joudutaan keskustelutaukoon – kumpikin osoittaa, ettei aio ottaa vuoroa (Hoey tulossa c). Sen sijaan, että Tarja pidentäisi keskustelutaukoa juomalla itsekin, hän lopettaakin sen puhumalla.

Luvussa käsitellyissä esimerkeissä puhuja siis sivuuttaa vuoron ottamisen ajoittamalla juomisen tai juoman käteen ottamisen paikkaan, jossa hänellä olisi ollut sopiva tilaisuus ottaa vuoro. Esimerkeissäni juomisen avulla vuorovaikutuksesta irrottautui se puhuja, jonka olisi ollut odotuksenmukaisempaa puhua seuraavaksi. Mikäli juominen tehtiin jo tauon alussa, puhuja pystyi ennakoimaan keskustelutauon keskustelun kulusta ja puhekumppanin toiminnasta.

4.1.2 Irrottautuminen muilla keinoilla

Juomisen lisäksi on muita keinoja, joilla voi irrottautua vuorovaikutuksesta. Yleinen tällainen keino on käyttää juomisen tavoin hyväkseen jotakin lähiympäristössä olevaa kohdetta, kuten seuraavassa esimerkissä kissaa. Katkelmassa Liisa ja Lotta muistelevat televisiosarjan sketsiä (ks. esimerkkiä 2, luku 3.1). Ennen katkelman alkua Liisa on kuvaillut yksityiskohtaisesti erään sarjan toisessa jaksossa esitetyn sketsin, jota Lotta ei ollut nähnyt. Katkelman alussa Lotta siirtyy muistelemaan toista, ensimmäisessä jaksossa ollutta sketsiä, jonka molemmat ovat nähneet (*se mahtava ikkunap(h)esusk(h)etsi*, r. 6, 7). Lotan lemmikkikissa on koko katkelman ajan hänen sylissään ja Lotta silittää sitä keskustelun ohessa.

14) SG 377 Smack the Pony

01 Lotta: ɛsit siin Smack the Ponyssa oli siin ek(h)assa

02 [jaksossaf,

03 Liisa: [heh

04 Lotta: ɸhitsi mua har[mittaa et oikeesti toi toka jakso

05 Liisa: [.hhhh hh

06 Lotta: m(h)eni ohi; (.) siinä oli se mahtava

07 ikkunan{p(h)esusk(h)etsiɸ he [he he
 {Liisa alkaa kurottaa kohti teekuppia

08 Liisa: [nii oliki se (.) @ma:u@

09 (0.5) @aah@

10 Lotta: ha ha ha ha .hhh ɸmahdollisesti siin on t(h)ajuttu

11 jotain tosi oleel{[listaɸ. .hh

12 Liisa: [n(h)ii .hh
 {kuva 11

13 -> (1.5)
 0.0 Liisa juo teetä
 -> 0.5 Lotta katsoo sylissään olevaa kissaa, kuva 12

14 Lotta: -> °Missu°

15 (4.6)
 3.0 Liisa saa juotua

16 Liisa: °oioi°

17 (3.3)

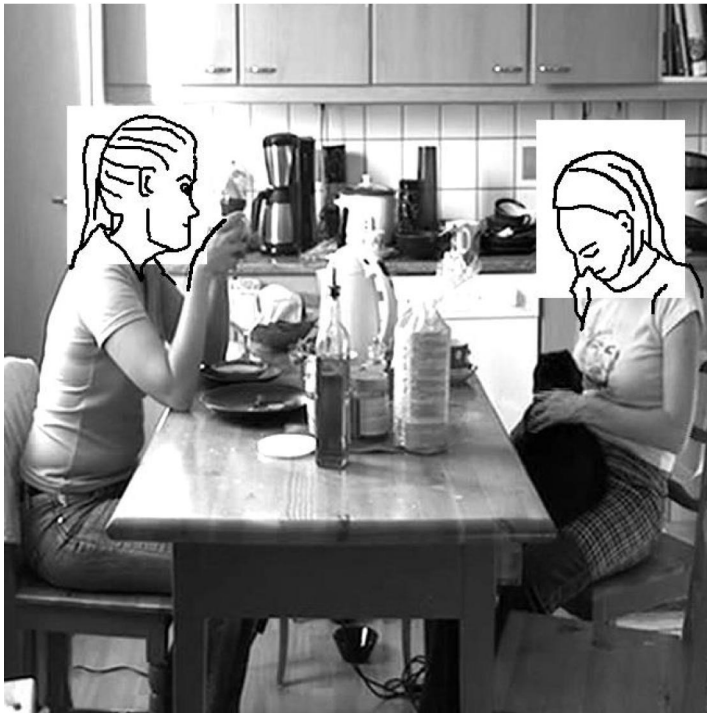
18 Liisa: #no (.) siin sen en{simmäisen jakson sit lopussa# must
 {Lotta kääntää katseen Liisaan

19 seki oli mahtava mis oli >sellanen< huulipunaa laitto

20 sit siinä ja;

Kuva 11: Keskustelua ennen keskustelutaukoa. Lotta (oik.) silittää sylissään olevaa kissaa keskustelun ohessa.

Kuva 12: Keskustelutauon aikana Lotta irrottautuu vuorovaikutuksesta kumartumalla kohti kissaa ja hellittelemällä sitä.

Liisa osoittaa muistavansa sketsin (r. 8) ja esittää sen huipennuksen (r. 8–9). Lotta nauraa, kehuu ja samalla evaluoi sketsiä (r. 10–11). Liisa osoittaa

samanmielisyytensä nauraen tuotetulla dialogipartikkelilla *nii* (r. 12). Nyt sketsi on saatu muisteltua ja sille on naurettu yhdessä. Kun tiedossa ei ole mitään seuraavaa toimintaa, seuraa keskustelutauko (r. 13). Heti tauon alussa Liisa juo. En kuitenkaan luokittele tätä juomista tauontäyttäjäksi, sillä Liisa oli alkanut kurottaa teekuppia kohti jo aiemmin (r. 7) silloin, kun keskustelu oli vielä käynnissä, eikä tauko ollut ennustettavissa. Juomisellaan Liisa kuitenkin osoittaa, ettei hän aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi ja antaa Lotalle mahdollisuuden vuoron valintaan.

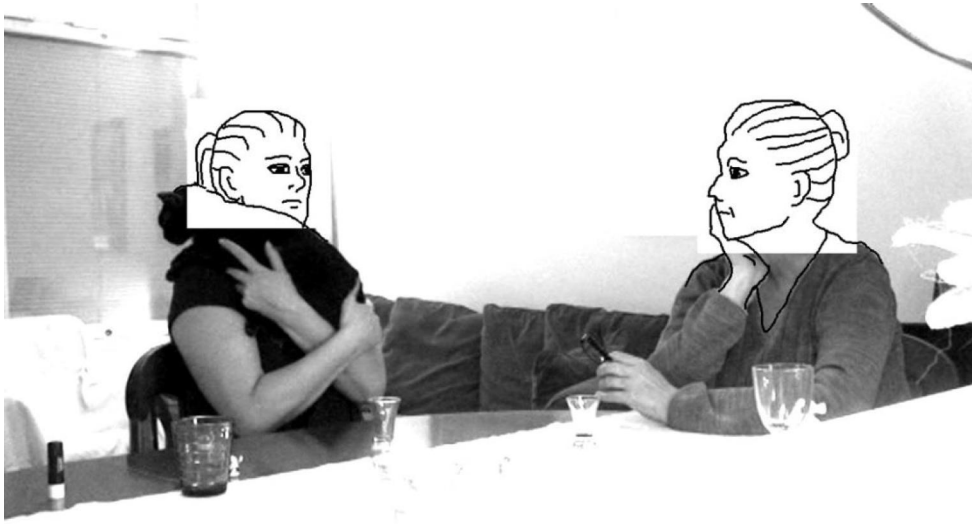
Lotta ei ota vuoroa, vaan puolen sekunnin päästä hiljaisuuden alkamisesta hän kumartuu katsomaan sylissään olevaa kissaa ja hellittelee kissaa hiljaa kutsumalla sitä nimellä (r. 14, kuva 12). Hoeyn (2015a, 2015b: 444–445, tulossa c) mukaan lähiympäristössä olevaa lemmikkiä voidaankin käyttää yhtenä keinona vuorovaikutuksesta irrottautumiseen ja vuoron ottamisen mahdollisuuden sivuuttamiseen. Lotta käyttää kissaa irrottautumiseen noin 12 sekunnin ajan, aina siihen asti kunnes Liisa rivillä 18 aloittaa taas topikaalisen puheen: tällöin Lotta jatkaa yhä kissan silittämistä, mutta nostaa katseensa kissasta Liisaan. Tämän lisäksi tulkintaa irrottautumisen strategisesta käytöstä tukee se, että keskustelutauon alkaessa kissa ei tehnyt mitään erityistä, mikä olisi kiinnittänyt Lotan huomion. Se oli hetkeä aiemmin nostanut päätään ja alkanut katsoa Liisaa, mutta juuri tauon kohdassa 0.5 se oli paikallaan.

Myös seuraavassa esimerkissä irrottautumisen keinona hyödynnetään lähiympäristössä olevaa kohdetta, tässä tapauksessa auki olevaa televisiota. Katkelmassa Jaana valittaa Tuulalle työkaveristaan Ailasta (ks. esimerkkiä 6, luku 3.2). Jaana ja Aila ovat riidoissa, ja heillä on vaikeuksia kommunikoida keskenään. Katkelmassa Tuula antaa hyvin niukkoja responsseja paikoissa, joissa hänellä olisi mahdollisuus arvioida Jaanan kanssa samanmielisesti Ailan käytöstä. Hän siis pidättäytyy arvioimasta Ailan käytöstä ja siten lisäämästä enempää vettä myllyyn. Jo ennen katkelman alkua hän on osoittanut haluttomuutta jatkaa topiikkia.

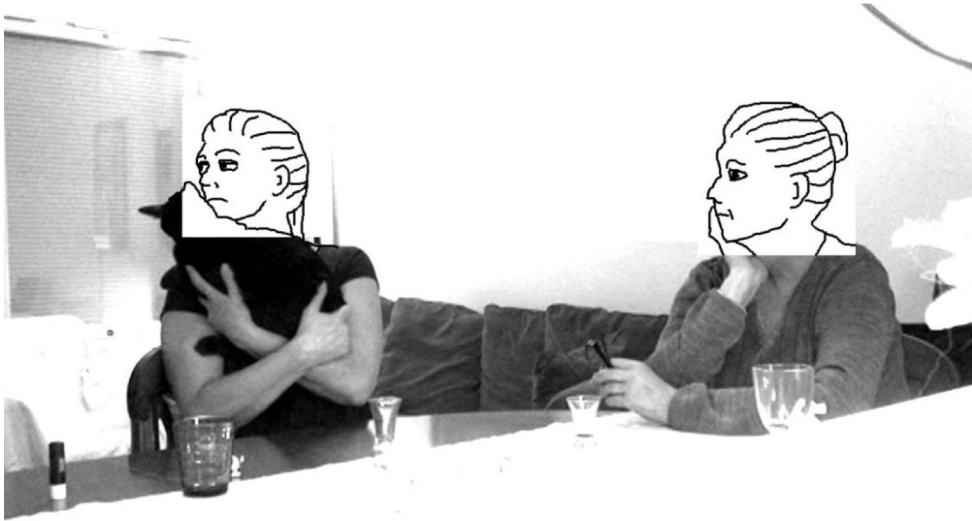
15) SG 438 Riita

01 Jaana: .hh niin kun aattelee et ku meil oli ne Ura-#päivät#?
 02 .hh nii (0.2) >mtse et ku mä aatteli et mä> #e#t minä
 03 nyt ainakin ilmotan et jos #mä oon poissa#.
 04 (0.2)
 05 Tuula: [mm: ,

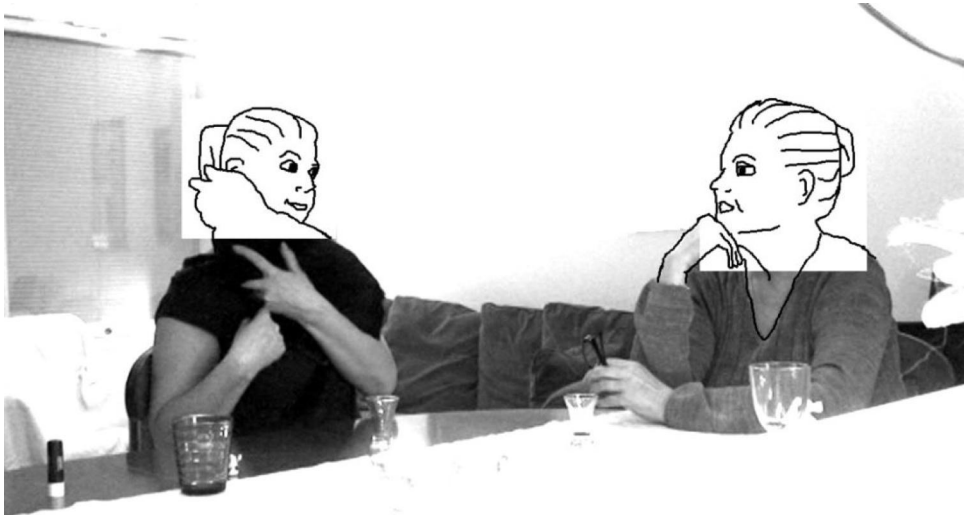
06 Jaana: [ni, (.) se että .nfhhh et oli niinku jo#tain# (.)
 07 jotain hommaa oli tulossa ja Aila ei lähteny
 08 Ura-päiville josta mä olin tosi #e e#
 09 ↑h_ämmästyyny kyllä. .hh (0.2) kun se on ai#na ollu
 10 niillä#; .hh[hh nin tota: (.) se et mä sit Ailalle
 11 Tuula: [hm.
 12 Jaana: sanoi et kun (.) hh mä kävin viemäs postit sen
 13 huoneeseen ni .nfmh mä sanoi et#tä# et ne jotka mä oon
 14 #e# sitte #e# sillo ja sillo että: et mä oo siel
 15 Ura-päivillä et mä oon toimitsijana et mä oon pois si-
 16 (.) pois sen päivän koko#naan ni# (0.4) @kyllä minä
 17 sen tiedän.
 18 (1.7)
 19 Jaana: ↑siis: (0.2) ↑se ↑on ↑t_ämmöne. ((Jaana levittää
 käsiään))
 20 (0.9)
 21 Tuula: ↓hm.
 22 -> (9.7)
 -> 3.0 Jaana siirtää katseensa Tuulasta televisioon,
 kuva 13
 -> 6.9 Tuula kääntyy vilkaisemaan televisiota, kuva 14
 23 Jaana: tää on yks mun lemp°parei[ta°. (kuva 15)
 24 Tuula: [mt aijaa;
 25 (0.3)
 26 Tuula: fnii joo (ku mä -) se on [kuult(h)u. .hhhh hh
 27 Jaana: [he he he
 28 (8.0)
 7.8 Jaana kääntää katseensa pois televisiosta
 29 Jaana: .hhhhmfth joo ni #e e# (.) ehh ↑siis hirv- hirvee
 30 han#kalaa#. .hhhh ja (0.2) aattele ku meil oli se
 31 lainainfo, ---

Kuva 13: Keskustelutauko. Jaana (oik.) irrottautuu katsomalla auki olevaa televisiota (Tuulan vasemmalla puolella, ei näy kuvassa).

Kuva 14: Myös Tuula kääntyy vilkaisemaan televisiota.

Kuva 15: Jaana ottaa puheeksi televisiossa pyörivän musiikkivideon.

Jaana kertoo erään esimerkin siitä, miten asiattomasti Aila on käyttäytynyt häntä kohtaan (r. 1–17). Kertomuksen huippukohdan (r. 16–17) (Routarinne 2003: 45) jälkeen Tuula ei anna minkäänlaista responsia. 1.7 sekunnin tauon jälkeen Jaana jatkaa päivittelemällä vielä Ailan käytöstä (r. 19–20). Pienen tauon jälkeen Tuula tuottaa hyvin minimaalisen responsin: edellisen uutena tietona vastaanottavan dialogipartikkelin *hm*. Tätä seuraa pitkä, 9.7 sekunnin keskustelutauko.

Siskoksilla on ollut keskustelun ajan hieman kauempana taustalla auki television musiikkikanava. Juuri tauon alussa televisiosta alkaa kuulua erään Nightwishin kappaleen melodia. Kun taukoa on kulunut kolme sekuntia, Jaana siirtää katseensa Tuulasta televisioon (kuva 13). Tauon kohdassa 6.9 myös Tuula kääntyy nopeasti vilkaisemaan tv:tä (kuva 14). Tekemällä niin puhujat irrottautuvat vuorovaikutuksesta ja osoittavat reagoineensa vuoronvaihdon relevanttiuteen (Hoey tulossa c, 2014). Irrottautumisen strategisesta käytöstä kertoo se, että puhujat eivät alkaneet katsoa tv:tä heti musiikkikappaleen alkaessa, vaan vasta, kun tauko oli pitkittynyt: silloin on selvää, ettei kumpikaan ole valinnut itseään seuraavaksi puhujaksi.

Heti Tuulan tv:n vilkaisun jälkeen Jaana ottaa puheeksi taustalla soivan kappaleen: *tää on yks mun lemp^opareita^o*. Lähiympäristön huomioiminen ja sen topikalisoiminen on eräs keinoista palauttaa puhe, kun keskustelussa on hiljaista (Bergmann 1990). Tuula kiittää Jaanan vuoron vastaanotetuksi uutena tietona (*aijaa*, r. 24, Koivisto 2015), mutta hetken päästä korjaakin episteemistä asennoitumistaan toteamalla naureskellen Jaanan mielipiteen olevan sittenkin monesti kuultu (r. 28).

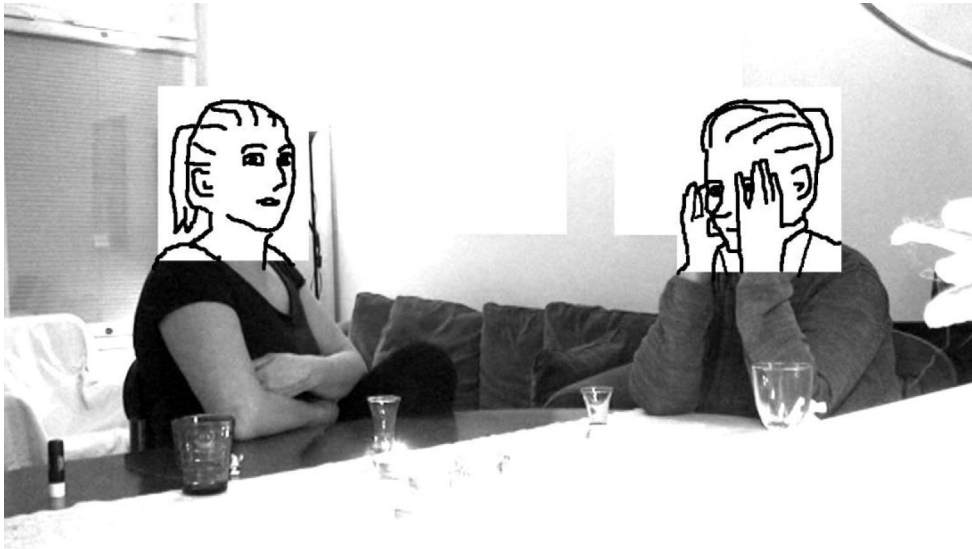
Toisin kuin edellisissä esimerkeissä, seuraavassa puhuja ei käytä hyväkseen mitään tilassa olevaa objektia, vaan hän irrottautuu vuorovaikutuksesta rapsuttamalla itseään. Itsensä siistimiset (*self-grooming*, Goodwin 1986) ovat eleitä, jotka karkottavat puhekumppanin katseen ja joilla puhuja pystyy välttämään huomion saamisen. Puhekumppanin huomio vältetään etenkin lähellä kasvoja tapahtuvilla siistimisillä, jolloin puhuja myös irrottautuu tehokkaasti keskustelusta ja näyttää, ettei ole juuri nyt sopiva henkilö puhumaan. Katkelmassa Tuula ja Jaana puhuvat kauppojen rahapeleistä. Ennen katkelman alkua siskokset ovat puhuneet pasianssista. Tuula on kutsunut peliä vahingossa pajatsoksi, ja siskot ovat todenneet, ettei pajatsoa enää nykyisin löydy julkisista pakoista. Katkelman alussa Tuula pohdiskelee, mitä pelejä huoltoasemilla nykyään pelataan.

01 Tuula: mitä ne nykyään pelaa nois huoltsi[koil,
02 Jaana: [.hh ↑jotai (0.4)
03 hedelmäpelei [ja (semmoi-)
04 Tuula: [ai niin <↑niitä> kaikkii sellasii joo?
05 (0.2)
06 Jaana: .mthh ↑kylhän ne pelaa #ni# (.) nin tota: .hhhh no (.)
07 [varsinki elä#keläi[set#?
08 Tuula: [(hyvinki paljon) [mm;
09 (0.6)
10 Tuula: .mthh no kaikin (.) kaikis ↑kaupoissa on muun
11 muassa,
12 (0.2)
13 Jaana: niin o.
14 (0.4)
15 Tuula: kaikki pelit;
16 (.)

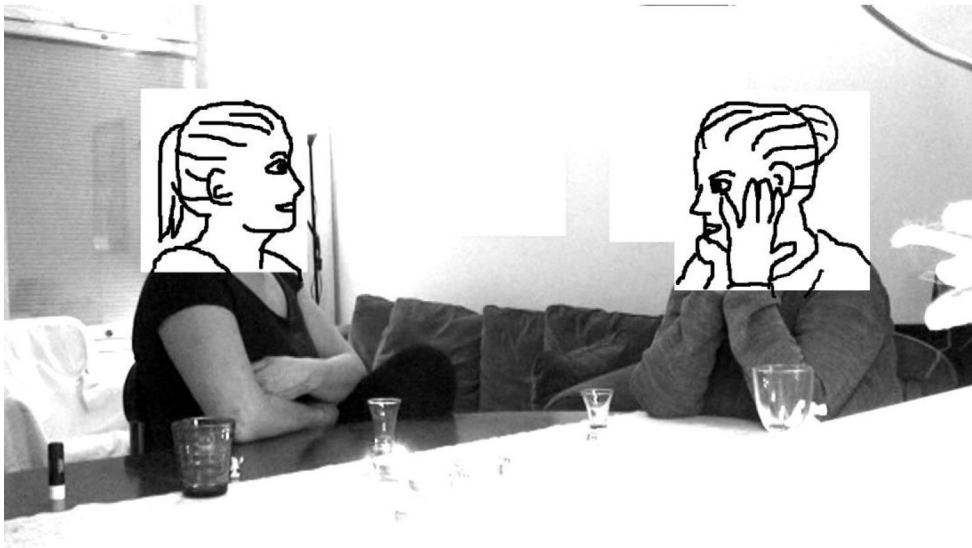
17 Jaana: .mth nii ja sitten ni (.) se et ku meil on siel
 18 Karkkilassa se hirvee iso Ärkiska ni sielhän on .hhhh
 19 on tota jotain varmaan pari kolme pelii rivissä ni
 20 .hhhh ni (.) siel o aina niit mum#moi ja
 21 pa[p°po]ih°#.
 22 Tuula: [mm?]
 23 Tuula: meil on kans Superhyvässä on? .hh Prismassa on? .hhhh
 24 ja siel on niinkun nää nuoret kundit pelaa niitä ja
 25 mummot ja papat pelaa nii°täh°.
 26 (.)
 27 Jaana: joo,
 28 (0.4)
 29 Tuula: plus meidän Matti. .hh eiku Matti k(h)u (.) Jari.
 30 Jaana: h[e
 31 Tuula: [.mthh[hhhhhh ((kääntää päätä alaspäin))
 32 Jaana: [he he he
 33 Tuula: @<vo:i {että nää nimet [on>@ (0.4) hau°ssa°.
 34 Jaana: [f.hhf
 {Jaana liikuttaa käsiään
 35 -> (3.7)
 -> 0.3 Jaana alkaa katsoa ja rapsuttaa kättään, **kuva 16**
 36 Tuula: {mä hirvee usein {sekotan kyllä Jarin ja Matin?
 -> {Jaana alkaa rapsuttaa päätään, **kuva 17**
 -> {Jaana lopettaa rapsutuksen ja
 kääntää katseensa Tuulaan, **kuva 18**

Kuva 16: Keskustelutauko. Jaana (oik.) katsoo ja rapsuttaa kättään.

Kuva 17: Jaana siirtää kätensä ohimoilleen ja alkaa rapsuttaa päätänsä. Samanaikaisesti Tuula alkaa puhua.

Kuva 18: Jaana lopettaa välittömästi rapsutuksen ja siirtää katseensa Tuulaan.

Riveillä 17–21 Jaana kertoo tarkemmin omista rahapelejä koskevista havainnoistaan. Myös Tuula raportoi omia huomioitaan: hän kertoo, että heidän lähikaupoissaan nuoret miehet ja vanhukset pelaavat pelejä (r. 23–25). Jaana vastaanottaa vuoron ja osoittaa ymmärtäneensä sen partikkelilla *joo* (Sorjonen 2001). Vuoro on minimaalinen, eikä hän enää lähde lisäämään topiikkiin mitään uutta. Tässä kohtaa topiikki enteileekin loppua. Kun Jaana ei valitse itseään puhujaksi, Tuula tekee aiempaan vuoroonsa kieliopillisesti sopivan lisäyksen eli inkrementin (ks. esim. Ford, Fox & Thompson 2002): *plus meidän Matti*. (r. 29). Hän kuitenkin korjaa heti erisnimen ja nauraa, että tarkoitti Jaria. Tuula päivittelee nimien sekoittumista maiskauksella ja

huokauksella (r. 31) ja sekä sanallisesti (@<vo:i *että nää nimet on*>@ (0.4) *hau*°ssa°.). Jaana nauraa erheelle (r. 30, 32, 34). Seuraa 3.7 sekunnin keskustelutauko.

Tuulan päivittelyn aikana Jaana on tuonut kyynärpäänsä pöydälle ja kämmenensä yhteen ja alkanut liikutella ja hieroa käsiään. Kun taukoa on kulunut 0.3 sekuntia, Jaana kiinnittää huomionsa käsiinsä: hän alkaa katsoa käsiään ja rapsuttaa toista kättään (kuva 16). Rivillä 36 Jaana tuo kätensä ohimoilleen ja rapsuttaa päätään (kuva 17). Samanaikaisesti Tuula ottaa vuoron ja jatkaa nimien sekoittumisesta selittämällä sitä toistuvaksi asiaksi (*mä hirvee usein sekotan kyllä Jarin ja Matin?*). Reaktiona Tuulan puhumiseen Jaana lopettaa äkillisesti rapsutuksen, tuo kätensä poskilleen ja alkaa katsoa Tuulaa (kuva 18). Rapsutuksen äkillinen lopettaminen korostaa rapsutuksen käyttöä tauontäyttäjänä: Jaanan rapsutus ei ole tärkeä toimenpide, joka pitäisi suorittaa loppuun, vaan vain keino irrottautua vuorovaikutuksesta. Hoeyn (2015a) mukaan irrottautumisilla pyritään näyttämään, että hiljaisuus johtuisi niistä: henkilö ei juuri nyt pysty puhumaan, koska hänellä on muuta puuhaa (”On hiljaista, koska juon”). Jaanan rapsutuksen lopettaminen kuitenkin vahvistaa ajatusta siitä, että tosiasiassa hiljaisuus on syynä irrottautumiseen eikä suinkaan päinvastoin.

4.2 Sanalliset tauontäyttäjät

Tässä luvussa tarkastelen sanallisia tauontäyttäjiä. Vaikka ne ovatkin sanallisia, ne eivät ole topikaalista puhetta, eivätkä ne siten vie keskustelua eteenpäin. Niillä puhuja luo uuden siirtymän mahdollistavan kohdan täydentämällä sekvenssin uudelleen paikassa, jossa sekvenssi on jo loppunut ja olisi mahdollisuus siirtyä eteenpäin (Hoey 2015b, tulossa c). Sanalliset tauontäyttäjät ovatkin taaksepäin suuntautuneita, vaikkeivät ne koskaan ole responsseja edeltävälle vuorolle. Samoin kuin vuorovaikutuksesta irrottautumalla, myös sanallisilla tauontäyttäjillä sivuutetaan topikaalista sisältöä tuottavan vuoron ottaminen ja annetaan mahdollisuus siihen toiselle puhujalle. Näin puhujat osoittavat reagoineensa keskustelutaukoon ja olevansa yhä sitoutuneita vuorovaikutukseen. (Hoey 2015b, tulossa c.)

Ensimmäisessä esimerkissä tauontäyttäjänä käytetään edellistä kokoavaa, idiomin kaltaista ilmausta *on se semmonen*, jonka kaltaiset tauontäyttäjät ovat kokemusteni mukaan tyypillisiä (ks. myös Luopa 2014). Ennen katkelmaa Kati on kertonut Tarjalle yleisestä ajattelutavasta poikkeavasta suhtautumisestaan äitiyteen ja

ilmaukset *se* ja *semmonen* eivät näytä viittaavan mihinkään tiettyyn edellä mainittuun tarkoitteeseen – mikä siis on minkälainen? Vaikka pronomini *se* viittaisi Sinuhe-elokuvaan, vuoron asiasisältö jäisi silti epäselväksi. Sanontamaisuutta korostaa lisäksi lauseen käänteinen sanajärjestys ja etenkin verbialkuisuus. Idiomeja esiintyy usein kahden topiikin välissä: ne implikoivat topiikin loppua ja niillä orientoitutaan uuteen topiikkiin (ks. Drew & Holt 1998; Ogden, Hakulinen & Tainio 2004). Juuri tällaisia edellistä kokoavia, demonstratiivisen proadjektiivin *semmosta* tai *sellasta* sisältäviä sanontoja käytetään tyypillisesti silloin, kun topiikki on saatu päätökseen eikä uutta ole aloitettu.

Seuraavassa esimerkissä tauontäyttäjänä on kuuluvasti huokaisten lausuttu dialogipartikkeli *joo*. Toisin kuin dialogipartikkelit tyypillisesti, tässä *joo* ei vastaanota edellistä vuoroa (Sorjonen 1999, 2001, VISK § 1044), vaan sitä käytetään päättämässä laajempaa puheen kokonaisuutta. Keskustelijoina ovat Virpi ja Liisa, äiti ja tytär, jotka istuvat kahdestaan ruokapöydän ääressä perheen olohuoneessa. Katkelman edetessä Jorma ja Lassi, isä ja poika, alkavat painia taaempaa sohvalla. Katkelmassa Virpi ja Liisa puhuvat siitä, kuinka aikoinaan Virpin gradutekstit katosivat ja silloin vielä kaiken lisäksi lapset olivat kipeitä. Alussa Liisa tiedustelelee Virpiltä tapauksesta. Sanallisen tauontäyttäjän lisäksi tässä esimerkissä huomionarvoista on se, että Virpi ja Liisa orientoituvat rivin 22 taukoon eri lailla: Liisa hyväksyttävänä ja Virpi ongelmallisena puheen poissaolona.

18) SG 441 Paini

01 Liisa: {fni .hh mut ↑kuinka paljon sul katos sitä.£
 {kuva 19
 02 Virpi: emmä muista,=monen päi#vän työ.#
 03 Liisa: nii,
 04 (.)
 05 Liisa: ja har°mitti.°.mt
 06 Virpi: har[mitti,
 07 Liisa: [.vit[sit
 08 Virpi: [ja lapset oli ok#sen#nustaudis°sa.°
 09 (0.2)
 10 Liisa: £>nii ai sekin viel(h)h<£
 11 Virpi: no te t- sairastit#te# vuorotel#len# tota niin niin
 12 (0.2) >kyllä< varmaan kaks kuukaut#ta meni siinä# ku

Kuva 20: Jorma painii Lassin kanssa. Liisa ja Virpi katselevat.

Kuva 21: Virpi kääntyy takaisin Liisaa kohti ja kommentoi painia Liisalle.

Kuva 22: Virpi huokaisee ja siirtää kätensä kasvoilleen. Liisa katsoo yhä painia/muualle olohuoneeseen.

Riveillä 11–13 Virpi kertoo tarkemmin siitä, kun lapset olivat kipeitä. Liisa reagoi interjektiolla *oho* (r. 14), ja Virpi jatkaa sairastelun kuvailua (r. 16–18). Nyt topiikki on hiipumassa: Virpin rivien 16–18 vuorossa on nähtävissä aiemman toistoa sekä yhteenvetoa: oksennustaudista ja lasten sairastelusta vuorotellen on kerrottu jo riveillä 8 ja 11. Yhteenveto implikoi topiikin loppumista (Drew & Holt 1998, Jefferson 1984: 211). Tässä kohdassa olisi paikka Liisan responssille, mutta hän ei sellaista tuota. Syynä on mahdollisesti se, että Jorma ja Lassi ovat alkaneet painia taustalla kovaäänisesti, ja Virpi on kääntynyt kesken vuoronsa katsomaan painia (r. 16) – hän ei tavoittele responssia katseellaan.

Virpin vuoroa seuraa 4.8 sekunnin tauko (r. 19), jonka aikana ainakin Virpi katselee painia (kuva 20). Liisalla on koko ajan näköyhteys miehiin, mutta videosta ei näe tarkemmin, mihin hänen katseensa on suunnattu. Oletan myös Liisan katsovan painia. Rivin 19 tauko ei ole samanlainen keskustelutauko, jollaisia tarkastelen tässä työssä (ks. laajempi keskustelutauon määritelmä: Hoey 2015b). Tässä kyse ei ole vuorottelun ongelmasta ja siitä, ettei naisilla olisi mitään seuraavaa toimintaa tehtävänä. Naiset ovat siirtyneet keskustelemasta katsomaan ympärillä tapahtuvaa painia, ja siten he ovat valinneet painin katselun hallitsevaksi toiminnakseen.

Kun taukoa on kulunut neljä sekuntia, Virpi lopettaa painin katselun ja kääntyy takaisin Liisaa kohti (kuva 21). Hän vilkaisee Liisaa ja kommentoi tälle ilmeisesti Jorman ulkomuotoa (r. 20). Virpi on nyt osoittanut siirtyneensä takaisin keskustelemaan Liisan kanssa. Liisa toteaa nauraen samanmielisyytensä Virpin huomioon (r. 21). Seuraa 2.8 sekunnin tauko, jonka aikana Liisa katsoo yhä painia. Näyttää siltä, että hiljaisuus on tässä työssä tarkastelemieni keskustelutaukojen kaltainen tauko ainoastaan Virpin osalta: Liisan hallitsevana toimintana on edelleen painin katselu, eikä hän osoita sitoutumista keskusteluun.

Rivillä 23 Virpi tuottaa sanallisen tauontäyttäjän: hän hengittää sisäänpäin ja ulos hengittäessään lausuu kuuluvasti dialogipartikkelin *joo*. Samalla hän myös irrottautuu vuorovaikutuksesta rapsuttamalla kasvojaan (kuva 22). Virpin toiminta osoittaa sen, että hän – toisin kuin Liisa – kohtelee hiljaisuutta keskustelutaukona ja vuorottelun ongelmana. Tässä dialogipartikkeli *joo* ei ole responssi millekään edellä olevalle, vaan se päättää laajempaa puheen kokonaisuutta ja osoittaa siirtymää

keskustelussa (vrt. Kunnari 2009, 2011: *joojoo*). Tätä vaikutusta vahvistaa se, että vuoro on lausuttu huokaisten: Hoeyn (2014: 192) mukaan paikoissa, joissa sekvenssi on saatu päätökseen, eikä uutta ole aloitettu, huokaus samalla päättää edellistä puhetta sekä suuntautuu tulevaan.

Lopuksi esittelen esimerkin, jossa esiintyy useita tauontäyttäjiä peräkkäin. Kyseessä on monen hengen keskustelu: puhujina ovat Eeva, Sanna, Kerttu ja Antti. Esimerkissä kolme ensiksi mainittua puhujaa tuottavat perätysten dialogipartikkelimuotoiset tauontäyttäjät, joilla he sivuuttavat vuoron ottamisen ja antavan vuoron valinnan mahdollisuuden toisille – he ikään kuin neuvottelevat siitä, kuka vuoron ottaa. Katkelman edellä on ollut yhteiskunnallisesti hankala ja monimutkainen keskustelu monikulttuurisuudesta (ks. esimerkkiä 9, luku 3.2), ja keskustelu on hiipunut keskustelutaukoon.

19) SG 346 Glögi

01 Eeva: keitetääks glögi.
 02 (1.6)
 03 Sanna: .t ↑keitetääks sit ku Minna tulee ni.
 04 (0.9)
 05 Eeva: niinkö.
 06 Sanna: joo.
 07 (0.7)
 08 Eeva: (°f_{kur}[jaa_f°)
 09 Sanna: [.t [jos täs vaik sulattelis hetk[en;
 10 Antti: [(ooks sä maistanu (-) [mm;)
 11 -> (3.0)
 1.1 Sanna niiskaisee
 2.6 Sanna kurottaa lasia kohti
 12 Sanna: -> °joo,°
 13 (0.4) ((Sanna juo))
 14 Kerttu: -> <↓va:↑i ↓niin[hh>
 15 Eeva: -> [°njoo.°
 16 Antti: [°must tuntuu ehkä nois on niinku< (1.3)
 17 f_{ni} t_e sanotte että (0.3) l_andella tai m_aalla ni,f ---

Katkelman alussa Eeva ehdottaa glögin keittämistä (r. 1), johon Sanna vastaa preferoimattomasti (ks. esim. Tainio 1998: 93–110) tekemällä vastaehdotuksen (r. 3). Rivillä 9 Sanna esittää oman ehdotuksensa siitä, mitä puhujat seuraavaksi voisivat

tehdä: sulatella ruokaa. Samanaikaisesti Antti sanoo jotain syömiseen tai juomiseen liittyvää, mutta vuoro kuulostaa jäävän kesken, eikä kukaan reagoi siihen. Sannan ehdottama ruuan sulattelu ei ole mitään konkreettista toimintaa, joka veisi keskustelua tai illanviettoa uuteen suuntaan, ja seuraakin kolmen sekunnin keskustelutauko (r. 11).

Kun taukoa on kulunut 2.6 sekuntia, Sanna kurottaa lasia kohti ja siten osoittaa irrottautuvansa vuorovaikutuksesta. Hetkeä aikaisemmin hän on myös niiskaissut, minkä senkin juuri keskustelutaukoon ajoitettuna voi tulkita reaktioksi hiljaisuuteen. Ennen juomista Sanna tuottaa sanallisen tauontäyttäjän: hiljaa lausutun dialogipartikkelin *joo* (r. 12). Edellä ei ole mitään, mihin *joo* voisi toimia jälkijäsenenä tai responssina, mikä kertoo vuoron käytöstä juuri tauontäyttäjänä.

0.4 sekunnin päästä Kerttu tuottaa samoin sanallisen tauontäyttäjän: kompleksisen dialogipartikkelin *vai niin*. Myöskään tämä ilmaus ei toimi responssina edeltävälle vuorolle. Venytetyllä ja korostetusti tuotetulla *vai niin* -vuorolla Kerttu vastaanottaa laajempaa puheen jaksoa ja siten osoittaa keskustelun taitekohdan (vrt. Kunnari 2009, 2011). Kuten edellisessä esimerkissä, myös tässä vuoro tuotetaan huokaisten (ks. Hoey 2014). Vuoron prosodia muistuttaa tietynlaista prosodista kuviota, jossa tavujen sävelkorkeus vaihtelee. Tällaisella prosodialla voidaan ilmaista edellä puhutun yhteenvedon, ja se myös implikoi topiikin loppua (Ogden, Hakulinen & Tainio 2004).

Kertun vuoron lopussa Eeva tuottaa Sannan tavoin hiljaa lausutun dialogipartikkelin *joo* (r. 15). Eevan vuoron edellä ei ole taukoa, mutta ennen sitä sekä Sanna että Kerttu ovat osoittaneet, etteivät aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi. On siis todennäköistä, että hiljaisuus jatkuu. Vuorollaan Eeva näyttää, ettei hänkään aio tuottaa topikaalista puhetta. Nelikosta Antti on kuitenkin vielä mahdollinen puhuja, ja päällekkäin Eevan rivin 15 tauontäyttäjän kanssa hän ottaakin vuoron ja palauttaa keskustelun etenemisen (r. 16).

4.3 Yhteenvedo

Kuten tämän luvun analyysit osoittavat, tauontäyttäjiä voidaan käyttää lieventämään keskustelutauon aiheuttamaa sosiaalista painetta. Tauontäyttäjiä ei kuitenkaan käytetä automaattisesti jokaisen keskustelutauon aikana: suurimmassa osassa aineistoni keskustelutauoista puhujat eivät esittäneet sanallisia tauontäyttäjiä tai tehneet selvästi

nähtävissä olevia kehollisia irrottautumisia. Etenkin sanalliset tauontäyttäjät ovat aineistossani harvinaisia. Tauontäyttäjät eivät siis ole keskustelutauosta selviämisen kannalta välttämättömiä, vaan valinnaisia osoituksia siitä, että puhuja on yhä sitoutunut vuorovaikutukseen ja tiedostaa siinä olevan ongelman. Ei siis voi sanoa, että tauontäyttäjien käyttämättömyys olisi jotenkin preferoimatonta ja odotuksenvastaista. Etenkin sanallisten tauontäyttäjien käyttäminen liittyy oman arkielämän kokemuksieni perusteella henkilön persoonaan ja siihen, kuinka aktiivinen keskustelija hän on kussakin ryhmässä tai tilanteessa.

Luvussa esittelin erilaisia tauontäyttäjiä: kehollisia vuorovaikutuksesta irrottautumisia (Hoey tulossa c) sekä sanallisia tauontäyttäjiä. Keholliset irrottautumiset voi jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä on sellaiset tauontäyttäjät, joissa irrottautumisen keinona käytetään hyödyksi jotakin lähellä oleva kohdetta. Selvästi yleisin keino on juominen: se on sosiaalinen normi, jota toteutetaan tilanteessa usein joka tapauksessa. Juominen, kuten muutkin tauontäyttäjät, voidaan tuottaa vasta tauon pitkittyttyä tai jo tauon alussa. Tauon alussa tapahtuvan juomisen voi tulkita tauontäyttäjäksi silloin, jos se henkilö alkaa juoda, jonka vuoro olisi odotuksenmukaisemmin puhua seuraavaksi; siis se henkilö, joka ei ole viimeksi tuottanut topikaalista ja sisällöllistä puhetta, esittänyt odotuksenmukaista kannanottoa tms:

```

01 Liisa:      ja se tuntui ihan aivottomalta ku ei siitä lähteny ees
02            nälkä eikä (0.5) se maistunu hyvälle (eikä myö-)
03            [eh heh k(h)oit(h)ettiin syödä sitä hemmetin
04 Lotta:      [ehe he
05 Liisa:      m(h)ussea ehheh heh ni .nff[f oli aika
06 Lotta:      [.hhh
07 Liisa:      vastenmielistä. ((Liisa siirtää katseensa pois
                Lotasta ja katsoo Lotan taakse))
08            (7.2)
                -> 0.0 Lotta alkaa juoda teetä

```

Tällöin puhuja ennakoi tulevan keskustelutauon erilaisista merkeistä, jotka viittaavat siihen, että puhekumppani on lopettanut puhumisen (esim. topiikin loppua implikoiva yhteenveto, pois katsominen, juominen). Puhuja siis päättelee, että ”puhekumppanini ei aio jatkaa, enkä minäkään aio ottaa vuoroa, joten keskustelutauko on vääjäämätön – siispä juon.” Juomisen lisäksi muita ympäristön kohdetta hyödyntäviä irrottautumisen

keinoja ovat esimerkiksi lemmikin hellittely (esimerkki 14) ja television vilkaisu (esimerkki 15). Toisen ryhmän irrottautumiset ovat niin sanottuja itsen siistimisiä (*self-grooms*, Goodwin 1986), kuten esimerkissä 16 nähty rapsutus. Myös esimerkiksi niiskaisu, asennon vaihto tai vaikkapa hihojen kääriminen ovat tämänkaltaisia toimia.

Sanallisista tauontäyttäjistä aineistossani esiintyi idiomin kaltainen ilmaus *on se semmonen* sekä dialogipartikkelit *joo* ja *vai niin*. Ensiksi mainitun tyyppiset, edellistä kokoavat ja demonstratiivisen proadjektiivin *semmonen* tai *sellanen* sisältävät idiomit ovat tyypillisiä tauontäyttäjiä (Luopa 2014). Esimerkkieni *joo*-dialogipartikkelivuorot voi tulkita tauontäyttäjiksi sen perusteella, että ne eivät ole vierusparin jälkijäseniä, eivät osoituksia kuulolla olostä eivätkä ne vastaanota mitään tiettyä edellisessä puheessa olevaa. Samoin vuoro *vai niin* ei toimi uuden tiedon vastaanottimena kuten tyypillisesti (VISK § 1049).

Aineistoa analysoidessani huomasin, että riippuu sanallisen tauontäyttäjän tuottamistavasta, kuinka vahvasti se orientoituu siirtymään ja jonkin uuden aloittamiseen. Intuitioni perusteella voisin sanoa, että kuuluvasti ja esimerkiksi huokaisten lausutut tauontäyttäjät osoittavat siirtymää ja vastaanottavat ja päättävät laajaa puheen kokonaisuutta. Näin tekevät esimerkin 18 kuuluvasti huokaisten lausuttu *joo* sekä esimerkin 19 *vai niin*. Huokaus-*joo* on hyvin erilainen kuin esimerkin 19 hiljaiset *joo*-vuorot, joilla puhujat näyttävät lähinnä pelaavan aikaa ja sivuuttavan vuoron ottamisen. Tämä asia kaipa lisätutkimusta: kuinka merkittävää vuorovaikutuksellisesti on se, miten tauontäyttäjän artikuloi?

Eräs kaikkia tauontäyttäjiä, niin kehollisia kuin sanallisia, määrittävä piirre aineistossani on, että niitä tehdessä ei katsota puhekumppania silmiin. Tätä en maininnut erikseen kaikkien analyysieni yhteydessä, mutta se pätee jokaiseen esimerkkiin. Tyypillisesti silmiin katsomalla tavoitellaan responsia (Rossano 2013, Stivers & Rossano 2010, Bavelas, Coates & Johnson 2002). Sanalliset tauontäyttäjät eivät kuitenkaan ole topikaalista ja sisällöllisesti merkityksellistä puhetta, johon olisi mielekästä hakea responsia. Myös vuorovaikutuksesta irrottautumiset eivät nimensä mukaisesti ole katsekontaktia vaativia kommunikatiivisia toimia. Esimerkiksi itsensä siistimiset eivät ole kommunikatiivisesti merkityksellisiä eleitä, eikä niillä haeta vastaanottajan katsetta (Goodwin 1986).

Tauontäyttäjät ovat keskustelutauosta selviämisen kannalta vain hetkellinen pelastus. Seuraavassa luvussa esittelen keinoja, joilla pyritään ratkaisemaan pysyvämmän keskustelutauon aiheuttama vuorottelun ongelma.

5 Miten palautetaan topikaalinen puhe

Tässä luvussa tarkastelen keinoja, joilla puhujat pyrkivät lopettamaan keskustelutauon ja viemään vuorovaikutusta eteenpäin. Olen jakanut luvun kolmeen alalukuun. Luvussa 5.1 puhuja palauttaa topikaalisen puheen palaamalla keskustelutaukoa edeltävään topiikkiin. Tämä on aineistossani yleistä. Myös Hoey (tulossa a) toteaa edelliseen puheeseen palaamisen yhdeksi yleiseksi keinoksi päästä keskustelutauosta aineistonsa englanninkielisissä keskusteluissa. Keskustelutauon jälkeen voidaan myös aloittaa kokonaan uusi topiikki (luku 5.2). Tähän on olemassa erilaisia tapoja, kuten jonkin itseä koskevan asian ilmoitus (Maynard 1980, Button & Casey 1985, Hoey tulossa a), tietyn uutisen tiedustelu (Button & Casey 1985) tai jonkin samassa tilassa olevan kohteen, kuten esineen tai lemmikkieläimen, topikalisoiminen (Bergmann 1990). Luvun 5.3 tapauksissa ei varsinaisesti pyritä aloittamaan topikaalista puhetta, vaan niissä ehdotetaan uutta yhteistä toimintaa. Kuten uuden topiikin aloitus, myös uuden toiminnan aloitus voi viedä vuorovaikutusta uuteen suuntaan.

Topikaalisen puheen palautus voi onnistua paremmin tai huonommin. Onnistuneessa palautuksessa vastaanottaja tarttuu puhujan esittelemään aiheeseen ja osallistuu topiikin viemiseen eteenpäin, oli kyse sitten vanhaan topiikkiin palaamisesta tai kokonaan uuden esittelystä. Epäonnistuneessa topikaalisen puheen palautuksessa vastaanottaja ei lähde jatkamaan toisen aloittamaa aihetta. Syynä voi olla esimerkiksi se, ettei vastaanottajalla ole erityistä kiinnostusta aiheeseen. Aihe voi olla myös keskustelutauon aiheuttaman paineen pakottamana esitelty, jolloin se ei välttämättä ole aiheen esittelijän, vastaanottajan tai koko keskustelun kannalta sisällöllisesti kovin merkittävä tai oleellinen. Analysoin luvuissa 5.1 ja 5.2 myös topikaalisen puheen palautuksien onnistuneisuutta ja sitä, miten vastaanottaja niihin reagoi, mutta pääfokuksenani ovat kuitenkin itse puheen palauttamiseen käytettävät keinot. Myös uuden toiminnan ehdotus voi onnistua tai epäonnistua riippuen siitä, hyväksytäänkö ehdotus ja pannaanko se täytäntöön.

5.1 Palataan edelliseen topiikkiin

Topikaalinen puhe voidaan palauttaa jatkamalla edellistä topiikkia, mutta muuttamalla sitä näkökulmasta toiseen (*topic shift*, Maynard 1980: 273–174). Näin tapahtuu

seuraavassa esimerkissä. Katkelmassa Jaana ja Tuula puhuvat kriittiseen sävyyn Jaanan tyttärestä Pilvistä ja hänen tavastaan huolehtia lemmikeistään.

20) SG 438 Kani

01 Jaana: .thhh joo ku meiän Pilvi on niin loukkaantunu mulle ku
02 (0.2) mä ha- (.) mä en ota sen kisso#ja#. .hhhh ja mä
03 en (.) nyt varsinkaan ni mä e- mä en ota ees yhtä
05 kertaa >kato ku se< .hhhh seilaa tuol ees taas ni
06 (0.4) ni totta kai se tunkis ne mulle ↓#aina#?
07 Tuula: .thh ↑ilman muuta ni missään nimes >sun ei kannata<
08 ottaa niit k[issoja enää<,
09 Jaana: [joo;
10 (.)
11 Jaana: >anna mulle [(°kans se°) huuli]rasva<.
12 Tuula: [↑ollenkaa.]
13 Jaana: .hmmm (.) mt .nfff (.) mthh joo #e e# hhhhhh
14 (0.4)
15 Jaana: .mth se et m#ä:# .hhhh mä olisin sit ihan
16 pääse#mättömis#,
17 (.)
18 Tuula: n[ii,
19 Jaana: [niitten [kans?
20 Tuula: [.hhhh
21 (.)
22 Tuula: ne ois aina sulla sitteh. .hh >ja sit se< .hh oppis
23 luottamaan siihen että ↓sä ↑oot sitte se.=
24 Jaana: =ni että mul[le voi aina >(tulla)<,
25 Tuula: [hän voi lähteä mill]on vaan minne vaa
26 ja: ↑no:: Jaana hoitaa kissat;
27 -> (5.6)
28 Jaana: -> .mthh mut se #e# kani; (0.2) ni (.) se on (0.2) se on
29 mun mielest, .hhhh [(.) (pa-) ↑pi:k{kasen;=>mul on
{Jaana hieroo
otsaansa tuskaisesti
30 Tuula: [<minkä ↑helvetin takia sen on
31 Jaana: semmone<,[[semmonen,] [semmone] idea
32 Tuula: pitäny] men[nä tommo]nen kani hank[kimaan?>]
33 Jaana: #et tota noin ni#, (0.4) .pthhhh (0.8) ↓kyl mä var#maa
34 voisinkin käydä huomenna et jos ei sen autoo näy siin

Jaana kertoo, että Pilvi on suuttunut hänelle, koska hän ei enää suostu ottamaan tämän kissoja hoitoon. Pilvi on paljon poissa kotoa ja antaisi kissat aina Jaanalle (r. 1–6). Tuula ilmaisee ehdottoman samanmielisyytensä Jaanan päätökseen (modaalinen kommenttiadverbiaali *↑ilman muuta* [VISK § 1000], vahvistetut kiellot *missään nimes*, *↑ollenkaa* [VISK § 1722], r. 7, 8, 12). Jaana perustelee vielä päätöstään olla ottamatta kissoja (r. 13–16, 19). Tuula osoittaa tähän samanmielisyytensä (r. 18) ja alkaa perustella samanmielisyyttään sekä Jaanan päätöstä (22–26). Jaana täydentää Tuulan perusteluja edelleen samanmielisesti (r. 24). Nyt Jaana ja Tuula ovat yhteistuumin ilmaisseet ja perustelleet kantansa siitä, että Jaanan ei kannata ottaa kissoja. Aiheesta ei ole enää tarpeen jatkaa, ja seuraa 5.6 sekunnin keskustelutauko (r. 27).

Rivillä 28 Jaana lopettaa keskustelutauon palaamalla aiheeseen Pilvistä ja hänen paheksuttavasta tavastaan pitää lemmikkejä. Hän ottaa puheeksi Tuulallekin tutun (demonstratiivinen määrite *se*) Pilvin lemmikkikanin: *.mthh mut se #e# kani;*. Vuoro on merkitty edellisen puheen jatkoksi vuoronalkuisella, kontrastiivisella konnektorilla *mut:* *mutta*-alkuisilla vuoroilla voidaan vaihtaa topiikin kulkua tuomalla keskusteluun uusi alatopiikki (Sorjonen 1989b). Vaikka Jaana pysyy laajemmassa ylätopiikissa, hän muuttaa topiikin näkökulmaa lemmikistä toiseen. Topiikin muuttamista voidaan käyttää, kun puhujan vaihdokset epäonnistuvat ja keskustelussa on paljon hiljaisuuksia (Maynard 1980: 271–272).

Jaana alkaa kertoa mielipidettään kanin hankkimisesta kopulalauseella, jonka adjektiivilauseke jää kesken: *ni (.) se on (0.2) se on mun mielest, .hhhh (.) (pa-) ↑pi.kkasen;*. Vaikka mielipiteen ilmaisu jää syntaktisesti kesken, painotettu, sarkastinen ilmaus *pikkasen* sekä tuskainen otsanhieronta (r. 29) kertovat Jaanan suhtautuvan kaniin paheksuvasti. Myös Tuula tuomitsee jyrkästi kanin hankkimisen retorisella hakukysymyksellä, jossa esiintyy voimasana (VISK § 1713) (r. 30, 32). Jaana alkaa kertoa aikeestaan mennä katsomaan, ovatko Pilvin lemmikit kunnossa (r. 29, 31, 33–35). Pilvin toiminnan kritisoimisesta on jälleen muodostunut topiikki.

Seuraavassa kahdessa esimerkissä edelliseen topiikkiin palaamiset kertovat paineesta lopettaa keskustelutauko. Ensimmäisessä esimerkissä puhuja jatkaa topiikkia, vaikka vastaanottaja ei ole edellä osoittanut siihen erityistä kiinnostusta, ja toisessa topiikin jatkaja itse ei osoita innostusta puheenaiheeseen. Esimerkissä 21 topiikkiin

palataan jatkamalla sitä suoraan ilman huomattavaa näkökulman muutosta. Tuula miettii uuden musiikintoistolaitteen ostamista vanhan rikki menneen cd-soittimen tilalle (ks. esimerkkiä 5, luku 3.2). Jaana on ehdottanut uuden vastaavanlaisen ostamista (r. 1–2), mutta Tuulan suunnitelmana on ostaa cd-soittimen sijaan nykyaikaisempi laitteisto (r. 3–6). Hän perustelee suunnitelmaansa Jaanalle (r. 6–11, 14), mutta Jaana ei ota kantaa suunnitelmaan ja kerro mielipidettään siitä. Hän vastaa vain minimaalisilla dialogipartikkelivuoroilla ja nyökkäämällä (r. 7, 9, 13), ja topiikki hiipuukin Tuulan yksinpuheluksi.

21) SG 438 Iipodi ja kaiutin

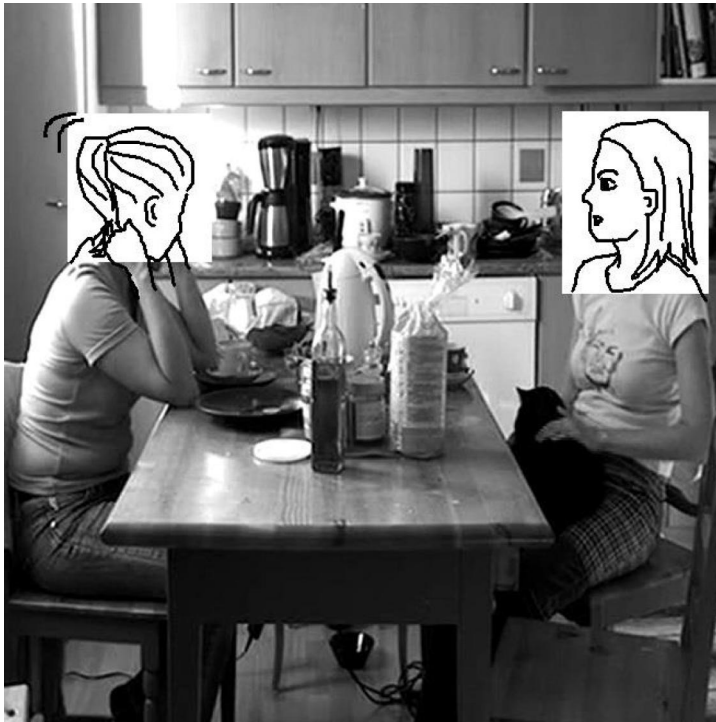
01 Jaana: ɛsaa tota t(h)uolta Anttilastakin #ni#ɛ (.) #saa ihan
 02 paril kympillä i[han semmossii# (-).
 03 Tuula: [t ɪnii ja sitte ku (.) >mä oon
 04 aatellu< ihan (.) korvaa nää #n äh# .hh tämmöset
 05 (0.3) .mth soittimet nin ihan Iipodilla .hh ja sitten
 06 niillä kaiuttimilla?=[.hh se on] kuulemma semmonen
 07 Jaana: [ju:st.]
 08 Tuula: tota, (0.3) ɪno Jarilla on Iipodi ja kaiutin?
 09 (1.2) ((Tuula nielaisee, Jaana nyökkää))
 10 Tuula: mniin, (.) siit kaiuttimest kuuluu iha riittävän
 11 hyvin.
 12 (.)
 13 Jaana: joo.=
 14 Tuula: =et se korvaa tommoset soit#topelit#.
 15 Jaana: .nff
 16 (2.0)
 17 Tuula: kun mä nyt vaa la- saisin aikaseks hommaa sen Iipodin
 18 niin °sitte.°
 19 -> (6.2)
 0.0 Tuula katsoo Jaanaa, Jaana nyökkää pienesti
 5.2 Jaana alkaa kurkottaa lasia kohti ja juo
 20 Tuula: -> .mth mut (.) seedeitä mä (0.2) <en oikeastaan
 21 nykyään paljonkaan> kuunte°leh°.
 22 (1.2)
 23 Tuula: ɪ>mä kuuntelen< (0.2) {tost (.) koneelta.
 {Jaana saa juotua
 24 (1.3)
 25 Jaana: hjoo mulhan niin .mfff mt se et #ku:# (.) mun piti

26 käydä nytte tuol (.) tai käyttää ni (0.8) .mthhhh
 27 (0.2) nin nin: se mun koneeni (0.8) .ngt Kikantissa ku
 28 se #v-# (0.2) #se eh# ↑nii kerroinhan mä siit justii
 29 et ku se väitti että: et mul on jok#u:# .hhhhnf
 30 kopio-ohjel#ma että se ei ole a:ito#?

Riveillä 17–18 Tuula viittaa tulevaisuuden suunnitelmiin toivomuksella Ipodin hankkimisesta, jolla hän samalla lopettelee topiikkia. Vuoronsa lopuksi Tuula katsoo Jaanaa, ja Jaana reagoi katseeseen mahdollisesti nyökkäämällä hyvin pienesti. Jaana ei vielääkään ota kantaa Tuulan suunnitelmaan tai muulla tavoin vie topiikkia eteenpäin. Seuraa 6.2 sekunnin keskustelutauko. Tauon aikana Jaana irrottautuu vuorovaikutuksesta juomalla.

Tuula lopettaa tauon palaamalla topiikkiin musiikinkuuntelutavoista: *.mth mut (.) se_{ee}deitä mä (0.2) <en oikeastaan nykyään paljonkaan> kuunte^oleh^o.* Vuoron voi ajatella olevan suoraa jatkoa sen perustelemiselle, miksi Tuula ei aio ostaa cd-soitinta vaan toisenlaisen laitteiston. Kuten edellisessä esimerkissä, vuoro on liitetty edellisen puheen jatkoksi vuoronalkuisella konnektorilla *mut*, joka ilmaisee kontrastia Jaanan ehdotukseen cd-soittimen ostamisesta, muttei tässä kuitenkaan niinkään osoita topiikin muutosta. Jaana ei vastaa Tuulan vuoroon – mahdollisesti siksi, että hän on juuri juomassa. Tuula jatkaa ja kertoo, mistä kuuntelee musiikkia cd-levyn sijaan: *↑>mä kuuntelen< (0.2) tost (.) koneelta.* Jaana ei vielääkään anna responssia, vaikka nyt hänellä olisi siihen mahdollisuus. Sen sijaan pienen tauon jälkeen hän alkaa selostaa omista tietokoneongelmistaan. Hän ei siis jatka musiikinkuunteluaihetta, vaan lähtee viemään topiikkia askelittain uuteen, häntä itseään koskevaan suuntaan tarttumalla Tuulan rivin 23 vuorossaan mainitsemaan (tieto)koneeseen ja linkittämällä sen omaan puheeseensa (ks. Sacks 1992b: 566, Jefferson 1984). Tuulan topiikkiin palaaminen epäonnistui, mutta Jaanan tietokoneongelmista muodostuu uusi pidempi topiikki.

Tuulan tekemä topikaalisen puheen palautus riveillä 20–21 kertoo paineesta lopettaa keskustelutauko. Ennen keskustelutaukoa topiikki on hiipunut, koska Jaana ei ole osoittanut erityistä kiinnostusta siihen eikä osallistunut sen kuljettamiseen eteenpäin. Myös Tuulan puheessa on ollut merkkejä sekvenssin ja topiikin sulkemisesta (tulevaisuuden suunnitelmiin viittaamisen lisäksi toisto ja yhteenveto rivillä 14). Silti hän palaa vielä samaan aiheeseen – jotenkin keskustelutauko on lopetettava ja jostakin on pakko puhua, mikäli vuorovaikutusta halutaan jatkaa. Kuten edellä nähtiin, Jaana ei

Kuvat 23 ja 24: Palatessaan topiikkiin pitkän keskustelutauon jälkeen rivillä 21 Liisa (vas.) käänтелеe päätään ja hypistelee hiuksiaan, eikä katso Lotta.

Riveillä 1–3 Liisa alkaa muistella kolmatta sketsiä, jonka molemmat ovat nähneet (aiemmin litteraatissa on tullut ilmi, että Lotta on nähnyt sarjan ensimmäisen jaksen). Liisa näyttelee sketsin kohokohdan (r. 5), ja molemmat nauravat. Lotta jatkaa sketsin läpikäymistä muistelemalla ja esittämällä toista hauskaa kohtaa siinä (r. 7, 9).

Molemmat nauravat, ja Liisa joko vahvistaa kohdan olleen hauska (*on joo*), päivittelee sketsiä (*oijoi*) tai molempia (r. 11) (kohta huonosti kuultavissa). Vuoronsa jälkeen hän juo ja siten osoittaa, ettei aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi. Nyt sketsin parhaat palat on saatu käytyä läpi. Mitään seuraavaa toimintaa ei ole tiedossa, ja seuraa 5.5 sekunnin keskustelutauko.

Liisa palaa aiheeseen Ponille kyytiä -sarjasta, mutta muuttaa näkökulman yleisemmälle tasolle, sarjan musiikkiin: *ehkä mä ihailen niit musiikkipätkiä niis on jotain °(-) (.) (-).°* (r. 13–14). Adverbilla *ehkä* alkavalla vuorolla hän mahdollisesti puolustelee tai selittelee innokasta suhtautumistaan tv-sarjaan. Demonstratiivinen määräite *niit* merkitsee musiikkipätkät tunnistettavaksi (Liisa on aiemmin maininnut eräässä sketsissä olleen laulun) ja liittää vuoron aiempaan puheeseen, mutta toisin kuin kahdessa edellisessä esimerkissä, tässä vuoroa ei merkitä edellisen jatkoksi vuoronalkuisella konnektorilla. Vuoron äänenvoimakkuus on melko hiljainen, ja se on tuotettu vaisummin verrattuna rivien 1–3 topiikkiin palaamiseen. Vuoron tuottaessaan Liisa pitää teekuppia osittain kasvojensa päällä, mikä ei houkuttele vastaanottajan katsetta (ks. Goodwin 1986) ja siten responssin antamista. Lotta kuitenkin vastaa osoittaen samanmielisyytensä dialogipartikkelilla *nii* ja arvioimalla musiikkipätkiä (r. 15), mutta aihe kuihtuu lyhyeen. Seuraa hyvin pitkä keskustelutauko, jonka aikana Lotta paikoitellen irrottautuu vuorovaikutuksesta hellittelemällä sylissään olevaa kissaa.

Rivillä 21 Liisa jatkaa jälleen samaa topiikkia, mutta vaihtaa näkökulman uuteen: *siin Vikatikissä oli kai osa (.) osa ainaki samoi*; Vikatikki on Ponille kyytiä -sarjan tekijöiden toinen komediasarja, ja Liisa tarkoittaa mahdollisesti, että sarjoissa on samoja vitsejä tai musiikkipätkiä. Vaikka edellä on hyvin pitkä tauko, tätäkään vuoroa ei ole liitetty edelliseen puheeseen vuoronalkuisella konnektorilla tai lausumapartikkelilla (VISK § 801). Taukoa kohdellaan niin kuin sitä ei olisi ollutkaan. Tätä vaikutelmaa korostaa se, ettei Liisa täsmennä, *mitkä* Vikatikissä olivat samoja ja samoja kuin *missä* (esim. ”Vikatikissä osa vitseistä oli samoja kuin Smack the Ponyssa”), vaan olettaa Lotan päättelevän kontekstin edellisestä puheesta. Samoin kuin edellinen topiikin jatkaminen, tämäkin vuoro on tuotettu hieman ponnettomasti. Liisa karkottaa vastaanottajan katsetta hypistelemällä hiuksiaan kasvojensa läheisyydessä (kuvat 23 ja 24) (*self-groom*, Goodwin 1986). Liisa ei katso Lottaa tavoitellakseen responssia, vaan hänen katseensa on suunnattu alemmas ja hän kääntelee päätään puolelta toiselle.

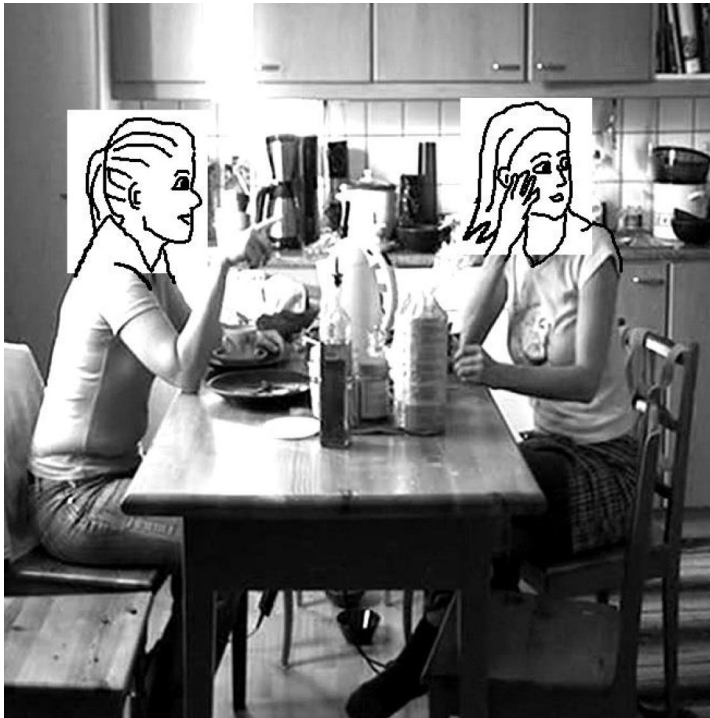
Edellä esittelemäni seikat tässä ja aiemmassa topiikkiin palaamisessa kertovat siitä, etteivät vuorot ole asiasisällöltään Liisalle tai koko keskustelulle välttämättä niin merkittäviä – edelliseen topiikkiin palaaminen toimii vain pelastuskeinona topikaalisen puheen palauttamisessa. Molemmilla kerroilla Liisa olisi voinut jatkaa samasta topiikista jo heti riveillä 12 ja 18. Silloin hän ei kuitenkaan osoittanut halukkuutta jatkaa aiheesta puhumista, vaan palasi topiikkiin vasta keskustelutauon pitkittyttyä. Topiikkiin palaaminen etenkin jälkimmäisen, hyvin pitkän keskustelutauon (r. 18–20) jälkeen kertoo paineesta lopettaa keskustelutauko, sillä pitkän tauon voisi ajatella implikoivan sitä, että topiikki on ohi.

5.2 Aloitetaan uusi topiikki

Tyypillisimmin topiikit vaihtuvat asteittain liukuen yhdestä toiseen niin, että selvästi erottuvaa uuden topiikin alkua ole havaittavissa (Sacks 1992b: 566, Jefferson 1984: 198, Button & Casey 1985: 3, Schegloff 2007: 192). Tämän luvun esimerkeissä keskustelutauon jälkeen aloitetaan kuitenkin uusi, joko edelliseen puheeseen kokonaan liittymätön tai löyhästi samaa teemaa jatkava, mutta selvästi uudeksi aloitukseksi tehty topiikki. Esimerkissä 23 uuden topiikin aloituksessa hyödynnetään jotakin samassa tilassa olevaa kohdetta, tässä tapauksessa jotakin esinettä, topikalisoimalla se (Bergmann 1990). Katkelman alussa ennen keskustelutaukoa Liisa kertoo Lotalle siitä, kun oli Herbalife-laihdutusmoussen tuote-esittelyssä (ks. esimerkkiä 11, luku 4.1.1). Mousse oli Lotasta inhottavaa, ja hän kuvaa sen syömistä useilla negatiivisilla ilmauksilla (*iha ihmeen, ihan hirveetä, hemmetin mussea* jne.). Kertomus on tarkoitettu humoristiseksi, ja Lotta vastaanottaa sitä hymyilemällä (r. 10) ja nauramalla (r. 21).

23) SG 377 Laihdutusmusse

01 Liisa: .mt °muistaakseni° (.) j_otakin varmaan (.) emmä tiedä
 02 onks ne nyt (.) jotain sellast (1.5) ↑niil oli jotain
 03 Herbalifen niinku #laihdutusvalmiste joskus mun
 04 työkaverin kans# me oltiin siel hiton Herbalife-
 05 esittelyssä ja,
 06 Lotta: .mt oah.
 07 Liisa: ne mainosti jotain iha ihmeen=siis se oli ihan
 08 ↑hirveetä (.) se oli semmosta niinku (1.3) jostain

Kuva 25: Liisa (vas.) ottaa puheeksi jonkin Lotan takana olevan esineen.

Riveillä 22 ja 24 Liisa lopettaa kertomuksen yhteenvedolla kokemuksen kamaluudesta (*ni .nfff oli aika vastenmielistä.*). Vuoronsa lopussa Liisa kääntää katseensa pois Lotasta ja katsoo tämän ohi. Tämä implikoi sitä, että Liisa on lopettanut kertomisen. Liisan vuoroa seuraakin 7.2 sekunnin keskustelutauko. Tauon alussa Lotta irrottautuu vuorovaikutuksesta juomalla.

Liisa ehdottaa uutta topiikkia (*topic nomination*, Button & Casey 1985) tai tarjoaa sitä (*topic proffering*, Schegloff 2007: 169–180) lausumalla, jolla hän kiinnittää huomion johonkin esineeseen, jonka hän näkee Lotan takana: *Eai tos on ton (.) Piilokameran;£*. Samalla hän osoittaa esinettä (kuva 25). Vuoro on muotoiltu kysyväksi *ai*-lausumapartikkelilla (VISK § 801), ja sen prosodinen, syntaktinen ja sisällöllinen keskeneräisyys kutsuu Lotalta täydennystä. Muotoilulla taataan, että vuorottelu jatkuu vähintään vastaanottajan vastauksen verran. Liisa käyttää topiikin aloittamisessa hyväksi lähiympäristöä: ympäristön huomioiminen ja jonkin sen piirteen, ominaisuuden tai esineen topikalisoiminen on yksi keino palauttaa vuorottelu, kun keskustelussa on ollut hiljaista (Bergmann 1990). Tietty kohde lähiympäristössä voidaan topikalisoida myös, vaikka se olisi ollut paikallaan muuttumattomana koko ajan, eikä erityisesti sillä hetkellä herättäisi huomiota.

Lotta antaa vahvistuksen ja kertoo kyseessä olevan Piilokamera-ohjelman esiintyjän Pietun lähettämä esine (r. 26). Hän tarttuu Liisan uuden topiikin ehdotukseen

alkamalla kuvata tarkemmin esinettä, Pietua ja heidän suhdettaan (r. 30–39). Lotta olisi voinut vastata Liisan kysymykseen esineestä vain lyhyesti vierusparin jälkijäsenellä (esim. ”joo”), jolloin topiikki olisi mahdollisesti loppunut lyhyeen ja topiikin ehdottaminen olisi epäonnistunut. Nyt puhujat kuitenkin onnistuvat tuottamaan topiikista pidempikestoista puhetta (Button & Casey 1985: 15).

Esimerkissä 24 uusi topiikki aloitetaan samoin kysymysmuotoisella tiedustelulla, mutta aihe tulee lähiympäristön ulkopuolelta. Tässä topiikkia ehdotetaan tiedustelemalla uutisia (Button & Casey 1985) puhujien yhteisestä tuttavasta. Katkelmassa Kati kertoo elokuvakokemuksestaan. Hän on nähnyt vastikään televisiosta ohjaaja Kieślowskin lyhytelokuvan. Katkelmassa mainitaan myös toinen elokuva, Sininen, joka on samalta ohjaajalta.

24) SG 398 Uskomaton elokuva

01 Kati: °seoli ihan uskomaton elokuva° .hhh ↑(--) jää
 02 ikuisesti mieleen=ihan niinku joku ne (0.3) Siniset
 03 ja ne#:=e- ei se nii hyvä#:: ollu ku Sininen mutt[a
 04 Tarja: [mmm.
 05 Kati: (0.2) lähes.

((välistä poistettu 15 riviä keskustelua))

21 Kati: nyt se oli ihana kattoo täst isosta. ((siirtää katseen
 isoon tv:hen))
 22 (0.2)
 23 Kati: mäen o(llu) vielä kertaakaan kattonu sitä tastä.
 24 (0.8)
 25 Tarja: nii on siinä kyllä ero(h)o.
 26 Kati: =OH. (0.8) ku mul on niinku neljäsosa melkeen
 27 tos[ta.
 28 Tarja: [njoo.
 29 (1.9)
 30 Kati: se on nyt tuol makuuhuonees {°se o iha? (0.3) (toimii
{Kati alkaa tuoda
sylissänsä olevaa lasia suuta kohti
 31 siellä.)°
 32 -> (5.6)
0.0 Kati juo
1.7 Tarja alkaa tuoda lasia suuta kohti ja juo

33 Kati: -> .h hei saitsä tietää koskaan #e# nyt että #e# mihin se
 34 Leena oikein menee.
 35 (2.5) ((Tarja pudistaa päätään))
 36 Tarja: en ku mä en nyt oo ketään nähny.
 37 (1.5)
 38 Tarja: tai mä nyt kyllä Mikon tapasin keikalla mut en mä
 39 [(.)(-) ehtiny silt kysellä yhtään sen enempää (--)
 40 Kati: [joo. .h mä en viittiny tota #mmm# tota #mmh# (.)
 41 Marjalle enkä Mikolle sit uudelleen soitella.

Kati kuvailee elokuvakokemustaan riveillä 1–5. Litteraatista poistamieni rivien aikana puhutaan Sininen-elokuvasta, johon Kati vertaa näkemäänsä elokuvaa. Jo poistettujen rivien aikana topiikki osoittaa hiipumisen merkkejä taukojen muodossa. Riveillä 21 ja 23 Kati elvyttää topiikkia kertomalla elokuvakokemuksestaan laitteiden näkökulmasta (keskustelusta ei voi sanoa varmasti, puhuuko Kati Sinisestä vai rivillä 1 mainitsemastaan elokuvasta): Kati on katsonut elokuvan ensimmäistä kertaa perheen uudesta, isommasta tv:stä. Rivien 30 ja 31 vuoronsa lopussa Kati alkaa tuoda lasia suutaan kohti ja osoittaa, ettei aio enää olla äänessä. Kati irrottautuu juomalla, eikä Tarjakaan enää ota vuoroa. Topiikki on hiipunut, ja seuraa 5.6 sekunnin keskustelutauko. Myös Tarja irrottautuu juomalla (r. 32).

Riveillä 33–34 Kati ehdottaa uutta topiikkia tiedustelemalla uutisia naisten yhteisestä tuttavasta: *.h hei saitsä tietää koskaan #e# nyt että #e# mihin se Leena oikein menee..* Vuoron alussa on huomionkohdistin *hei*, jolla vuoro merkitään erilliseksi edellisestä topiikista. Se myös luo vaikutelman siitä, että asia tuli juuri Katin mieleen. (Koivisto 2015: 370.) Huomionkohdistimen voi ajatella toimivan väärän osoitteen merkinä (*misplacement marker*, Schegloff & Sacks 1973: 319, Sorjonen 1989a: 132), koska Kati vaihtaa jyrkästi uuteen, edelliseen liittymättömään topiikkiin.

Tarja pudistaa päätään merkinä siitä, ettei tiedä vastausta Katin kysymykseen (r. 35): hänellä siis ei ole asiasta uutisarvoista kerrottavaa. Sekvenssi ja topiikki eivät kuitenkaan pääty näin lyhyeen, vaan Tarja alkaa perustella tietämättömyyttään (r. 36–39) ja myös Kati jatkaa aiheesta (r. 40–41). Puhujat onnistuvat muodostamaan yhteisistä tuttavistaan pidennettyä topikaalista puhetta (Button & Casey 1985: 25) ja näin pelastavat hetkeksi normaalin vuorottelun.

Topiikkia voi ehdottaa ilmoittamalla jonkin itseä koskevan uutisen, kuten seuraavassa esimerkissä. Toisin kuin uutisten tiedustelussa, uutisen ilmoituksessa

25) SG 398 Sinuhe

83

Rivillä 8 Tarja alkaa vuoronsa lopussa tuoda lasia suutaan kohti, millä hän osoittaa, ettei aio enää olla äänessä. Seuraa 1.9 sekunnin tauko. Tauko on keskustelutauoksi lyhyt, mutta keskustelu on selvästi paikassa, jossa mitään seuraavaa toimintaa ei ole tiedossa (*interactional seam*, Raymond 2004: 207, Hoey 2014: 192). Kati tuottaa sanallisen tauontäyttäjän (r. 11).

Mikrotauon jälkeen Kati ehdottaa uutta topiikkia ilmoittamalla häntä koskevan uutisen: *nyt mä oon oppinu nauhottamaan?*. Nyt-adverbin alkuasemaisuus viittaa siihen, että asiasta on ollut puhe joskus aiemmin. Topiikin aloitus liittyy televisioaiheellaan löyhähkösti edelliseen puheeseen toisin kuin edellisissä esimerkeissä, joissa topiikki on aloitettu täysin edellisestä puheesta poikkeavasta aiheesta: Tarja joutui keskeyttämään elokuvan katsomisen, mitä ei olisi tarvinnut tehdä, jos elokuvan olisi katsonut nauhalta. Kati kuitenkin selvästi aloittaa uuden topiikin, sillä hän siirtyy nykyhetkestä ja meneillään olevasta tilanteesta puhumisesta – voisi sanoa – abstraktimpaan ja topikaalisempaan puheeseen. Buttonin ja Caseyn (1985) mukaan uutisten ilmoitus voi uutisen tiedustelun ohella olla keino palauttaa topikaalinen puhe. Myös Hoeyn (tulossa a) ja Maynardin (1980) mukaan tauko voidaan lopettaa itseä koskevalla ilmoituksella. Ilmoitus toimii vierusparin etujäsenenä, jolloin vastaanottajalta on odotettavissa jälkijäsenen (Maynard 1980: 283).

0.2 sekunnin tauon jälkeen Kati tekee tarkentavan lisäyksen ilmoitukseensa: *Kaarle opetti mua jouluna*. Tarja on juuri juomassa, ja heti kun hän saa juoman nieltä, hän ottaa vuoron. Hän ei kuitenkaan tuota vierusparin jälkijäsentä (esim. edellisen uutena tietona vastaanottavaa dialogipartikkelia *aijaa*, Koivisto 2015) tai kysele lisätietoa uutisesta, vaan alkaa kertoa ongelmistaan oman televisionsa kanssa (r. 17–21). Katin uutisesta ei muodostu enempää topikaalista puhetta, mutta sen sijaan Kati tarttuu Tarjan televisio-ongelmaan (r. 22–23) ja puhujat muodostavat siitä pidempikestoisen topiikin.

5.3 Aloitetaan uutta toimintaa

Tämän luvun esimerkeissä puhuja lopettaa keskustelutauon ehdottamalla jotakin uutta, muuta kuin keskustelutoimintaa, joka voisi viedä vuorovaikutustilannetta eteenpäin ja

toimia tukena ja taustana sosiaaliselle kanssakäymiselle. Esimerkissä 26 Eeva, Sanna ja Kerttu puhuvat islamista ja monikulttuurisuuden haasteista Suomen kouluissa (ks. esimerkkiä 9, luku 3.2). Juuri ennen katkelmaa Kerttu ja Sanna ovat onnistuneet saamaan haastavaan aiheeseen jonkinlaisen länsimaakriittisen ja islamin kannalta myönteisen ratkaisun. Katkelman alussa Eeva kuitenkin palauttaa keskustelun alkuperäiseen ongelmaan kritisoiden sitä, että länsimaissa hyväksytään muslimien kulttuuri mutta ei päinvastoin (r. 1–3, 5, 8–11, 16). Kerttu ja Sanna osoittavat samanmielisyyttään, eivätkä enää lähde esittämään lisäargumentteja. Topiikki hiipuu keskustelutaukoon (r. 17).

26) SG 346 Uskonnot

01 Eeva: .hhh nii ei ehkä ehkä sillee tunneta se on totta mutta
 02 se että (.) et okei et kyl (.) tääl niinku niin paljo
 03 annetaa periks niinku nii[den=et jos ne sanoo et niil
 04 Sanna: [nii;
 05 Eeva: on tällane ja tällane juhla ni >okei fine<,
 06 (.)
 07 Sanna: mm.
 08 Eeva: mut että #ö#ö# nii sitte taas toisaalta et jos niinku
 09 #ö# menee johonki vahva- vahvasti niinku
 10 >islaminuskoseen< maahan ni kyl siel sulle heitetää
 11 tiäks niinku lakanat päälle et[tä;
 12 Kerttu: [mm-m;
 13 Sanna: mm.
 14 (1.3)
 15 Kerttu: °niinpä°.
 16 Eeva: =°ei sul oo sinne muuten menemistä mut niinku,°
 17 (3.2)
2.0 Eeva heilauttaa päätään pienesti vasemmalle
 18 Sanna: .m[t f↑joo-o vakavaks vetää.f
 19 Kerttu: [mm.
 20 Eeva: [fvafka[vaks vetää,=
 21 Kerttu: [mm.
 22 Sanna: [mh hh [he he
 23 Eeva: -> [=keitetääks glögii.

10 (1.2)
 11 Jaana: .hhhh
 12 (3.0)
 13 Tuula: fhän on nii estoton.£
 14 (0.6)
 15 Jaana: °nii°,
 16 (0.2)
 17 Jaana: -> .hhhhmt †hei. (0.4) laitas muuten Seija Simo°laa°.

Kumpikaan ei esitlee uutta topiikkia tai toimintaa, ja rivillä 13 Tuula tekee lisäyksen edelliseen topiikkiin kuvailemalla vessahädästään ilmoittavaa poikaansa estottomaksi. Jaana osoittaa samanmielisyytensä dialogipartikkelilla *nii* (r. 15). Vuoro on tuotettu hyvin hiljaa ja tasaisella intonaatiolla, mikä kertoo siitä, ettei Jaana ole enää sitoutunut topiikkiin. Melkein heti vuoronsa tuotettuaan Jaana ehdottaakin uutta toimintaa: *.hhhhmt †hei. (0.4) laitas muuten Seija Simo°laa°*. Ehdotus on pyynnön muodossa; Jaana siis pyytää Tuulaa laittamaan tietyn artistin musiikkia soimaan. Vuorossa on kaksi kielenainesta, joilla Jaana merkitsee nopeaa, edelliseen puheeseen liittymätöntä suunnanmuutosta keskustelussa: vuoron alussa oleva huomionkohdistin *hei* sekä tyypillisesti väärän osoitteen merkkinä käytettävä partikkeli *muuten* (Schegloff & Sacks 1973: 319, Sorjonen 1989a: 132). Lisäksi merkkinä uudesta aloituksesta toimii vuoron alun korkea sävelkorkeus.

Lopuksi esittelen esimerkin, jossa keskustelutauon jälkeen aletaan kokonaan lopetella meneillään olevan kaltaista vuorovaikutusta. Katkelmassa on uusivuosi, ja Tarja on Katilla kylässä. Heidän on tarkoitus lähteä jossain vaiheessa iltaa torille kuuntelemaan uudenvuodenpuheita. Katkelmassa puhutaan vasenkätisten virkkaamisesta: Tarja on vasenkätinen.

28) SG 398 Virkkaaminen

01 Kati: se oli tot#a:# (.) hauskaa oot sä opetellu niinku #m#
 02 toi Pirkko kerto #ö# #o# mun artikkelissa .h että
 03 tot#a:# hänet- hän opetteli virkkaamaan (.) peilin
 04 avulla (.) kosk#a# (.) tot#a# tati opetti häntä
 05 virk[kaamaan (kun hän oli pieni).
 06 Tarja: [ja sitä mä en ees koskaan tajunnu et mä vast
 07 niinku jälkeinpäin sit niinku oon miettiny et .h et
 08 peilihän ois voinu olla kosk[#a# (.) muaki opetettiin

09 Kati: [↑joo.
 10 Tarja: ei kukaan opettanu kaikki sano vaan et koita kattoo et
 11 #ö# kaikki virkkaa toiseen suuntaa[n et #e-# ei kukaan
 12 Kati: [mm.
 13 Tarja: osannu opettajaki sano et ei hän osaa opettaa kato
 14 (0.3) kato miten no[i- (.) miten hän opettaa noita
 15 Kati: [(↑a)
 16 Tarja: muita mut ei hän osannu (-) neuv(h)oo.
 17 Kati: en tiedä tot#a:# oliko se ite sen (.) kekannu va#i:# en
 18 en muista (.) kysyneeni sitä edes °et°tä vai t_ätikö sen
 19 keksi et kuka sen niinku keksi että (.) [kato peilistä.
 20 Tarja: [°mm (.) m.°
 21 Tarja: °(--)) sillon koskaan tullu (-) ajatuksiin eikä
 22 mieleen.°
 21 (5.1)
 4.5 Kati katsoo rannekelloaan
 22 Kati: -> .hh jokohan meiän kohta {pitäis lähtee}=viis vailla.
 {haukotellen }

Kati kertoo, että hänen tuttavansa Pirkon täti oli opettanut Pirkkoa virkkaamaan peilin avulla ja kysyy, onko Tarja käyttänyt tätä samaa keinoa (r. 1–5). Tarja kertoo, että on tajunnut vasta myöhemmin, että peilin käyttäminen olisi voinut olla hyvä keino (r. 6–8). Hän kertoo yksityiskohtaisesti siitä, kuinka aikoinaan opettaja ei osannut opettaa hänelle vasenkätisen virkkaamista (r. 8–16). Kati reagoi minimaalisilla dialogipartikkelivuoroilla (r. 9, 12, 15) ottamatta tarkemmin kantaa Tarjan lapsuuden kokemuksiin. Riveillä 17–19 Kati palaa takaisin Pirkkoon ja pohtii sitä, kuka hänen tapauksessaan keksi käyttää peiliä apukeinona. Tarja myötäilee Katin vuoroa *mm*-dialogipartikkeleilla ja pohtii hiljaa sitä, ettei peili-idea aikoinaan tullut hänen mieleensä (r. 20–22). Nyt topiikki on tullut päätökseen: Kati ei ole tarttunut Tarjan kerrontaan lapsuuden kokemuksista, eivätkä puhujat myöskään jatka aihetta peili-idean keksijästä, sillä kummallakaan ei ole siitä enempää tietoa.

Rivillä 21 seuraa 5.1 sekunnin keskustelutauko. Kun taukoa on kulunut 4.5 sekuntia, Kati katsoo rannekelloaan. Hän esittää ehdotuksen ulos lähtemisestä ja ilmoittaa kellonajan: *.hh jokohan meiän kohta pitäis lähtee=viis vailla.* Yksi keino lopettaa keskustelutauko on siirtyä lopettelemaan koko vuorovaikutusta (Hoey tulossa c, Schegloff 2007: 194). Hiljaisuus on merkki siitä, että vuorovaikutus voidaan lopettaa (Bergmann 1990: 221) – onhan tämänkaltaisen illanvieron tarkoituksena keskustella.

Tässä esimerkissä puhujat eivät tosin ole eroamassa, vaan he siirtyvät viettämään uuttavuotta ulkona. Lähtemällä torille katsomaan muiden esityksiä he kuitenkin muuttavat vuorovaikutuksen luonnetta sellaiseksi, joka ei vaadi jatkuvaa puhetta (*incipient talk*, Schegloff & Sacks 1973: 324–325, Berger 2012, Ergul 2014, Hoey tulossa a).

6 Lopuksi

Tässä työssä olen käsitellyt keskustelutaukoja kahden tai useamman puhujan välisissä arkisissa kasvokkaisseskusteluissa. Olen pyrkinyt selvittämään keskusteluanalyttisin keinoin sitä, millaisissa sekventiaalisissa ja topikaalisissa paikoissa keskustelutaukoja syntyy, mitä keskustelutauon aiheuttaman paineen vähentämiseksi tehdään tauon aikana sekä sitä, miten lopulta pyritään palauttamaan topikaalinen puhe ja puhujien välinen sujuva vuorottelu. Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksia ja pohdin tutkimuksesta heränneitä kysymyksiä, mahdollista jatkotutkimusta sekä tulevaisuudennäkymiä.

6.1 Yhteenvetoa ja tutkimustuloksia

Luvussa 3 käsittelin sitä, miten keskustelutaukoon päädytään. Keskustelutauko kehittyy ns. vuorovaikutuksen saumassa (*interactional seam*, Raymond 2004: 207) eli paikassa, jossa sekvenssi tai topiikki on saatu mahdolliseen päätökseen, eikä uutta ole aloitettu. Tällaisissa paikoissa ei ole mitään määrättyä seuraavaa toimintaa, joten keskustelutauko on mahdollinen (Hoey 2014, tulossa c).

Topiikki voidaan viedä mahdolliseen päätökseen joko puhujien kesken yhteisesti ja ongelmattomasti (luku 3.1) tai se voi päättyä ongelmallisemmin (luku 3.2). Ongelmattomissa esimerkeissäni topiikki saatiin käytyä selvästi loppuun niin, ettei sitä ole enää tarpeen jatkaa (topiikkia on kuitenkin mahdollista jatkaa vielä keskustelutauon jälkeen), ja keskustelutauko sijoittuikin vahvasti vuorovaikutuksen saumaan. Puhujat kävivät läpi esimerkiksi valituskertomuksen kronologisesti ongelmasta ratkaisuun tai pitkän humoristisen kertomuksen vastaanottojaksoineen. Topiikki saattoi myös päättyä yhdessä nauramiseen, mikä implikoi topiikin loppua (Holt 2010).

Näissä esimerkeissä molemmat/kaikki puhujat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja odotuksenmukaisesti. Mikäli kyseessä oli kerrontatilanne, johon toisella

puhujalla ei ole suoraa pääsyä (*my-side telling*, Sorjonen 2001: 132), vastaanottaja antoi riittäviä ja odotuksenmukaisia responsseja esimerkiksi esittämällä kannanottoja ja lisäkysymyksiä tai lyhyen humoristisen kerronnan jälkeen vain nauramalla. Keskustelutauko ei siis missään nimessä aina johdu siitä, että keskustelussa olisi mennyt jotain pieleen tai että puhujilla ei vain ”synkkäisi”, kuten johdannossa nähdyssä liioitellun koomisessa esimerkissä tv-sarja *Freundeistä*. Onnistuneenkin topiikin on loputtava joskus.

Ongelmallisissa tapauksissa keskustelutauko syntyi, kun toinen puhuja (tai monen hengen keskustelussa useammat puhujat) ei syystä tai toisesta osallistunut aktiivisesti keskusteluun tai osoittanut sitoutumista topiikkiin. Keskustelu saattoi hiipua toisen yksinpuheluksi tai se saattoi ikään kuin katketa kesken ilman, että siihen saatiin selkeää lopetusta. Kaikkein ongelmallisimmassa esimerkissä puhuja tarkoituksellisesti keskeytti käynnissä olevan topiikin ehdottamalla puheenaiheen lopettamista, jolloin topiikki katkesi hyvin äkillisesti.

Usein vastaanottajalla on suuri rooli keskustelutauon syntymisessä: useammassa esimerkissä vastaanottaja ei antanut riittäviä responsseja ja keskustelusta jäi puuttumaan jokin odotuksenmukainen kannanotto, kuten pääpuhujan mielipiteen selkeä hyväksyntä. Tapauksissa, joissa puhujalla olisi ollut toisen kanssa yhtäläinen tai ainakin mahdollinen pääsy topiikkiin (ks. Sorjonen 2001: 167), hän ei kuitenkaan osallistunut topiikin kuljettamiseen eteenpäin. Syitä puhujan/puhujien vähäiselle osallistumiselle olivat mahdollinen vähäinen kiinnostus aiheeseen tai huono tietämys aiheesta, arkaluontoinen tai puhujalle muuten epämiellyttävä aihe sekä yhteiskunnallisesti mutkikas aihe, johon puhujilla ei ole esittää yhtä lopullista ratkaisua.

Tyypillisesti topiikit seuraavat toisiaan niin, että yhdestä topiikista siirrytään sujuvasti asteittain toiseen (Sacks 1992b: 566, Jefferson 1984: 198, Button & Casey 1985: 3, Schegloff 2007: 192). Esimerkeissäni topiikin loppua seuraa kuitenkin keskustelutauko. Puhujilla on erilaisia keinoja, joilla voidaan vähentää keskustelutauon aiheuttamaa painetta hetkellisesti. Kutsun näitä keinoja *tauontäyttäjiksi*. Olen luokitellut tauontäyttäjät kehollisiin vuorovaikutuksesta irrottautumisiin (ks. Hoey tulossa c) (luku 4.1) sekä sanallisiin (luku 4.2). Esimerkeissäni vuorovaikutuksesta irrottauduttiin joko jotakin samassa tilassa olevaa kohdetta hyödyntämällä, kuten juomalla teetä tai hellittelemällä lemmikkiä, tai niin sanotulla itsensä siistimisellä (*self-grooms*, Goodwin 1986), kuten kasvojen rapsutuksella. Nämä eleet voi tulkita tauontäyttäjiksi siitä, että ne tehdään silloin, kun taukoa on kulunut jo jonkin aikaa. Mikäli ele tehdään heti tauon

alussa, sen tekijällä on ollut mahdollisuus päätellä meneillään olevasta tilanteesta ja puhekumppanin toiminnasta, että tauko on todennäköisesti tulossa. Irrottautumalla puhuja osoittaa, ettei aio valita itseään seuraavaksi puhujaksi ja antaa vuoron valinnan mahdollisuuden muille osanottajille (Hoey tulossa c). Samalla puhuja pyrkii osoittamaan, että hänellä on juuri nyt ikään kuin muuta puuhaa, eikä siksi ole äänessä. Hiljaisuus ei siis johdu siitä, että henkilö olisi suuttunut, omissa maailmoissaan tai tylsistynyt.

Sanallisista tauontäyttäjistä aineistossani esiintyivät dialogipartikkelit *joo* ja *vai niin* sekä idiomien kaltainen, demonstratiivisen proadjektiivin sisältävä ilmaus *on se semmonen*. Nämä muodostivat yksin vuoron. Sanalliset tauontäyttäjät ovat anaforisia, mutta ne eivät toimi responsseina mihinkään tiettyyn edellä olevaan puheeseen, kuten esimerkiksi dialogipartikkelit tyypillisesti. Ne eivät ole topikaalista puhetta. Niillä puhuja sivuuttaa (keskusteluun topikaalista sisältöä tuovan) vuoron ottamisen ja muodostaa uuden siirtymän mahdollistavan kohdan. Kuten irrottautumisilla, sanallisilla tauontäyttäjillä vuoron valinnan mahdollisuus annetaan puhekumppanille. (Hoey tulossa c.) Kuvailisin sanallisia tauontäyttäjiä niin, että ne nollaavat kellon, joka mittaa hiljaisuuteen kulunutta aikaa: kun tauko alkaa, kello alkaa raksuttaa, ja mitä pidempi tauosta tulee, sen ongelmallisempi se on vuorottelun kannalta. Tauontäyttäjän tuottamisen jälkeen kello alkaa taas käydä. Näin puhujat pelaavat aikaa – tämä näkyy varmasti erityisen hyvin puhelinkeskustelussa, jossa pieniäkin taukoja pyritään välttämään.

Miksi tauontäyttäjiä, niin kehollisia kuin sanallisia, sitten tuotetaan? Kuten olen aiemmin tuonut ilmi, hiljaisuus on vuorottelun, vuorovaikutuksen etenemisen ja myös puhujien sosiaalisten suhteiden kannalta ongelmallinen asia (esim. Sacks 1992b: 225, Bergmann 1990: 221). Tauontäyttäjillä puhuja näyttää tiedostaneensa ongelman ja osoittaa siten panostavansa yhteiseen vuorovaikutukseen. Niillä osoitetaan läsnäoloa ja sitoutumista joko suorasti ja avoimesti sanallisten tauontäyttäjien tapaan tai huomaamattomammin vuorovaikutuksesta irrottautumalla. Asian kääntöpuolena on se, että tauontäyttäjän tehdessään puhuja samalla paljastaa ja tuo julki keskustelussa olevan ongelman. Tämä voi olla osasyynä siihen, ettei varsinkaan sanallisia tauontäyttäjiä viljellä jokaisen keskustelutauon aikana, vaan ne ovat aineistoni ja arkielämän kokemusteni perusteella suhteellisen harvinaisia.

Tauontäyttäjät ovat vain hetkellinen keino vähentää keskustelutauon aiheuttamaa painetta. Luvussa 5 esittelin pysyvämpiä keinoja päästä keskustelutauosta

eli sitä, miten topikaalinen puhe ja normaali vuorottelu pyritään taas palauttamaan. Olin oletanut keskustelutaukojen sijoittuvan pääasiassa topikaalisiin rajakohtiin eli kahden eri topiikin väliin, sillä hiljaisuuden voisi ajatella implikoivan sitä, että puheenaihe on loppuun käsitelty eikä siitä ole enää sanottavaa (ks. Luopa 2014). Aineistossani keskustelutauon jälkeen kuitenkin useimmiten palattiin taukoa edeltävään topiikkiin (luku 5.1), vaikka topiikki olisikin saatu jo mahdolliseen päätökseen ennen taukoa. Syynä tähän voi olla, ettei uuttakaan topiikkia esitellä, jolloin vanhaan puheeseen palaaminen toimii hyvänä keinona selvittää keskustelutauosta (ks. myös Hoey tulossa a). Vanhaa topiikkia voidaan jatkaa joko sellaisenaan tai topiikin näkökulmaa voidaan muuttaa hieman esimerkiksi lemmikkieläimestä toiseen (*topic shift*, Maynard 1980: 273–174, Sacks 1992a: 757). Edelliseen palaaminen saatetaan merkitä esimerkiksi vuoronalkuisella *mut*-konnektorilla (Sorjonen 1989b) tai edellistä voidaan jatkaa suoraan kuin taukoa ei olisi ollutkaan.

Keskustelutauosta voidaan myös päästä aloittamalla jotain uutta, joko uuden topiikin (luku 5.2) tai uutta toimintaa (luku 5.3). Esimerkeissäni uusi topiikki voitiin aloittaa itseä koskevan asian tai uutisen ilmoituksella (Button & Casey 1985, Maynard 1980, Hoey tulossa a) tai tiedustelemalla toiselta jotain tiettyä asiaa (Button & Casey 1985). Sekä uutisen ilmoituksen että uutisen tiedustelun voi ajatella takaavan vähintäänkin vierusparin jälkijäsenen, ja ne tarjoavat mahdollisuuden myös pidempään topikaaliseen puheeseen, mikäli vastaanottaja tarttuu aiheeseen (Button & Casey 1985, Maynard 1980: 283). Topiikki voitiin aloittaa myös huomioimalla lähiympäristöä eli topikalisoimalla jokin samassa tilassa oleva kohde, kuten esine (Bergmann 1990). Esimerkissäni ympäristön topikalisoiminen oli muotoiltu kysyväksi tiedusteluksi, millä varmistetaan vuorottelun jatkuminen vähintään vierusparin jälkijäsenen ajan – voisi helposti kuvitella tilanteen, jossa ystävät ovat toisen luona kahvipöydässä, keskustelu on hiipunut ja toinen katselee ympärilleen ja kysäisee esimerkiksi, ovatko verhot uudet (ks. myös Hoey 2014: 190).

Luvun 5.3 esimerkeissä keskustelutauko pyrittiin lopettamaan ehdottamalla jotakin yhteistä toimintaa, joka toimisi tukena ja taustana sosiaaliselle kanssakäymiselle. Vaikka näillä aloituksilla ei aloiteta varsinaisesti topiikkia ja keskustelutoimintaa, ne kuitenkin onnistuessaan voivat viedä vuorovaikutusta eteenpäin pysähtyneestä tilasta. Esimerkeissäni ehdotettiin glöginkeittoa, tietyn musiikin laittamista soimaan ja siirtymistä sisätiloista ulos. Viimeksi mainittu tapaus muistuttaa koko vuorovaikutuksen lopettelemista, jonka myös Hoey (tulossa a) tunnistaa yhdeksi

tavaksi lopettaa keskustelutauko (ks. myös Schegloff 2007: 194). Esimerkissäni puhujien ei tosin ollut määrä erota ja lopettaa illanviettoa kokonaan, vaan vain siirtyä jatkamaan illanviettoa ulos. Tätä ilmiötä olisi kiinnostavaa tutkia lisää: voisi kuvitella, että henkilöt esittäisivät aikeensa lähteä vaikkapa juhlista (esim. ”onpa kello jo paljon” tai ”pitäiskö meidän alkaa tästä lähtee”) juuri silloin, kun keskustelu on hiipunut ja mahdollisesti päätynyt vuorovaikutuksen saumaan ja keskustelutaukoon – vuorovaikutusta tuskin alettaisiin lopetella kesken hauskimman jutun ja vilkkaimman keskustelun.

Mainitsen vielä, että aineistostani löytyi lisäksi yksi erilainen tapa lopettaa keskustelutauko: vaihtaminen keskustelusta toiseen (ks. Hoey tulossa c). Kuusi osanottajaa sisältävä katkelma oli kuitenkin turhan vaikeaselkoinen ja hankala litteroitava (paljon päällekkäispuhuntaa ja epäselvyyttä siitä, kuka puhuu), joten se jäi tutkielmastani pois. Katkelmasta näkyi silti, että kuuden hengen keskustelu oli jakautunut kahteen (*schism*, Sacks, Schegloff & Jefferson 1974: 713, Egbert 1997): kaksi miehistä kävi yhtä keskustelua, ja vieressä vähintään kaksi muuta puhujaa kävi toista keskustelua. Kun toinen dyadi päätyi keskustelutaukoon, sen puhujat alkoivat vähitellen ottaa osaa toiseen, yhä käynnissä olevaan ja elinvoimaiseen keskusteluun. Puhujat siis muuttivat keskustelun osallistumiskehikkoa liittämällä itsensä jäseniksi meneillä olevaan keskusteluun ja siten käyttivät toiseen keskusteluun vaihtamista keinona selvittää keskustelutauon aiheuttamasta vuorottelun ongelmasta (ks. Hoey tulossa c).

6.2 Pohdintaa ja tulevaisuudennäkymiä

Olen tutkimuksessani pyrkinyt antamaan keskustelutaukoihin liittyvistä ilmiöistä yleiskuvan. Etenkin tauontäyttäjiä ja keskustelun palauttamista voisi tulevaisuudessa tutkia vielä lisää. Myös yleisemmin sitä, miten topiikit vaihtuvat toisiin, olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin. En ole pienehkön aineistoni takia kokenut järkeväksi tehdä tilastoja tuloksistani, esimerkiksi siitä, kuinka usein keskustelutaukoon päädytään ongelmallisemmin ja ongelmattomammin, mitkä ovat yleisimpiä tauontäyttäjiä tai kuinka yleisiä mitkään tavat palauttaa topikaalinen puhe ovat. Aineistostani ei pystykään tekemään tarkkoja kvantitatiivisia yleistyksiä, vain arvioita. En myöskään pystynyt esittelemään kaikkia mahdollisia keinoja yrittää selvittää keskustelutauosta.

Etenkin tauontäyttäjiä on varmasti olemassa vielä paljon erilaisia, myös sellaisia, jotka eivät sovi tässä työssä käyttämiini lokeroihin, esimerkiksi naputtelu ja rummuttelu tai haukotus.

Tässä työssä sanalliset tauontäyttäjät jäivät hieman vähemmälle huomiolle kuin olin suunnitellut, sillä niitä esiintyi aineistossani vain vähän. Selkeimmin suomen kielen keskustelutaukokäytännöt eroavat englannista ja Hoeyn tutkimuksesta juuri omanlaisilla sanallisilla tauontäyttäjillään. Amerikkalaisessa *Simpsonit*-tv-sarjassa oli tästä mielenkiintoinen esimerkki: kohtauksessa hahmoilla oli selvästi meneillään keskustelutauko, ja kääntäjä oli suomentanut lyhyen interjektion *so* (suom. 'no niin') fraasilla *vai semmoista*. Tämä toki oli vain kääntäjän valinta, mutta se kertoo jotain englannin ja suomen tauontäyttäjien eroista ja tämänkaltaisen sanonnan tyypillisyydestä suomen kielelle. Olisi kiinnostavaa tietää tauontäyttäjistä muissakin kielissä. Kehollisten irrottautumisien voisi ainakin kuvitella olevan universaaleja.

Olen käyttänyt tutkielmassani kahta uutta määrittelemääni termiä: keskustelutauko ja tauontäyttäjä. On pohtimisen arvoista, mitä näille termeille käy mahdollisessa jatkotutkimuksessa. Hoeyn (2015b) käsityksen mukaan englannin kielen termi *lapse* tarkoittaa useammanlaisia pidempiä hiljaisuuksia, myös sellaisia, joissa kuuluukin olla tai saa olla hiljaista. Tässä tutkimuksessa olen kuvannut *keskustelutauolla* vain hiljaisuutta, jonka tilalla pitäisi olla puhetta (ks. mts. 442–447). Esimerkkini edustavat sellaista vuorovaikutusta, jossa tarkoituksena on keskustella ja keskustelu on puhujien yhteisen huomion kohde (*sustained talk*, Hoey tulossa a; *focused interaction*, Goffman 1963: 24), kun taas Hoeyllä (2015b) on lisäksi esimerkkejä vuorovaikutuksen tyypistä, joissa hiljaisuuksia kohdellaan ongelmattomina (*incipient talk*, Schegloff & Sacks 1973: 324–325, Berger 2012, Ergul 2014, Hoey tulossa a). Mikäli termi *keskustelutauko* jää elämään, määritelläänkö se tulevaisuuden suomenkielisessä tutkimuksessa Hoeyn tavoin laajemmin vai määritelläänkö se tarkoittamaan ainoastaan vuorottelusääntöjen ongelmallisesta toteutumattomuudesta kertovaa hiljaisuutta? Onko keskustelutauko siis yhtä kuin englannin *lapse* vai *lapsen* alakäsite?

Tauontäyttäjän termiin en ole ollut täysin tyytyväinen, mutta se on kuvaavin ilmaus, jonka olen keksinyt. Termi ei ole aivan läpinäkyvä, sillä se voidaan sekoittaa *niinku*, *silleen*, *tota* -tyyppisiin puheen suunnitteluilmauksiin tai täytelisäkkeisiin (ks. VISK § 861, Vuorinen 1981). Jefferson (1983) taas on käyttänyt epäröintiänteistä nimitystä *silence filler*. Toisaalta, termin puolustukseksi, Hoey

(tulossa c) kuvailee aineistonsa sanallisten tauontäyttäjien kaltaisia vuoroja niin, että ”they target the less-than-one problem in lapses by *filling* [suom. ’täyttäen’] that slot with ‘talk’ (however non-propulsive)” (kursivointi omani). *Tauontäyttäjä* kuvaa myös kehollisia vuorovaikutuksesta irrottautumisia, sillä niiden tapauksessa taukoa ja vuorovaikutuksen pysähtynyttä tilaa täytetään kehollisella toiminnalla. On mielenkiintoista nähdä, tullaanko termiäni käyttämään jatkossa, vai onnistuuko joku luomaan sille jonkin kuvaavamman ja eksaktimman kuuloisen vaihtoehdon. Voihan olla, ettei löydy yhtä kattavaa termiä kuvaamaan sekä sanallisia että kehollisia tauontäyttäjiä.

Nykyään älypuhelin määrittelee usein vuorovaikutustilanteiden luonnetta, varmasti yleistäen sanottuna etenkin nuorison keskuudessa. Puhelimet ovat mukana ystävien välisissä tapaamisissa ja niitä näprätään ahkerasti. Minua kiinnostaa älypuhelimien käytön suhde keskustelutaukoon (käyttämäni aineisto on suurimmaksi osaksi ajalta, jolloin älypuhelimia ei vielä ollut): miten älypuhelimien käyttö rytmitetään keskustelun lomaan? Hyödynnetäänkö älypuhelinia vuorovaikutuksesta irrottautumiseen, kun keskustelussa on päädytty keskustelutaukoon? Voisi kuvitella, että koko ajan mukana kulkeva puhelin olisi helppo keino irrottautua vuorovaikutuksesta ja osoittaa, ettei ole juuri nyt sopiva henkilö seuraavaksi puhujaksi. Älypuhelin voi toimia myös apuna topikaalisen puheen palauttamisessa: sen maailmassa on loputtomasti virikkeitä, ja puhelumppanille voi kertoa vaikkapa siitä, mitä sosiaalisessa mediassa parhaillaan tapahtuu. Uskon, että älypuhelimien määrittämä vuorovaikutus edustaa usein sittenkin mahdollisen vuorovaikutuksen tilaa (*incipient talk*), jossa toiminnan pääfokus on muussa kuin keskustelemisessä. Puhelimen näpräilyn ohessa voi siis silloin tällöin sanoa jotain, jos tulee asiaa, mutta hiljaisuutta käsitellään ongelmattomana. Tämä olisi mielenkiintoinen ja ajankohtainen tutkimuskohde.

Olen pyrkinyt tutkimuksellani rikkomaan stereotypiaa siitä, että suomalaisessa ja suomenkielisessä keskustelussa hiljaisuus olisi sosiaalisesti täysin sallittua ja hyväksyttävää, jopa jonkinlainen normi. On kuitenkin otettava huomioon, että videokameran läsnäolo aiheuttaa mahdollisesti lisäpainetta pitää keskustelua yllä ja vältellä hiljaisuuksia. Joka tapauksessa ongelmallinen keskustelutauko on tunnistettava ilmiö myös suomenkielisissä keskusteluissa. Lehtonen ja Sajavaara (1985: 200) ennustavat *The Silent Finn* -artikkelinsa lopuksi, että jatkuvasti lisääntyvien kansain- ja kulttuurienvälisten kontaktien myötä suomalaisista tulee tulevaisuudessa puheliaampia. Artikkelini on yli 30 vuotta vanha: onkohan muutosta jo tapahtunut ja tapahtuuko sitä

lisää? Kulttuuri on ainakin amerikkalaistunut entisestään, ja luultavasti vaikutteita on saatu myös amerikkalaisille tyypillisestä, jutustelevasta small talkista. On myös kiinnostavaa nähdä, millaista keskustelu- ja hiljaisuuskulttuuria uudet suomalaiset eli muualta tulevat maahanmuuttajat tänne tuovat: kuinka hyvin tai huonosti heidän lähtömaidensa kulttuureissa ja kielissä siedetään keskustelutaukoja? Hiljaisuustutkimuksella on vielä paljon annettavaa.

Lähteet

- BAVELAS, JANET BEAVIN – COATES, LINDA – JOHNSON, TRUDY 2002: Listener responses as a collaborative process: The role of gaze. – *Journal of Communication* 52 s. 566–580.
- BERGER, ISRAEL 2012: *Inaction and silent action in interaction*. Väitöskirja. The University of Roehampton.
- BERGMANN, JÖRG 1990: On the local sensitivity of conversation. Teoksessa Ivana Markovà & Klaus Foppa (toim.) *The dynamics of dialogue* s. 201–226. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- BUTTON, GRAHAM – CASEY, NEIL 1985: Topic nomination and topic pursuit. – *Human Studies* 8 s. 3–55.
- EGBERT, MARIA M. 1997: Schisming: The collaborative transformation from a single conversation to multiple conversations. – *Research on Language and Social Interaction* 30 (1) s. 1–51.
- ERGUL, HATICE 2014: *The social organisation of watching television: A conversation analytic investigation of assessments in TV audience interaction*. Väitöskirja. Newcastle University.
- FORD, CECILIA–FOX, BARBARA–THOMPSON, SANDRA 2002: Constituency and the grammar of turn increments. Teoksessa Cecilia Ford, Barbara Fox & Sandra Thompson (toim.), *The language of turn and sequence* s. 14–38. Oxford: Oxford University Press.
- GOODWIN, CHARLES 1986: Gestures as a resource for the organization of mutual orientation. – *Semiotica* 62 (1/2) s. 29–49.
- GOODWIN, CHARLES – GOODWIN, MARJORIE HARNESS 1987: Concurrent operations on talk: Notes on the interactive organization of assessments. – *IPRA Papers in Pragmatics* 1 (1) s. 1–54.
- HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Teoksessa Markku

- Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 114–149. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI 1998: Vuorottelujäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOEY, ELLIOTT 2014: Sighing in interaction: Somatic, semiotic, and social. – *Research on Language and Social Interaction* 47 (2) s. 175–200.
- 2015a: Lapses and the one-at-a-time problem. Yleisöluento 4.5.2015 Helsingin yliopistossa.
- 2015b: Lapses: How people arrive at, and deal with, discontinuities in talk. – *Research on Language and Social Interaction* 48(4) s. 430–453.
- Tulossa a: Lapses and states of talk.
- Tulossa b: *Problems in progressivity: Lapses in face-to-face interaction*. Väitöskirja. Max Planck Institute for Psycholinguistics.
- Tulossa c: Resources for a lapse management device.
- HOLT, ELIZABETH 2010: The last laugh: Shared laughter and topic termination. – *Journal of Pragmatics* 42 (6) s. 1513–1525.
- JEFFERSON, GAIL 1981: Caveat speaker: A preliminary exploration of shift implicative reciprocity in the articulation of topic. Final report to the British SSRC.
- 1983: Notes on some orderliness of overlap onset. – *Tilburg papers in language and literature* 28. Tilburg: Tilburg University.
- 1984: On stepwise transition from talk about trouble to inappropriately nextpositioned matters. Teoksessa J. Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.) *Structures of social action. Studies in conversation analysis* s. 191–222. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1993: Caveat speaker: Preliminary notes on recipient topic-shift implicature. – *Research on Language and Social Interaction* 26 (1) s. 1–30.

- KOIVISTO, AINO 2011: *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*.
Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten
ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- 2013: On the preference for remembering: acknowledging an answer with
Finnish *ai nii(n)* ("oh that's right"). – *Research on Language and Social
Interaction* 46(3) s. 277-297
- 2015: Dealing with ambiguities in informings. Finnish *aijaa* as a "neutral" news
receipt. – *Research on Language and Social Interaction* 48(4) s. 365–387.
- KUNNARI, MIIA 2009: Kahdentuneet dialogipartikkelit keskustelussa.
Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen
kirjallisuuden laitos.
- 2011: Kahdentunut dialogipartikkeli *joojoo* keskustelussa. Pro gradu -tutkielma.
Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the inner city: studies in the Black English
vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LEHTONEN, JAAKKO – SAJAVAARA, KARI 1985: The silent Finn. Teoksessa Deborah
Tannen & Muriel Saville-Troike (toim.) *Perspectives on silence* s. 193–201.
Norwood, NJ: Ablex.
- LUOPA, ANNA 2014: *Hohhoh, vai semmosta* – tauontäyttäjät puhelinkeskustelussa.
Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten
ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- MAYNARD, DOUGLAS 1980: Placement of topic changes in conversation. – *Semiotica*
30 (3/4) s. 263–290.
- MUSHIN, ILANA – GARDNER, ROD 2009: Silence is talk: Conversational silence in
Australian Aboriginal talk-in-interaction. – *Journal of Pragmatics* 41 s.
2033–2052.
- OGDEN, RICHARD 2004: Non-modal voice quality and turn-taking in Finnish. Teoksessa

- Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia Ford (toim.) *Sound Patterns in Interaction* s. 29–62. Amsterdam: John Benjamins.
- OGDEN, RICHARD–HAKULINEN, AULI–TAINIO, LIISA 2004: Indexing ‘no news’ with stylization in Finnish. Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia Ford (toim.) *Sound patterns in interaction* s. 299–334. Amsterdam: John Benjamins.
- RAEVAARA, LIISA 1998: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- RAYMOND, GEOFFREY 2004: Prompting action: The stand-alone ”so” in ordinary conversation. – *Research on Language and Social Interaction* 37 (2) s. 185–218.
- ROSSANO, FEDERICO 2013: Gaze in conversation. Teoksessa Jack Sidnell & Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* s. 308–329. Chichester: Wiley-Blackwell.
- ROUTARINNE, SARA 1998: Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 138–155. Tampere: Vastapaino.
- 2003: *Tytöt äänessä: Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinona*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SACKS, HARVEY 1974: An analysis of the course of a joke’s telling in conversation. Teoksessa Richard Bauman & Joel Sherzer (toim.) *Explorations in the ethnography of speaking* s. 337–353. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1992a: *Lectures on conversation, volume I*. Gail Jefferson (toim.). Oxford: Blackwell.
- 1992b: *Lectures on conversation, volume II*. Gail Jefferson (toim.). Oxford: Blackwell.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL A. – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 1982: Discourse as an interactional achievement: some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. Teoksessa Deborah

- Tannen (toim.) *Analyzing discourse. Text and talk* s. 71–93. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- 2007: *Sequence organization in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2011: Word repeats as unit ends. – *Discourse Studies* 13 (3) s. 367– 380.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – SACKS, HARVEY 1973: Opening up closings. – *Semiotica* 8 (4) s. 289–327.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: Osallistumiskehikko. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA – LAURY, RITVA 2007: Complement clauses as turn continuations: the Finnish *että*-clause. – *Pragmatics* 17 s. 553–572
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1989a: Vuoron alun merkityksestä. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4 s. 129–146. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1989b: Vuoronalkuiset konnektorit: *mutta*. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4 s. 162–176. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 2/1999 s. 170–194
- 2001: *Responding in Conversation: A Study of Response Particles in Finnish*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- STIVERS, TANYA 2015: Sequence organization. Teoksessa Jack Sidnell & Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* 191–209. Chichester: Wiley-Blackwell.
- STIVERS, TANYA – ROSSANO, FEDERICO 2010: Mobilizing response. – *Research on Language and Social Interaction* 34 (1) s. 3–31.
- TAINIO, LIISA 1998: Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta
Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 1.5.2016. Saatavissa:
<http://scripta.kotus.fi/visk>

VUORINEN, RIITTA 1981: Puhekielen täytelisäkkeistä. Teoksessa M. K. Suojanen (toim.)
Kirjoituksia puhekielestä. Turun puhekielen projektin julkaisuja 1 s. 79–96.
Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.

Liite: Keskustelunanalyysin litterointimerkit

1. Päällekkäisyydet ja tauot

[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko (vähemmän kuin 0.2 sekuntia)
(0.5)	tauko ja sen pituus (sekunnin kymmenesosan tarkkuudella)
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa saumatta

2. Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

.	laskeva intonaatio
;	lievästi laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden alussa tai sisällä

↑	seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä matalammalta
<u>kau</u> hee	äänteen tai tavun painotus

3. Puhenopeus, äänen voimakkuus ja äänen laatu

>joo<	nopeutettu jakso
<joo>	hidastettu jakso
e::i	äänteen venytys
°joo°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO	kovaäänistä puhetta tai huutoa
#joo#	nariseva ääni
@joo@	äänen laadun muutos

4. Hengitys

.hhh	sisäänhengitys (yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia)
hhh	uloshengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen

5. Nauru

he he he	naurua
j(h)oo	sana lausuttu nauraen
£joo£	hymyillen lausuttu jakso

6. Eleet

((Jaana juo))	ele tehdään vuoron aikana
joo{oo	
{Jaana juo	tarkempi puheen kohta, jossa ele aloitetaan

(6.2)

5.2 *Jaana juo* ele tehdään tauon aikana: kuinka monta sekuntia taukoa on kulunut, kun ele aloitetaan

7. Muuta

ju-	sana jää kesken
(joo)	epävarmasti kuultu jakso
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	jakso, josta ei ole saatu selvää
((Petelle))	kaksoissuluissa litteroijan kommentteja ja selityksiä
->	osoittaa riviä, jolla tarkkailtava ilmiö on